

Agammi Jyot

ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ 2022-23

Sri Guru Gobind Singh College
SECTOR 26, CHANDIGARH

ਕਾਲਜ ਸ਼ਬਦ

ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰੁ ਮੋਹਿ ਇਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋ॥
ਨ ਡਰੋ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋ ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪੁਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋ॥
ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋ ਆਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋ॥
ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋ॥੨੩੧॥

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

COLLEGE ANTHEM

O Power of Akaal, give me this boon
May I never ever shirk from doing good deeds
That I shall not fear when I go into combat.
And with determination I will be victorious.
That I may teach myself this creed alone,
to speak only of Thy (Almighty Lord Waheguru) praises.
And when the last days of my life come,
I may die in the might of the battlefield. II 231II

Sri Dasam Granth Sahib

Magazine Cover :

Depicting the intricate beauty of Phulkari threads, it embodies the essence of our roots and stories passed down through time. It highlights the best practice adopted by the College in preserving the rich heritage and culture of Punjab.

*“Nature never did betray the heart that loved her;
'Tis her privilege, through all the years of this our life,
To lead from joy to joy: for she can so inform
The mind that is within us, so impress
With quietness and beauty, and so feed
With lofty thoughts, that neither evil tongues,
Rash judgments, nor the sneers of selfish men,
Nor greetings where no kindness is, nor all
The dreary intercourse of daily life,
Shall e'er prevail against us, or disturb
Our cheerful faith, that all which we behold
Is full of blessings.”*

These lines are taken from William Wordsworth's poem “Lines Composed a Few Miles Above Tintern Abbey”. Being a Nature poet, Wordsworth expresses the idea that there is a deep connection with the beauty and creations of the universe, which is one's natural cultural heritage. This association suggests a continuity with the Natural world from the past to the present; and the perpetuity of a cultural bond from the ancient times to the modern period.

In the poem Wordsworth suggests that the beauty and culture of the Natural world can bring not only joy but also inner peace, resilience, and a sense of spiritual sustenance to human beings. He suggests that this bond can shield individuals from the negativity and hardships of daily life and instill a profound sense of faith in the inherent goodness and blessings of the world. Similarly, the heritage and cultural practice of any society and group can become an immense source of joy, strength and resilience, especially in difficult times.

The current edition of College Magazine, *Agammi Jyot 2022-23* is based on the theme of ‘Heritage and Cultural Preservation’.

Message

The annual College magazine *Agammi Jyot* is a platform for students to express thoughts and opinions on various socially relevant themes. It also serves a launching pad for budding writers to chisel their writing skills and creativity through multilingual sections of the magazine. The current issue of this magazine focuses on the theme of Heritage and Cultural Preservation which naturally aligns with the best practices of the College.

The cultural heritage of our country is an embracing confluence of different religions, customs and traditions. Besides, India is a land of overwhelming forms of art, architecture, painting, music, dance and festivals. It is only through preserving and promoting this unique cultural heritage that we can truly embody the Indian vision of inclusivity and unity among diverse religions and cultures, thus subsequently extending the idea to the unity of different nations.

The best practice of Heritage and Cultural Preservation adopted by Sri Guru Gobind Singh College aims to kindle in students a sense of pride in their history and culture. Our College has achieved this target by providing various platforms where students comprehend and cherish the significance of our rich history and heritage by reviving folk art and practices. Heritage walls on Punjab's art, history and culture have been installed to sensitise the students. *Guru Nanak Sacred Forest: A Mini Urban Forest with Native Trees* has been created with the idea of promoting the rich legacy of micro-history of the environment in the *Gurbani*. Perpetual efforts have been made to revitalise the fading heritage of Punjab by providing skill-based training in handicrafts, folk orchestra, Gurmat Sangeet and Gurmukhi Calligraphy.

The efforts put by the entire Editorial team in compiling this successful edition are highly laudable. The plurality of the content as well as of perspectives is a testimony to the overwhelming enthusiasm of our students, quality of their scholarship and the guidance provided by the entire team. I wish all of you good luck for your future endeavours.

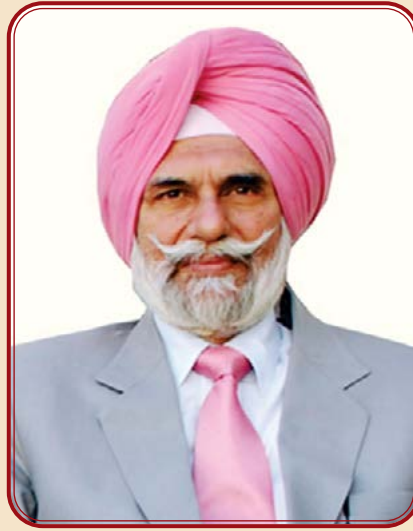
S Gurdev Singh, IAS (Retd)

President, Sikh Educational Society

Chandigarh

Message

The College magazine *Agammi Jyot* has been a beacon of literary and artistic expression for our students. It has constantly provided them with a platform to showcase their creativity and intellect. The central theme of this year's edition is Heritage and Cultural Preservation, which holds a special significance as it adheres well to the best practices adopted by the college.

Culture plays a vital role in the development of any nation. India, being one of the world's oldest civilisations, boasts about the rich cultural heritage that encompasses diverse religions, traditions, and customs. India has recently been honoured with the G20 presidency which provides our country with the opportunity to showcase its cultural diversity and richness. India's G20 theme of "One Earth, One Family, One Future" underlines the Indian vision of uniting the entire world in the pursuit of a common happiness and brotherhood.

In line with our promotion of inclusive development, the College encourages holistic growth of its students and strides beyond classroom teaching and structured education systems. The best practice of Heritage and Cultural Preservation adopted by the College is one such venture that reconnects the students with their culture and instills pride in them. It focuses on conserving, maintaining and fostering appreciation for our rich cultural legacy while creating awareness among the youth about their traditional harmony with nature. To accomplish this task, various platforms have been created to signify folk art and crafts, while also highlighting the eco-friendly practices. This issue of *Agammi Jyot* is one in the series of initiatives undertaken for training and sensitising the youth in an inclusive and pragmatic manner.

I congratulate the Editorial Team for their hard work and dedication in compiling this edition. Their tireless labour has helped creating a platform that serves as a vibrant showcase of our culture and fosters a profound appreciation for the same in the present and future generations.

S Kulbir Singh, Chief Engineer (Retd)

Vice-President, Sikh Educational Society

Chandigarh

Message

The current issue of the College magazine *Agammi Jyot*, focuses on the theme of Heritage and Cultural Preservation, a theme which demands our immediate attention. It is of much concern in our country, where overt globalisation and westernisation have resulted into a hiatus between Indian citizens and their national history. There is an urgency to instill a sense of pride and appreciation in the youth, for our rich culture and heritage. India has recently assumed the Presidency of G20 under which the G20 Culture Working Group has also acknowledged the significance of culture as an enabler of growth and sustainable development.

This issue of *Agammi Jyot* is one of the many efforts undertaken by the College to create awareness about the legacy of our cultural past and its preservation for future generations. Alongside this, many initiatives – namely *Adopt a book*, Heritage walls on the campus, local folk art and craft of Punjab like *phulkari*, *bagh* and *crochet* – are being promoted by providing skill-based training to the students. By delving deep into the rich cultural heritage of Punjab, students can gain a deeper understanding of their roots, and how it is relevant in their present-day lives.

I would like to congratulate the Editorial team whose hard work and commitment has made this issue a success. The magazine plays a significant role in nurturing a sense of cultural pride and understanding among the students. The overwhelming response from the students demonstrates their genuine interest and desire to understand their culture and traditions. I hope that this magazine serves as a valuable source for all who read it, providing insights and inspiration to embrace and preserve India's rich cultural heritage.

Col (Retd) Jasmer Singh Bala
Secretary, Sikh Educational Society
Chandigarh

Message

The College magazine *Agammi Jyot* is a collection of literary pieces of our talented students and faculty members. The current issue of the magazine focuses on the theme of Heritage and Cultural Preservation, which is in consonance with the best practices upheld by our College. Coincidentally, our College is situated in UT Chandigarh, and therefore has a unique advantage of admitting students from diverse cultural and regional backgrounds. It gives us a unique opportunity to bring together the cultural practices of several regions of our country, mainly Punjab, Haryana and Himachal Pradesh. In this edition, the students from these different regions and a few others have documented articles, poems, essays and short-stories on themes from history, heritage and culture.

The aim of the present issue of *Agammi Jyot* is to rekindle a sense of cultural identity and historical continuity among the youth by making them familiar with their rich traditions and by empowering them to take ownership of their regional as well as national identity. Indigenous knowledge systems have been incorporated into the curriculum so as to enhance students' learning experience and to provide them with a holistic and experiential understanding of their cultural heritage. The current issue of the magazine stands as a testament to our commitment to communicate, educate and engage with our community. Our institution is committed towards the conservation, maintenance and promotion of India's rich past, which is in complete harmony with India's recent G20 presidency and its theme "One Earth, One Family, One Future." India's presidency of G20 is a significant milestone, as the world now seeks India's guidance in heading for a better future, hoping that India only can give solutions that embody the idea of the welfare of all.

I extend many congratulations to the Editorial team whose unwavering dedication and tireless efforts have culminated in the success of this remarkable issue. The contents of the magazine stand witness to the profound impact that the College's initiatives have had on its students and the wider community.

S Karandeep Singh Cheema, Advocate

Joint Secretary, Sikh Educational Society

Secretary Local Management Committee

Chandigarh

Message

Agammi Jyot, the multilingual annual magazine of Sri Guru Gobind Singh College, is a platform which provides young minds with the opportunity to showcase their talents, to express their thoughts and to visualise their aspirations. This magazine is a literary expression of our institutional functioning and therefore it goes through introspection every year realising its strengths and trying perpetually to perform better. It plays a vital role in the holistic development of students and readers alike. The theme for this year's issue provides students an opportunity to delve deep into the rich tapestry of their heritage and culture.

Higher education institutions have a multifaceted role in promoting heritage and culture preservation. Through research, education, community engagement, policy advocacy and international collaborations, they contribute significantly to safeguarding and promoting the rich culture for future generations.

With an intention to reconnect the students with their own culture and to encourage them to appreciate it, the College has undertaken the best practice of Heritage and Cultural Preservation. This includes promotion of heritage, historical legacy, multicultural expressions and Punjabi *Maa Boli* (mother-tongue). The unique Sikh practices of *Seva* (selfless service) and *Sarbat da Bhala* (welfare of all) are imbibed through Community Outreach Programmes so as to transform students into socially responsible citizens. The underlying principle of this practice is to develop a deeper understanding of the diversity of culture and to develop a profound respect for the rich history and traditions of the region.

This edition of *Agammi Jyot* proudly associates itself with G20 and its theme of Heritage and Cultural Preservation, which is an endeavour to bring together civil societies, parliamentarians, think-tanks, women, youth and businessmen to develop a culture of protection of the environment and preservation of national culture.

Finally, I would like to extend my deepest appreciation to the Editorial team for their efforts in identifying, recognising and encouraging the literary and artistic skills of the students and faculty. I have a firm belief that *Agammi Jyot* will empower and enlighten its readers.

Dr Navjot Kaur
Principal

The Editorial Board

Principal
Dr Navjot Kaur

Editor-in-Chief
Dr Manbir Kaur Dhaliwal

Sections	Staff Editors	Student Editors
Sikh Religion, Philosophy & Ideology Section	Dr Sukhjinder Kaur	Mr Parminder Singh
Punjabi Section	Dr Jagdeep Singh	Mr Gurpartap Singh
Hindi Section	Dr Kamaljit Kaur	Mr Sonu Yadav
English Section	Ms Ayushee Arora	Mr Harshit Sharma
Commerce & Management Section	Dr Taranjit Rao	Mr Lakshang Sharma
Social Sciences Section	Ms Amol Virk	Mr Arnav Singh
Computer Science & Information Technology Section	Ms Purnima	Ms Suksham
Science Section	Dr Ruchira Sen	Ms Anshita Sharma
Environment Section	Dr Sugandha Kohli Kaang	Ms Khushi Verma

Contents

S No	Particular	Page	S No	Particular	Page
1.	Editorial, Editor-in-Chief	01	56.	आत्मविश्वास	41
Sikh Religion, Philosophy & Ideology Section			57.	ज़िन्दगी एक आईना	42
2.	ਸੰਪਾਦਕੀ	02	58.	नज़रिया	42
3.	ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ: ਲੰਗਰ	03	59.	नारी शक्ति	42
4.	ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ	04	60.	महिला सशक्तिकरण	43
5.	ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ	05	61.	शिक्षक	43
6.	ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਸਾਡੀ ਦਸਤਾਰ	06	62.	शिक्षा	44
7.	ਸਿੱਖੀ	07	63.	जीवन संदेश	44
8.	ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡ: ਗੱਤਕਾ	08	64.	दोहरायेगा खुद को इतिहास	44
9.	ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ੀ ਦਸਤਾਰ ਸਾਨੂੰ	09	65.	मेरे सपनों का भारत	45
10.	ਸ਼ਿਵ ਬਟਾਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਆਰਤੀ	09	66.	क्या खुब कहा है	45
11.	ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ॥	10	67.	दृष्टिकोण	46
12.	ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ	11	68.	हिन्दी की व्यथा	46
13.	ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ : ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ	12	69.	सीखो	46
14.	ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ	13	70.	भगवान	46
15.	ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ	15	71.	क्या हम अपने पूर्वजों से अधिक सुखी हैं?	47
16.	ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ	17	72.	डिजिटल तकनीक और हम	48
Punjabi Section			73.	जलियाँवाला बाग	48
17.	ਸੰਪਾਦਕੀ	18	74.	कौन है जग का चित्रकार	48
18.	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ	19	75.	एक सप्ताह बीत गया	49
19.	ਤਿਉਹਾਰ	19	English Section		
20.	ਮਾਂ	22	76.	Editorial	50
21.	ਕਿਸਾਨੀ	22	77.	Holding On to Our Heritage	51
22.	ਧਰਤੀ	22	78.	Threads of Time Unraveled	52
23.	ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ	23	79.	The Dynamism of Phulkari	53
24.	ਔਰਤ	23	80.	Echoes of Our Ancestors : India and Cultural Legacy	54
25.	ਰੰਗ	23	81.	Words	55
26.	ਲੋਕ ਗੀਤ : ਸੁਹਾਗ	24	82.	Don't Chop Us Down, We're Heritage Too !!	55
27.	ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ	25	83.	Heritage Preservation and the Public-Private Sector	56
28.	ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਕੁੱਝ ਹਕ ਪਲਾਂ ਦੇ	26	84.	Remembering the Champion	57
29.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ	26	85.	Anand Hi Anand !	57
30.	ਪੁਰਾਣਾ ਸਮਾਂ	27	86.	Heritage and Cultural Preservation : The Importance of Preserving Our Cultural Legacy	58
31.	ਰਿਸ਼ਤੇ	27	87.	The Silent Sacrifice : Hidimba	59
32.	ਮਾਂ	27	88.	Preserving Heritage and Culture in Punjab, Chandigarh and India	60
33.	ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲ ਦੌੜ	28	89.	Resonance of Ancestral Dreams	61
34.	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਫੈਸ਼ਨ	29	90.	Our Anchor	61
35.	ਹੇ ਨਾਨਕ	29	91.	Timeless Echoes	62
36.	ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ	30	92.	Our Heritage Our Pride	62
37.	ਧਰਤੀ ਮਾਂ	31	93.	Great Future Built on Great Past	64
38.	ਸਮਾਜ	32	94.	Guardians of Cultural Flame	64
39.	ਪੰਜਾਬ	32	95.	When Tagore Sang	65
40.	ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ	33	96.	The Evergreen Fables	65
Hindi Section			Social Sciences Section		
41.	संपादकीय	34	97.	Editorial	66
42.	जीवन : एक संघर्ष	35	98.	The Eternal Concept of Chardikala	67
43.	जली हुई तीली से लिखे तराने डिब्बे पर	36	99.	Handwritten Constitution of India : A Unique Treasure of Art Heritage	68
44.	खुशहाली का ताज	37	100.	Dialects of Punjabi	69
45.	पिता क्या है?	37	101.	Sandal Bar : A Land of Distinctive Culture	70
46.	पर्यावरण का पाठ	37	102.	Pawan Guru Pani Pita : A Tradition of Environment Protection and Preservation in Sikhism	71
47.	शोर	37	103.	Ballads of Punjab	72
48.	बलिदान	38	104.	The Intangible Cultural Heritage of India : Traditions and Rituals	73
49.	रूदन और हास्य	39	105.	The City Beautiful and its Beautiful Heritage	74
50.	हमारा प्यारा देश महान	39			
51.	समय लौटता नहीं	39			
52.	सौन्दर्य	39			
53.	सपने तो सपने	40			
54.	अंग्रेजी का भूत	40			
55.	पुल के निर्माता	40			

Contents

S No	Particular	Page	S No	Particular	Page
106.	Make in India Campaign : A Government Initiative towards Cultural Preservation	75	Science Section		
107.	Returning the Loot : Tackling the Illicit Trafficking of Cultural Property	77	141.	Editorial	114
108.	UNESCO World Heritage Sites in India	78	142.	Insects - The Unsung Heroes of Crime Investigation	115
109.	Measures for the Preservation of Cultural Heritage	79	143.	The Common Ants with Uncommon Nesting Skills	116
110.	India's Intangible Cultural Heritage : The Handicraft Industry	80	144.	Quantum Entanglement : A Phenomenon Driving the Booming Field of Quantum Information Science	117
111.	Ellora Caves : The Architectural Grandeur and Artistic Achievements of Ancient India	81	145.	Reviving the Past - The Role of Chemistry and Science in Preserving India's Cultural Heritage	119
Commerce & Management Section			146.	A Life Full of Love and Entertainment	121
112.	Editorial	82	147.	Understanding the Immune System and Developing New Treatments	122
113.	Cultural Restoration : Why does it Matter ?	83	148.	Unsolved Mysteries : Do Insects have Feelings and Consciousness ?	123
114.	The Impact of Globalisation on Cultural Heritage	84	149.	Future of AI and its Impact on Society	123
115.	The Modern Online Business Concept : An Endeavour to Promote Country's Heritage and Culture	85	150.	Conservation of Energy : Importance in Heritage Preservation and Environmental Sustainability	124
116.	Cultural Entrepreneurship : Nurturing Identity Through Innovation	86	151.	Development of Multidrug Resistance in the Bacteria : A Global Threat	125
117.	Heritage Assets : An Overview	87	152.	A Bee C of Honey Beekeeping : A Part of Our Heritage	126
118.	Government Initiatives for Cultural and Heritage Preservation	87	153.	A Thrilling Discovery : The Elusive Kukri Snake Found in Assam	128
119.	Artisanal Ventures : Legacy of Handcrafted Commerce	89	Environment Section		
120.	Corporate World Contributing to Heritage and Cultural Preservation	90	154.	Editorial	130
121.	Preserving and Celebrating the Cultural Heritage of India through Slogans	91	155.	Cultural Erosion Pollution : Hidden Toll	131
122.	Laws Related to Cultural and Heritage Preservation in India	93	156.	Impact of Climate Change on Cultural and Ecological Patrimonies	132
123.	Tourism with a Purpose : Heritage as a Destination	94	157.	Millet for Food Security and Agricultural Sustainability	133
124.	Need for Public-Private Partnership in Cultural Heritage	95	158.	The Preservation of Indigenous Customs and the Environment	135
125.	Words of Wisdom on "Culture and Heritage Preservation"	96	159.	Reflections on Environmental Sociology and Eco-Minimalism	136
126.	Framework for Cultural Heritage Management	97	160.	The Threat of Climate Change on the Taj Mahal : A Heritage Site in Peril	137
Computer Science & Information Technology Section			161.	Wrath of Climate Change : Jeopardy to Our Heritage	138
127.	Editorial	98	162.	Air Pollution : A Silent Assassin of Cultural Heritage	139
128.	Preserving Languages : Technology's Role in Saving Endangered Languages	99	163.	The Environmental Impact of Heritage Tourism : Challenges and Solutions	140
129.	Cultural Resilience in the Digital Age	100	164.	Preserving Cultural Identity and Traditions : Bonding over the Korean Kimchi	141
130.	DevOps : The New Career Avenue	101	165.	Heritage Conservation Practices in Chandigarh : Preserving the Architectural Legacy	142
131.	ChatGPT	102	166.	Greening Our Heritage : Sustainable Practices for Preserving Cultural Identity and Natural Resources	143
132.	Future of Heritage Tourism : How Technology is Transforming Cultural Travel	104	167.	Biodiversity Conservation Strategies for Cultural Heritage Sites	144
133.	The Intersection of Technology and Culture	105			
134.	Digital Museum : Bringing Culture and Heritage into 21st Century	106			
135.	Digitising Heritage	107			
136.	The Art of Preservation : How Technology is Protecting Historical Works of Art	108			
137.	How Simulation Bridges the Past and the Future	110			
138.	The Power of Social Media in Preserving Cultural Traditions	111			
139.	Technological Tapestry	112			
140.	Do You Know?	113			

Editorial

Indian culture is incredibly diverse and has a rich tapestry of art forms that have evolved over thousands of years. In essence, art forms serve as living documents of culture and heritage. They provide a tangible and accessible means for people to connect with their roots, learn about their history, and appreciate the richness of their cultural heritage. Art forms are often taught within families or communities, allowing elders to pass on their wisdom to younger generations. This intergenerational transmission ensures the preservation of heritage and cultural practises.

Classical Indian Dance forms like *Bharatanatyam*, *Kathak*, *Kuchipudi*, *Kathakali* and *Odissi* are famous for their expressive, intricate and lyrical movements, combining dance, acting, and singing to depict rich Indian mythology. Hindustani Classical Music on the other hand is known for its intricate *ragas*. Indian Folk Music and Dance forms like *Bhangra* and *Giddha* of Punjab, *Garba* of Gujarat, *Kalbeliya* dance of Rajasthan, *Bihu* dance of Assam and many others are known for their energetic portrayal of everyday life and celebrations. *Varli Painting*, *Rangoli*, *Madhubani*, *Miniature Painting* and *Tanjore Painting* are the Visual Arts that showcase uniquely intricate patterns. These forms use vibrant colors and elaborate patterns to convey stories, rituals, and daily life experiences specific to a community. Theater forms like *Nautanki* and *Yakshagana* blend dance, music and dialogues to tell mythological stories, while also relating them to socio-political themes. Indian Literature encompasses a vast body of work in more than hundred languages/dialects and Epics like the *Ramayana* and *Mahabharata* have a cultural and philosophical depth that invites attention and appreciation of one and all. What to say about Indian Cuisine, Cinema, Sculpture and other handicraft skills that are overwhelmingly diverse to be contained in a few words; the lesser said the better.

India's artistic diversity is a testament to its rich history, regional variations and the creativity of its people. Each region and community in India has its unique artistic traditions, making Indian culture a treasure trove of creativity and heritage. Many of these art forms serve as a means of social commentary, addressing issues and concerns within a particular society.

'Heritage and Cultural Preservation' forms the theme of *Agammi Jyot 2022-23*, the annual College magazine. It reflects the academic excellence and intellectual evolution of students enrolled in various programmes of our institution. There are nine sections that give glimpses of the student's and faculty's outlook through various articles, short stories, poems etc. in their regional languages and English. In compiling this comprehensive package in a well-knit form, the contribution of the Staff and Student Editors has been commendable. I express my deepest gratitude on behalf of the Editorial Board to our respected Management, Sikh Educational Society, for their constant encouragement and motivation to publish this edition. With many significant insights from our worthy Principal, Dr Navjot Kaur, this edition of *Agammi Jyot* has upheld the idea of national heritage.

I wish you all a fulfilling journey of cultural exploration and preservation.

Dr Manbir Kaur Dhaliwal

Editor-in-Chief

Assistant Professor, PG Department of Commerce

ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ

ਵਿਰਾਸਤ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਅਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਬਲ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਬਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ ਪੁਤ ਸਪੁਤ ਕਰੇਨਿ' ਭਾਵ ਇਹ ਉਹ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਖ ਤਹਿ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਰੀਤਾਂ, ਪਿਰਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮਹਾਨ ਪਿਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਾਲੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਮਿਲੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਰਾਪਣ ਦੇ ਕੇ 'ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ' ਬਣਾਇਆ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਪਹਿਲੇ ਨਾਨਕ ਨੇ 20 ਰੁਪਏ ਦਾ ਲੰਗਰ ਲਾ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਿਰਤ ਪਾਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜੰਗਲਾ-ਯੂਧਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੀ ਭੁਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਭੁਖਾ ਨਾ ਰਹੇ। ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਕੌਮਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦ ਬੰਦੀਆਂ ਮਿਟਾ, ਸਭੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਪਿਰਤ ਪਾਈ। ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਿਰਤ ਜਿਹੜੀ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਖਾਤਿਰ ਪੁੱਤਰ ਵਾਰ ਕੇ ਪਾਈ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਰੀਤਾਂ, ਪਿਰਤਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਸਿਰਜੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਜਾਣ ਇਕੱਲਾ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸਵਾ ਲੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰਾਸਤ ਉਸ ਰੁੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਠੰਢੀ-ਮਿੱਠੀ ਛਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪਿਰਤਾਂ, ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ, ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਲਿਜਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਆਪਣਾ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ 'ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ' ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕ 'ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਦਿਆਂ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਪਹਿਚਾਣ ਦਸਤਾਰ, ਸੇਵਾ, ਲੰਗਰ, ਗੱਤਕਾ, ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਢੰਗ, ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖ ਲਿਖੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਤੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਹਨਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਕਤ ਬਖਸ਼ਣ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਣਮੱਤੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਗਾਂਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰ ਸਕੀਏ।

ਕਾਲਜ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਾ ਨਗਦੀ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਸ ਸ਼ਾਲਘਾਯੋਗ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੰਪਾਦਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧਾਈ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਸ਼ਾਲਾਂ ਖੈਰ ਹੋਵੇ

ਡਾ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਸਾਡੀ ਵਿਰਾਸਤ: ਲੰਗਰ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਸ਼ਬਦ ਸਾਂਝੀ ਰਸੋਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਮੁਫਤ ਖਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣਾ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਉਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਸਲ 'ਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 20 ਰੁਪਏ ਦਾ ਲੰਗਰ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਵੀ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ

ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਆ ਕੇ ਵਸੇਬਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਲੱਗੇ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਹੀ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖਾਂਉਦੇ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਸੁਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਜੀ ਲੰਗਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਦੁਧ ਦੀ ਖੀਰ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਘੀ ਪਾ ਕੇ ਵਰਤਾਉਂਦੇ:

ਬਲਵੰਡ ਖੀਵੀ ਨੇਕ ਜਨ ਜਿਸੁ ਬਹੁਤੀ ਛਾਉ ਪੜਾਲੀ ॥

ਲੰਗਰਿ ਦਉਲਤਿ ਵੰਡੀਐ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੀਰਿ ਘਿਆਲੀ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 966)

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾਉਣ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਗਤ ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ। ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪਟਾ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਲਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਅਗਿਆ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੇਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਵੇ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਬੇਘਰਿਆਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਸਹਾਰਾ ਬਣਿਆ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਰੱਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਗੜ੍ਹੀਆ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਾ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਧਨ ਕਾਲ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਸਵਾ ਰੁਪਇਆ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਭੇਸ ਬਦਲਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਇਸ ਲੰਗਰ ਦੀ ਇਸ ਰੀਤ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰ ਸਾਲ ਸੰਗਰਾਂਦ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਹੱਥੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਭੇਦ ਭਾਵ ਤੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਖਦੇ ਹਨ।

ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤ ਨਾਲ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ, ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥
ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 440)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਿਸ ਅਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਬਹੁਪੱਖੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚੰਗੇਰਾ ਅਤੇ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਧੀਰਜ) ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਅਵਗੁਣਾਂ (ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ) ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ, ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਸਚਿਆਰ, ਪੰਚ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਾਕਰ ਅਤੇ ਆਸਕ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ, ਗੁਰਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਰਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਕ, ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ, ਸਾਧ, ਗਿਆਨੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਅਧਿਕਤਰ ਜਨ ਸਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਧਿਕਤਰ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਝ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਗਪਗ 25 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਕਤਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੁਗਤਾ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਕਤਾ ॥
ਧੰਨ ਗਿਰਹੀ ਉਦਾਸੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਏ ਜੀਉ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 131)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਅਜਿਹੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰਮੁਖਿ) ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਨਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ:

ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜਤ ਭਏ ਉਦਾਸੀ

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 939)

ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਆਤਮਕ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਹੱਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ:

ਓਇ ਜਨਮਿ ਨ ਮਰਹਿ ਨ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਹਿ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ: 938)

ਡਾ. ਆਰ. ਰਾਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁਖ ਬਾਰੇ ਇਸਤਰੂਹਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

The Ideal Man of Guru Nanak combines The best of four castes of Hindu , he is Brahman for his thirst for knowledge, he is Khatri for his courage and patriotism, he is Vaisya for his skill and industry and he is Sudra for his sewa or service of humanity

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੀਸ ਕਰਨਯੋਗ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਆਮ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ।

ਸ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡੀਨ ਸਾਇੰਸਜ਼

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਦਿੱਸਦਾ ਰੂਪ 'ਸਾਬਤ-ਸੂਰਤ' ਅਤੇ 'ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ' ਵਾਲੀ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ 'ਸਿੰਘ' ਅਤੇ 'ਕੌਰ' ਸ਼ਬਦ ਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਕਿਸੇ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਢਾਲਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਨਿਤਨੇਮ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਕਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

1. **ਕੇਸ:** ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ, ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਬਖਿਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. **ਕੰਘਾ:** ਇਹ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੇਗ-ਤੇਗ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੁੜੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੈ।
3. **ਕੜਾ:** ਕੜਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਕੜੇ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।
4. **ਕਛਹਿਰਾ:** ਇਹ ਨੰਗੇਜ਼ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਲਈ ਇਕ ਉੱਤਮ ਬਸਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਤ-ਸਤ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।
5. **ਕਿਰਪਾਨ:** ਇਹ ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਜੁਲਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਅਣਖ, ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਸਾਡੀ ਦਸਤਾਰ

ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤਾਜ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਡਟੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਲਈ 'ਪੱਗ' ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਇਹ ਆਨ, ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਬਾਨ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਸਤਾਰ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 'ਚ ਵੀ ਦਸਤਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 1083)

ਜਦੋਂ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਤੇ ਮਨੁਖਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਜਦੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀ ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਪੱਗ ਵਜੋਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

ਕੰਘਾ ਦੋਵੇਂ ਵਕਤ ਕਰ ਪੱਗ ਚੁਣ ਕਰ ਬਾਂਧਈ ॥

ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ 'ਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੋ ਵਾਰੀ ਦਸਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਵਾਰ ਕੰਘਾਂ ਕਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ :

ਦੋਇ ਵੇਲੇ ਉਠ ਬੰਧਯੋ ਦਸਤਾਰੇ।

ਪਹਰ ਆਠ ਰੱਖਯੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰੇ।

ਪੱਗ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪੱਗ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਤਾਰ ਬਣਾ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ 'ਚ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਗੜੀ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਦਸਤੂਰ ਏ ਅਮਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਭਾਵ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਪਗੜੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਸਤਾਰ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਹ ਟੋਪ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੈਲਮਟ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਹੀ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੱਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕਈ ਸੰਸਕਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਸਜਾਉਣਾ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪੱਗ ਦੇਣੀ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਆਉਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 32ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ 19ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਖੂਹ ਦੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਭੁੱਲ ਆਇਆ ਤੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਵੇਖ ਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਰੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਵੈਣ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨੈਣ ਵੀ ਆ ਗਈ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ ਕੌਣ ਮਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਵੈਣ ਪਾਵਾਂ। ਨੂੰਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸਾਰੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਹੁਰਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਖੂਹ 'ਤੇ ਪੱਗ ਭੁੱਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਠੰਢੇ ਖੂਹੁੰ ਨੁਇ ਕੈ ਪਗ ਵਿਸਾਰਿ ਆਇਆ ਸਿਰਿ ਨੰਗੈ।
 ਘਰ ਵਿਚਿ ਰੰਨਾ ਕਮਲੀਆਂ ਧੁਸੀ ਲੀਤੀ ਦੇਖਿ ਕੁਢੰਗੈ।
 ਰੰਨਾ ਦੇਖਿ ਪਿਟੰਦੀਆ ਢਾਹਾਂ ਮਾਰੈਂ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗੈ।
 ਲੋਕ ਸਿਆਪੇ ਆਇਆ ਰੰਨਾ ਪੁਰਸ ਜੁੜੇ ਲੈ ਪੰਗੈ।
 ਨਾਇਣ ਪੁਛਦੀ ਪਿਟਦੀਆਂ ਕਿਸ ਦੈ ਨਾਇ ਅਲੁਣੀ ਅੰਗੈ।
 ਸਹੁਰੇ ਪੁਛਹ ਜਾਇ ਕੈ ਕਉਣ ਮੁਆ ਨੂਹ ਉਤਰੁ ਮੰਗੈ।
 ਕਾਵਾਂ ਰੋਲਾ ਮੂਰਖੁ ਸੰਗੈ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ 32 ਪਉੜੀ 19)

ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਦੇ ਸਨ। ਕਾਜ਼ੀ ਨੂਰ ਮੁਹੰਮਦ ਜੰਗਨਾਮਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾਉਂਦੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਵੀ ਪੱਗ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਮੁਨਕਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਸਾਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ, ਤਾਜ਼ ਹੈ, ਸਵਾਸ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਦਸਤਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਗਦ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਵਜੋਤ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਸਿੱਖੀ

ਸਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਉਚੀ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗੂ
 ਇਹਦਾ ਕਰ ਨੀ ਕੋਈ ਵਿੰਗਾ ਵਾਲ ਸਕਦਾ।
 ਛਾਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਫੌਲਾਦ ਵਾਂਗੂ।
 ਸੇਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਢਾਲ ਸਕਦਾ।
 ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੋਹੇ ਵਾਂਗੂ।
 ਆਰਾ ਕੋਈ ਨੀ ਇਸਨੂੰ ਚੀਰ ਸਕਦਾ।
 ਸਿੱਖੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਘਲੇ ਨਾ

ਇਹਨੂੰ ਉਬਾਲਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਾਲ ਸਕਦਾ।
 ਅਮਰ ਖਾਲਸਾ ਸਦਾ ਅਮਰ ਰਹੇ
 ਇਹਨੂੰ ਖਾ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕਾਲ ਸਕਦਾ।
 ਜੋ ਸਚੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ
 ਗੋਰਵ ਕਿਸੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨੀ ਹਾਰ ਸਕਦਾ।

ਗੋਰਵ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡ: ਗੱਤਕਾ

ਗੱਤਕਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜੰਗੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੰਗਬੰਦੀ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਲਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਕਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸ਼ੈਲੀ ਗੱਤਕਾ ਹੈ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ।

ਗੱਤਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਰੋਧੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ। ਗੱਤਕਾ ਖੇਡਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਤਕਾ ਸੋਟੀ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਹਮਲਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਢਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੱਤਕਾ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੰਬਾ ਡੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪਕੜ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਗੱਦੀ ਲਗਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਢਾਲ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਫੜਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੁੰਡੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੱਤਕੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਮਗਰੋਂ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਥਿਆਰਾਂ ਖੰਡਾ, ਤਵਰ, ਬਰਛਾ, ਚੱਕਰ, ਨੇਜਾ ਅਤੇ ਜਾਲ ਦੀ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧਿਆਨ, ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਮੱਲ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਤਕਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਂ ਗੱਤਕਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਂ ਘੋੜਸਵਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਗੱਤਕੇਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪੁਰਤਾਨ ਸਿੱਖ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੱਤਕਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੱਤਕੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ “ਅਖਾੜਾ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਤਕਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੱਤਕਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮੂਹਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਤਕੇਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ੀ ਦਸਤਾਰ ਸਾਨੂੰ

ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ,
ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਕਲਗੀਧਰ ਬਖਸ਼ੀ।
ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੀਸ 'ਤੇ ਕੇਸ ਬਖਸ਼ੇ,
ਅਤੇ ਕੇਸਾਂ 'ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਦਸਤਾਰ ਬਖਸ਼ੀ।
ਚਾਰੇ ਕੱਕੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਪੂਰੇ,
ਕੇਸਾਂ ਬਾਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਬਣਦਾ।
ਕੇਸ ਰੱਖ ਕੇ 'ਸਿੱਖ' ਤਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ,
ਬੱਝੇ ਪੱਗ ਤਾਂ ਫੇਰ 'ਸਰਦਾਰ' ਬਣਦਾ।
ਪੱਗ, ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਟੋਟਾ ਈ ਐ ਕੱਪੜੇ ਦਾ,
ਰੰਗ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸੱਜਦਾ ਏ।
ਏਹਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਐਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ,
ਜਦੋਂ ਪੱਗ ਬਣ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਬੱਝਦਾ ਏ।
ਬਿਨਾਂ ਪੱਗ ਤੋਂ ਕਾਹਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ
ਹੋ ਆਦਮੀ ਲੱਖ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ।
ਲੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਵੇ ਇਕੋ ਪੱਗ ਵਾਲਾ,

ਲੋਕੀਂ ਆਖਦੇ ਅਹੁ 'ਸਰਦਾਰ' ਜਾਂਦਾ।
ਜਿਹੜਾ ਮਾਣ ਹੈ ਏਸ ਨੂੰ ਜੱਗ ਅੰਦਰ,
ਕੱਪੜਾ ਹੋਰ ਨਾ ਟੌਹਰ ਰਖਾਏ ਕੋਈ।
ਲੋਕੀ ਗਾਉਂਦੇ ਆ 'ਪਗੜੀ ਸੰਭਾਲ ਜੱਟਾ',
ਜੱਟਾ 'ਧੋਤੀ ਸੰਭਾਲ' ਨਾ ਗਾਏ ਕੋਈ।
ਭਰੇ ਬਜ਼ਾਰ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪੱਗ ਲਹਿ ਜਾਏ,
ਉਹਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜੱਗ ਉਤੇ।
ਸਿਹਰਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ ਟਿੰਡ ਉਤੇ,
ਸਿਹਰਾ ਜਦੋਂ ਬੱਝੂ, ਬੱਝੂ ਪੱਗ ਉਤੇ।
ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਨਿਭਾਈਦਾ ਏ,
ਨਹੀਂ ਸ਼ੱਕ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ।
ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਗਵਾਹ ਇਸ ਦਾ,
ਲਹਿ ਗਈ ਖੋਪੜੀ ਕੇਸ ਦਸਤਾਰ ਨਾ ਲਹਿਣ ਦਿੱਤੇ।

ਰਮਨਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਸ਼ਿਵ ਬਟਾਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਆਰਤੀ

ਮੈਂ ਕਿਸ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਕੇ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ਗਾਵਾਂ।
ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਮੰਗਣ ਗੀਤ ਅੱਜ ਜਾਵਾਂ।
ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਰਨ ਭੇਟਾ ਤੇਰੇ ਦੁਆਰ ਤੇ ਆਵਾਂ।
ਮੇਰਾ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹਾ ਜੋ ਤੇਰੇ ਮੇਚ ਆ ਜਾਵੇ
ਭਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਜੋ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕਟਾਵੇ।
ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੋਹਲ ਬੱਚੇ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣਾਵੇ।
ਤਿਹਾਏ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਵੇ।
ਜੋ ਲੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤੇ ਯਾਰੜੇ ਦੇ ਸੱਥਰੀਂ ਗਾਵੇ।

ਚਿੜੀ ਦੇ ਖੰਭ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਸੌ ਬਾਜਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇ।
ਮੈਂ ਕਿੰਝ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਗਾਨੀ, ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਗੱਲ ਪਾਵਾਂ।
ਮੇਰਾ ਹਰ ਗੀਤ ਬੁਜਦਿਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਗੀਤ ਲੈ ਅੱਜ ਆਵਾਂ।
ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਗੀਤ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦੁਆਰ ਉੱਤੇ ਆਵਾਂ।
ਮੇਰੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਉਹ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ,
ਜੋ ਤੇਰੇ ਸੀਸ ਮੰਗਣ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰਨੂਰ ਕੌਰ
ਬੀ.ਐਸਸੀ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥

(ਆਓ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਵੀਏ)

ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਧਨ ਕਮਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਥਕੇਵਾਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਦਸਦੇ ਹਨ:

ਥੈਲੀ ਸੰਚਹੁ ਸ੍ਰਮ ਕਰਹੁ ਥਾਕਿ ਪਰਹੁ ਗਾਵਾਰ ॥

ਮਨ ਕੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਹੀ ਅੰਤੇ ਅਉਸਰ ਬਾਰ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 257)

ਜਿਸ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਥਕੇਵਾਂ, ਅਥਕੇਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਅਸਤਿਤਵ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ:

ਫਰੀਦਾ ਚਿੰਤ ਖਟੋਲਾ ਵਾਣੁ ਦੁਖੁ ਬਿਰਹਿ ਵਿਛਾਵਣੁ ਲੇਫੁ ॥

ਇਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਵੇਖੁ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 1378)

ਭਾਵ ਜੇ ਜੀਏ ਜਾ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਕਾਰਨ ਦੁੱਖ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਪਰੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਾਹਦਾ ਜੀਉਣਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਹ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵੀਏ? ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਿਆ ਜਾਏ? ਅਸੀਂ ਬਿਨਾ ਨਕਸ਼ੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੋਈ ਭਾਵੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਆਪ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਣ ਜਿਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਸ਼ੂ ਨੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਲਪ ਹਨ:

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥

ਇਸੁ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਚੁਕੈ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 1075)

ਜੇ ਅਸੀਂ ਜਿਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਰੁੱਖਾ ਸੁੱਖਾ ਮਾਰੂਥਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ "ਸਿਰਫ ਜਿਉਣਾ" ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੁਲਾਸ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਕਿੱਤਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਬਸ ਜਿਸ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਢੰਗ-ਢਾਂਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਸਫਲ ਬਣਾਵੇ। ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦਸਦੇ ਹਨ:

ਜੀਵਨਾ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਸੁਨਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਸਦ ਜੀਵਨਾ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 1019)

ਸਰੀਰਕ ਤਲ ਦੀ ਬਜਾਇ ਆਤਮਿਕ ਤਲ ਤੇ ਜੀਵਿਆ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਦ-ਜੀਵਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜੀਵਤ ਜੀਵਤ ਜੀਵਤ ਰਹਹੁ ॥

ਰਾਮ ਰਸਾਇਣੁ ਨਿਤ ਉਠਿ ਪੀਵਹੁ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 1138)

ਅਮਨ ਕੁਮਾਰ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਾਲੀ ਲਾਭ, ਇਨਾਮ ਜਾਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਵਿਆਕਤੀ ਜੋ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੇਵਾ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਤ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ, ਨਿਘਰਿਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੀਣਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਆਦਿ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰੀਐ ॥

ਜੀਉ ਪ੍ਰਾਨ ਧਨੁ ਆਗੈ ਧਰੀਐ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 391)

ਤਨ ਰਾਂਹੀ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਨੋਂ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਲਈ ਧਨ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਦਾ 10% ਭਾਵ ਦਸਵੰਧ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥

ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ 1245)

ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਮਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਰਾਹ ਲਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥

ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ 26)

ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ ॥

ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ 286)

ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜਵੰਦ ਦੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਜਣ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਹਰ ਲੋੜਵੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਵਸਰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਪਾਕ ਤੇ ਗੁਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਰੱਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਜਸ਼ਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ : ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਮਾਰਚ 1932 ਨੂੰ ਜੇਹਲਮ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਸੀ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ 62 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ 70 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ, ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਨ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਫੈਂਸਲੇ ਲਏ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ ਅਤੇ ਪੱਖ ਦੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਵੀ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੇਖਕ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਡਾ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ, ਡਾ. ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ, ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਲਣਸਾਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ

ਸਦਭਾਵਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਵੀ ਸਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਸੀ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਦਾ-ਫੁੱਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪਹਾੜੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ 18 ਅਗਸਤ 1994 ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸੌਖੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਾਹਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

1. ਬਲਿਓ ਚਿਰਾਗ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)
2. ਕੁਦਰਤੀ ਨੂਰ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ)
3. ਪਰਬਤ ਮੇਰਾਣੂ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ)
4. ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ)
5. ਪਰਤਖੁ ਹਰਿ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ)
6. ਗੁਰ ਭਾਰੀ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ)
7. ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ)
8. ਅਸ਼ਟਮ ਬਲਬੀਰਾ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ)
9. ਇਤਿ ਜਿਨਿ ਕਰੀ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ)
10. ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ)
11. ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਭਾਗ -1 (ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ)
12. ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਭਾਗ -2 (ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਤੱਕ)
13. ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜੀਵਨੀਆਂ
14. ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ (ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼)
15. ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਗਾਖੜੀ (ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ)
16. ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਬੀਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
17. ਪੂਰਨ ਸਚਿ ਭਰੇ
18. ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ (ਅਨੁਵਾਦ)
19. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਤੀ ਗ੍ਰੰਥ (ਸੰਪਾਦਕ)
20. ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ
21. ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ (ਜਪੁ ਤੇ ਉਹਦੇ ਪੱਖ)
22. ਮਨਿ ਬਿਸ਼ਮ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ)
23. ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਤਿੰਨੇ
24. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ (ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ)
25. ਰਛਿਆ ਰਹਿਤ
26. ਸੌ ਸਵਾਲ
27. ਰਬਾਬ ਤੋਂ ਨਗਾਰਾ
28. ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਵਾਸੀ
29. ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
30. ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
31. ਜੰਗਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ
32. ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
33. ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
34. ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਵੱਡੇ ਸਾਕੇ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
35. ਸਾਕਾ ਚਮਕੌਰ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
36. ਅਰਦਾਸ (ਸਚਿਤ੍ਰ)
37. ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ (ਐਲਬਮ)
38. ਅਦੁੱਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਗ੍ਰੰਥ (ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕ)
39. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸੋਵੀਨਰ (ਸੰਪਾਦਕ)
40. ਤੂੰ ਸਾਂਝਾ ਸਾਹਿਬ ਬਾਪੁ ਹਮਾਰਾ
41. ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ (ਦੋ ਭਾਗ)
42. ਦਵਾਰਿਕਾ ਨਗਰੀ ਕਾਹੇ ਕੇ ਮਗੋਲ (ਟ੍ਰੈਕਟ)
43. ਜਗਤ ਜੂਠ ਤੰਬਾਕੂ ਨ ਸੇਵ (ਟ੍ਰੈਕਟ)
44. ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਟ੍ਰੈਕਟ) ਆਦਿ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਟ੍ਰੈਕਟ ਤੇ ਲੇਖ।

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ

ਅੱਜ ਤੋਂ 150 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਉਸ ਵਕਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਾਈ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸਾਈਆਂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੀ ਚੁਣੌਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪੋ ਬਣੇ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਦੀਆਂ, ਸੋਢੀਆਂ, ਭੱਲਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਲੋਕਲ ਗੁਰੂਆਂ, ਸਾਧਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਜਵਾਂਦੇ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਆਪ ਹੀ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਤਖਤਾਂ, ਧਾਮਾਂ, ਬੁੰਗਿਆਂ, ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਜਾਂ ਨਜ਼ਾਮ ਆਪਣੀ ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਉਠੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ 30 ਜੁਲਾਈ 1873 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ: ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ, ਗਿਆਨੀ, ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਰਜ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਕਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਣੀ ਇਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੱਤਰੀ ਸਨਾਤਨ ਸਿੱਖ, ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਧੜਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਵੰਸ਼ਜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਵਰਗੀਆਂ ਖਾਲਸਾਈ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵਵਾਦ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ-ਆਧਾਰਿਤ ਪਰੰਪਰਾ) ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਨਾਤਨ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲਾ, ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੰਸ਼ਜ ਕਹਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗੱਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1879 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਾਹੌਰ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਕਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਣੀ ਇਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੱਤਰੀ ਸਨਾਤਨ ਸਿੱਖ, ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਧੜਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਵੰਸ਼ਜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਵਰਗੀਆਂ ਖਾਲਸਾਈ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਤਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵਵਾਦ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ-ਆਧਾਰਿਤ ਪਰੰਪਰਾ) ਨਾਲ ਇਕਸਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਨਾਤਨ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲਾ, ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੰਸ਼ਜ ਕਹਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗੱਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1879 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਾਹੌਰ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- 1 ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ।
- 2 ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ।
- 3 ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਛੱਡ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਲਿਆਉਣਾ।
- 4 ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾਂ।
- 5 ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਆਦਾਰੇ ਖੋਲ੍ਹਣੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ।

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ।

ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ:

1. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਨੇ ਛੂਆ-ਛਾਤ, ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।
2. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਮੁਫਤ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ।
3. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ।
4. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਸਤਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ:

1. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਇਆ।
2. ਇਸ ਲਹਿਰ ਸਦਕਾ ਈਸਾਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਛੱਡ ਚੁਕੇ ਲੋਕ ਮੁੜ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।
3. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।
4. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ:

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹੇ।
2. 1877 ਈ: ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚਾਲੂ ਕਰਾਈ।
3. ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ।
4. 1892 ਈ: ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛ ਗਿਆ।
5. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੰਨਿਆ ਮਹਾਂਵਿਦਿਆਲੇ ਖੋਲ੍ਹੇ।
6. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪਣ ਜਾਂ ਛਪਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਛੇਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰੈਸ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ।

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ :

1. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਗ ਉਠੀਆਂ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜੋ 47-48 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।
2. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਤੀਪੂਰਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
3. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ, ਨਾਭਾ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਕਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ਲ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਖੱਤਰ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਧੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਰਮਨਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ

ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਉਹ ਨਾਇਕ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖਿੰਡੀ-ਪੁੰਡੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਜਿਸਦੇ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖਾਲਸਾਈ ਝੰਡੇ ਝੁਲਾਏ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਜੋ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਹੋਈ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿੰਡ ਸੂਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਢਾਡੀ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਨੱਥ ਮੱਲ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ

ਉਸ ਦੇ ਦਾਦਾ ਭਾਈ ਹਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਰ-ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਸ ਨਾਗਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਭਾਈ ਹਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਹਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਾਨ ਸਿੰਘ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਦਾਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਬਹਾਦਰੀ ਭਰੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਿਹਾ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਨਾਲ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੇਤੂ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਯੁੱਧ ਕਲਾ ਦੇ ਜੋਹਰ ਦਿਖਾਏ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਘੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ 500 ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਬੀਬੀ ਦਿਆਲ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਵ-ਜਨਮੀ ਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਜੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਛੇਕਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਰੋਣੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹੇਦਾਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਮਗੜ੍ਹ' ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰੋੜਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਰਾਮਗੜੀਆ ਸ਼ਬਦ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਬਾਰਾਂ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਘਾਣੀਆਂ ਦੀ ਮਿਸਲ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ 'ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ' ਵਜੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ।

ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ, ਸਿਆਣਪ, ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਕੌਸ਼ਲ ਨਾਲ ਇਸ ਮਿਸਲ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਮਿਸਲ ਬਣਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸੱਠ ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਵਾਏ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਚਾਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਰਾਮਗੜੀਆ ਬੁੰਗਾ ਤੇ ਦੋ ਮਿਨਾਰ ਬਣਵਾਏ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਲਗਵਾਈਆਂ, ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਰਾਮਗੜੀਆ ਕਟੜਾ ਵਸਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਏ ਗਏ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਜਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਬਾਕੀ ਮਿਸਲਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈਆਂ। ਸ੍ਰ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਦੀ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਕਰਚਕੀਏ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਬਾਕੀ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਗਠਜੋੜ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ ਦਿੱਤਾ। 1776 ਵਿੱਚ ਭੰਗੀ ਮਿਸਲ ਨੇ ਕਨ੍ਹਈਆ ਮਿਸਲ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚੋਂ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਲੁੱਜ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਹਾਕਮ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਇਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਜਮੁਨਾ-ਗੰਗਾ ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਮਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜੋ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਿੱਖ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। 1767 ਈ. ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੋਲ ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਏਨੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ।

ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ, ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਤਾਜ-ਪੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਿਲ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਦੇ 44 ਥੰਮ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪੁੱਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਰਾਮਗੜੀਆ ਬੁੰਗਾ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੁਸ਼ੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲ ਨੇ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ 80 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਰੱਜ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਵਾਹੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਹੌਰ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ, ਕੁਛ ਚਿਰ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ 8 ਅਗਸਤ 1803 ਈ. ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਿਆ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ

ਇਕ ਵਾਰ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨਾਂ ਦਾ ਤੁਰਕ ਸਾਹਿਬ ਰਾਏ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਮਗਰ ਲੱਗ ਕੇ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ 'ਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਹਾਰ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਵਿੰਡੇ 'ਚ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਵਿੰਡੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਖਾਲਸਾ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲਾਂ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ 'ਚ ਤੇ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਿੰਘ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਏ ਤਾਂ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਬਹੁਤ ਕਲਪਿਆ ਤੇ ਕਮੀਨਗੀ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਇਆ। ਉਹ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ 'ਚ ਬੀਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡ 'ਚ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਘਰ ਵਿੱਚ 20 ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਈ ਜੋ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਰਗੀ ਮੋਰਚੇਬੰਦੀ ਕਰ ਲਈ। ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਢੇ ਕੇ ਦੋ ਸ਼ੀਂਹਣੀਆਂ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਦੋ ਇਸ ਦੇਖ-ਰੇਖ 'ਚ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਕਿ ਕਿਤੋਂ ਵੈਰੀ ਰਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆ ਵੜੇ, ਦੋ ਜਣੀਆਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ 14 ਜਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸਾਂਭ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਇਸ ਅਨੋਖੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਛਿਣ ਆ ਗਿਆ। ਫੌਜਦਾਰ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗਿਓ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਲੱਗਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਬੌਂਦਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੌਜ ਦੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ। ਬੀਬੀਆਂ ਕੋਲ ਜਿੰਨਾਂ ਕੁ ਗੋਲੀ-ਸਿੱਕਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਹ ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰ ਕੇ ੫੦ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਕੋਲ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਇਹ ਦੇਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਧੂਹ ਲਈਆਂ। ਆਹਮੋਂ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦੀ ਇਸ ਲੜਾਈ 'ਚ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਲਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਵੈਰੀ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਤੇ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ।

ਇਸ ਭੇੜ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀ ਧਰਮ ਕੌਰ ਜਿਸਦਾ 2 ਕੁ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੀ ਤੇਗ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੀ ਜਾਪ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਲੜਦੀ-ਲੜਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੇ ਉਹ ਧਰਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬੀਬੀ ਧਰਮ ਕੌਰ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ। ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੱਥ ਦੇਖ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਧਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਤੇਗ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਇਕਦੱਮ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਭੱਜਿਆ, ਮਗਰੇ ਫੌਜ ਭੱਜ ਨਿਕਲੀ।

ਇਸ ਬੇ-ਮੇਲ ਲੜਾਈ 'ਚ ਬੱਸ ਚਾਰ ਬੀਬੀਆਂ ਜਖਮੀ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰ ਕੌਰਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚਿੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਜ ਨੂੰ ਝੱਪਟਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਸ਼ਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ.ਕਾਮ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸਾਹਿਤ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਭਾਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਿੜ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਵੇਦਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਰਸਾਲਾ ਇਸੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਮੰਚ ਉਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਸਜਾਵਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਹੁਲ ਸੰਕ੍ਰਾਤਾਇਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਵੀ ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਸਕਦੇ ਆ” ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਇਹਨਾਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਮਰ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਅਤੇ ਰੌਂਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਤਾਜ਼ਗੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧਰਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਕੁੱਝ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਫਰੋਲਦਾ, ਅਨੇਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਉਭਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਰਸਾਲੇ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹਨਾਂ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ‘ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ’ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਵਾਨ ਮਨਾਂ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ, ਰੀਝਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੇ ਉਡਾਰੀ ਦੀਆਂ ਖੁਬਸੂਰਤ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਝਲਕਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰੁਬਰੂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ।

ਖੁਸ਼ ਰਹੋ, ਖੁਬਸੂਰਤ ਸੋਚ ਰੱਖੋ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲਾਉ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ।

ਡਾ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ

ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੋਬਾਇਲ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਚਕਾਚੌਂਧ ਭਰੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਬੜੇ ਨਾਜੁਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਰਸਾਲਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛਪਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। 'ਅਗੰਮੀ ਜੋਤ' ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਉਭਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਬਚੀ ਰਹੇ, ਮੰਡੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਵਿਕਣ, ਪਰੋਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਅਸਲੀਲਤਾ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿ ਸਕਣ, ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਧਦੀ ਕਾਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣ, ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ ਉੱਦਮ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਣ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਬਚੀ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੌਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮਲੂਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹਰ ਕੋਈ ਨਵ ਪਣਪੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੌਂਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰੇਗਾ ਐਸੀ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਐਮ.ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਤਿਉਹਾਰ

ਤਿਉਹਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਚਾਅ, ਸੱਧਰਾਂ, ਯਾਦਾਂ, ਕਾਮਨਾਵਾਂ, ਮਨੋਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੋਮਾ ਹਨ। ਤਿਉਹਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਤਿਉਹਾਰ ਕੁੜੀਆਂ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ, ਮਨਮੋਹਕ ਖੇਤਾਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਮੀਰੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਨਫਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਉਹ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲੇ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜ਼ ਹਨ, ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹਨ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਝ-ਮੁੱਖ ਤਿਉਹਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

ਤੀਆਂ : ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਤੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਅਜਿਹਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਜਾਂ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸਾਵਣ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਤੀਜ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਪੁੰਨਿਆ ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਹਿੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਜ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਨੂੰਹ ਸੱਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਗੇਗੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਨਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਨੂੰਹ-ਸੱਸ ਦੀ ਅਣਬਨ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਇਸ ਤਰਾਂ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਦੀ ਸੀ:

**ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਨਾ ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਏ
ਬਹੁਤਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀਏ।**

ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਆਹੁਲੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਕਾਰਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਸੱਸ ਉਸਦੇ ਪੇਕੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਰੱਖੜੀ : ਸਾਵਣ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨਣ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਭੈਣਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਗੁੱਟਾਂ ਤੇ ਲੋਗੜੀ ਦੀਆਂ ਰੱਖੜੀਆਂ ਬੰਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੀ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਗੀਤ ਦੀ ਤੁਕਾਂ ਹਨ:-

**ਭੈਣ ਕੋਲੋਂ ਵੀਰ ਵੇ ਬਨਾ ਲੈ ਰੱਖੜੀ,
ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਗੁੱਟ ਤੇ ਸਜਾ ਲੈ ਰੱਖੜੀ।**

ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੇ ਰੱਖੜੀ ਬੰਨਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਰਾ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਜਾ ਉਪਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ।

ਦੀਵਾਲੀ: ਕੱਤਕ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਪੁੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਸੀਤਾ, ਲਛਮਣ ਸਮੇਤ ਅਯੁੱਧਿਆ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਦੀਪਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦੀ 52 ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਦਿਵਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੀਵਾਲੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਫਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਥੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤ ਲੱਛਮੀ ਪੈਰ ਪਾਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਖੁਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-
ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਘਰ ਦੀ, ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ

ਲੋਹੜੀ : ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੱਬ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਹੜੀ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਕ ਤਿਉਹਾਰ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੋਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਸਰਦੀ ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਨਿੱਘਾ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸੇ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲੋਹੜੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗਲੀ, ਮੁੱਹਲੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਧੂਣੀ ਬਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਧੂਣੀ ਵਿੱਚ ਤਿਲ ਸੁੱਟਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਦਾ ਹੈ:

**ਈਸ਼ਰ ਆਏ ਦਲਿੰਦਰ ਜਾਏ
ਦਲਿੰਦਰ ਦੀ ਜੜ ਚੁੱਲੇ ਪਾਏ।**

ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਚੁੱਲੇ ਭੱਟੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੁੱਲੇ ਭੱਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਘਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਧੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਤੇ ਲੋਕੀ ਚੁੱਲੇ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

**ਸੁੰਦਰ ਮੁੰਦਰੀਏ ਹੋ
ਤੇਰਾ ਕੋਣ ਵਿਚਾਰਾ ਹੋ
ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਵਾਲਾ ਹੋ
ਦੁੱਲੇ ਧੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋ
ਸੇਰ ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਈ ਹੋ।**

ਯੁਗਮੀ ਜੋਤ 2022-23

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਰਿਓੜੀਆਂ, ਗੁੜ, ਸ਼ੱਕਰ ਵੰਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹੜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਥਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਨਿੱਘ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਠੰਡ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ : ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਬਸੰਤ ਜਾਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸਦਾ ਦੀਵਾਲੀ ਸਾਧ ਦੀ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਬਸੰਤ' ਦੀ ਉਕਤੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤੱਤ 'ਪੀਲੇ' ਰੰਗ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੋਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਖੇਤ ਪੀਲੇ ਖਿੜਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਪੀਲੇ ਚੌਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤੰਗ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬਹਾਰ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਸੰਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਆਈ ਬਸੰਤ, ਪਾਲਾ ਉਡੰਤ' ਇਸੇ ਉਕਤੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ ਸਰਸਵਤੀ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੀਪੰਚਮੀ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਦੇਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਹਾਰ ਰੁੱਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਿਉਹਾਰ ਜੋ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਬੀਰ ਹਕੀਕਤ ਰਾਏ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਸ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸਾਖੀ : ਵਿਸਾਖੀ ਸਾਡਾ ਕੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿਸਾਖ ਦੀ ਸੂਰਜ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਠੰਡ ਦੀ ਠਿਠੁਰਣ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੀ ਜਲਨ ਦਰਮਿਆਨ ਦਾ ਸੁਹਾਵਣਾ ਮੌਸਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰੂਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। 'ਜੱਟਾ ਆਈ ਵਿਸਾਖੀ' ਵਾਕੰਸ਼ ਪੂਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਸਾਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਸਲ (ਕਣਕ) ਦੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਈਏ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀਏ।

ਡਾ ਹੰਸਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਮਾਂ

ਰੱਬ ਵਾਂਗੂੰ ਪਵਿਤਰ
ਮਾਂ ਤੇਰਾ ਜੱਗ ਨਾਂ ਏ
ਰੁੱਖਾਂ ਤੋ ਵੀ ਠੰਡੀ ਲਗਦੀ
ਤੇਰੀ ਗੋਦੀ ਦੀ ਛਾਂ ਏ

ਲੋਕੀਂ ਰੱਬ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਏ
ਮੱਕੇ ਦੇ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ
ਤੇਰੇ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਰਾਹ

ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁੰਨੀ ਲਗਦੀ
ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਏ
ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵੱਸਦੀ
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਦੁਨੀਆ ਸੁੰਨੀ ਥਾਂ ਏ

ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ
ਰੱਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ, ਮਾਂ ਏ
ਰੁੱਖਾਂ ਤੋ ਵੀ ਠੰਡੀ ਲਗਦੀ
ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਗੋਦੀ ਦੀ ਛਾਂ ਏ
ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਗੋਦੀ ਦੀ ਛਾਂ ਏ

ਕਿਸਾਨੀ

ਵੱਢੀ ਕਣਕ ਹੁਣ ਝੋਨਾ
ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਏ
ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਸਾਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ
ਗ਼ਰੀਬੀ ਥੱਲੇ ਕਿਸਾਨ ਦੱਬ ਗਿਆ ਏ

ਨਾ ਲਾਲੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਆ
ਨਾ ਧੌਲਾ ਕੋਈ ਪਾਸ ਆ
ਸੁਪਨੇ ਰਹਿ ਗਏ ਅਧੂਰੇ ਸਾਰੇ
ਬੰਦਾ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਲਾਸ਼ ਆ

ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾਵੇ
ਘੱਟ ਵਾਲੇ ਦੀ ਘੱਟਦੀ ਆ
ਜਿਉਣ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦਿਲ ਨਾ ਕਰਦਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੇਲੂ ਜਿਹੀ ਲਗਦੀ ਆ

ਨਿੱਤ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਦਿਲਾਸੇ
ਮਦਦ ਤੋਂ ਹੱਥ ਦੁਰ ਕਰੇ
ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਡੁੱਬਦੀ ਜਾਵੇ ਕਿਸਾਨੀ
ਅੰਨਦਾਤਾ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੇ

ਧਰਤੀ

ਕਈ ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਰਾਂਝੇ ਹੀਰਾਂ ਦੀ
ਕਈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣੇ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੀ।

ਇਹ ਧਰਤੀ ਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੱਚੇ ਯਾਰਾਂ ਦੀ।
ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਣ ਬਣੇ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ।

ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਆ,
ਇੱਥੇ ਲਿਖੀ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਆ।
ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰਬੀਰ ਬੜੇ ਨੇ,
ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਆ।

ਇਹ ਧਰਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਨਲੂਏ ਜਰਨੈਲ ਦੀ।
ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ ਕਈ ਦੁੱਖ ਸਹੇ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਕਹਿਰ ਦੀ,
ਇਹ ਧਰਤੀ ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਕਹਿਰ ਦੀ।

ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. ਇਕੋਨੋਮਿਕਸ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ

ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਅਨੋਖੇ
 ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਅਨੋਖੇ
 ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਿਲੇ ਨੇ
 ਕਈ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਔਖੇ

ਕਈ ਏਥੇ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ
 ਕਈ ਕੱਦੋਂ ਬੋਠੇ ਨੇ
 ਕਈ ਏਥੇ ਬਦਸੂਰਤ ਦਿਖਦੇ
 ਕਈ ਹਦੇ ਵੱਧ ਸੁਹਣੇ ਨੇ

ਕਈ ਏਥੇ ਅਮੀਰ ਵੱਡੇ ਨੇ
 ਕਈ ਭੁੱਖੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ
 ਕਈ ਏਥੇ ਰੱਬ ਧਿਆਉਂਦੇ
 ਕਈ ਪੀ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਡਿਗਦੇ ਨੇ

ਕਈ ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਵੱਡੇ ਨੇ
 ਕਈ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹਾਂ ਵਰਗੇ ਨੇ
 ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਲਸ ਨੇ ਫੜਿਆ
 ਕਈ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਨੇ

ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ
 ਐਮ.ਏ. ਇਕਨੌਮਿਕਸ

ਔਰਤ

ਕੀ ਸਿਫਤ ਕਰਾ ਮੈਂ ਔਰਤ ਦੀ
 ਜਿਸਨੇ ਜਣਿਆ ਏ ਸੰਸਾਰ
 ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਜਿਸਦੇ
 ਜਿਸਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕਿਰਦਾਰ

ਜਦੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ
 ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਏ
 ਜਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇਖਿਆ
 ਔਰਤ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਏ

ਇਕ ਔਰਤ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ
 ਇਕ ਔਰਤ ਮੇਰੀ ਮਾਂ
 ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ
 ਮੈਨੂੰ ਠੰਡੀ ਛਾਂ

ਔਰਤ ਜਨਮੇ ਸੂਰਬੀਰ
 ਦਿੱਤਾ ਜਨਮ ਏਸ ਨੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ
 ਇਸ ਔਰਤ ਨੇ ਮਾਂ ਬਣਕੇ
 ਦਿੱਤਾ ਜਨਮ ਕੌਮੀ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ

ਮੁਸਕਾਨ
 ਐਮ.ਏ. ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ

ਰੰਗ

ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰੰਗ ਬਨਾਏ
 ਇਸ ਦੁਨਿਆਦਾਰੀ 'ਚ
 ਰੱਬ ਨੇ ਰੰਗਾ ਨਾਲ ਚਾਰ ਚੰਨ
 ਲਏ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਸਾਰੀ 'ਚ

ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੁੱਖ ਬਣਾਏ
 ਬਿਨਾਂ ਰੰਗ ਦਾ ਪਾਣੀ
 ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਸਮਝ 'ਚ ਆਈ
 ਰੰਗ ਦੀ ਏਹ ਕਹਾਣੀ

ਰੱਬ ਨੇ ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਏ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵੱਡੀ ਪਿਆਰੀ
 ਏਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਜੱਗ ਤੇ ਹੁੰਦੀ
 ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰੀ

ਅਰਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ
 ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਲੋਕ ਗੀਤ : ਸੁਹਾਗ

ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿਆਹੀ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਾਮਨਾ, ਸੋਹਣੇ ਵਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਘਰ ਦੀ ਲੋਚਾ, ਪੇਕੇ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਨਾਲ ਇਕ ਰਸ ਵਿਹਾਉਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਚਰੇਵਾਂ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਹੇਠ ਬੁਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸੁਹਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਲ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਨ ਤੇ ਜਸ ਤੇ ਪੁੰਨ ਦੇਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਧਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਸੁਹਾਗ ਧੀ ਵੱਲੋਂ ਬਾਬਲ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਚਾਚੇ, ਤਾਏ, ਮਾਮੇ, ਮਾਸੜ, ਫੁੱਫੜ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਾਰਿਆ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆ ਦੇ ਨਾਂ ਸੁਹਾਗ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਬਾਬਲ ਦਾ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਚਾਚੇ, ਮਾਮੇ, ਤਾਏ, ਫੁੱਫੜ, ਮਾਸੜ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਦੁਹਰਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਹਾਗ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪੰਜ, ਸੱਤ ਜਾਂ ਨੌਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਉਣੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਔਰਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਧੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਰਦ ਛੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਛੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਕੱਚੀ ਪੱਕੀ ਕਲੀਆਂ ਨਾ ਤੋੜ

ਬਾਗਾਂ ਦਿਆਂ ਵੇ ਮਾਲੀਆ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਤੋੜ

ਦਿਲਾਂ ਦਿਆਂ ਵੇ ਪਾਪੀਆ

ਦਿਲਾ ਦਿਆਂ ਵੇ ਜਾਨੀਆ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆ ਦੀ ਬੜੀ ਵੇ ਬਹਾਰ

ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਜੀ ਦੁੱਖੜੇ, ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਜੀ ਦੁੱਖੜੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਝਲਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਫੁੱਲ ਪਤਾਸਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਦਾਬੜਾ ਨੀ ਦਿਲਾਸਾ

ਰੱਬਾ ਕਦ ਮਿਲੀਏ

ਕਦ ਮਿਲੀਏ ਨੀ ਮੇਰੀਏ ਜਾਨੇ, ਹੁਣ ਪੈ ਗਏ ਵਸ ਬੈਗਾਨੇ,

ਰੱਬਾ ਕਦ ਮਿਲੀਏ

ਕਣਕ ਤੇ ਛੋਲਿਆ ਦਾ ਖੇਤ

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨਿਸਰ ਗਿਆ

ਵੀਰੇ ਧਰਮੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਸਰ ਗਿਆ

ਭਾਬੇ ਨਾ ਬੋਲ ਮੰਦੜੇ ਬੋਲ, ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾ ਆਵਾਂਗੇ

ਵੀਰੇ ਧਰਮੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਫੇਰਾ ਪਾ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਵਰ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਬੇਟੀ ਚੰਨਣ ਦੇ ਓਹਲੇ ਓਹਲੇ ਕਿਉ ਖੜੀ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੜੀ ਸਾ, ਬਾਬੁਲ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰ

ਬਾਬੁਲ ਵਰ ਲੋੜੀਏ

ਬੇਟੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ

ਨੀ ਜਾਈਏ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਲੋੜੀਏ

ਬਾਬੁਲ ਜਿਉ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਨ

ਚੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਹਨ ਕੱਨਈਆ ਵਰ ਲੋੜੀਏ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧੀ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

ਦੇਈ-ਦੇਈ ਵੇ ਬਾਬਲਾ ਉਸ ਘਰੇ

ਜਿਥੇ ਸੱਸ ਭਲੀ ਪਰਧਾਨ ਹੋਵੇ, ਸੁਹਰਾ ਸਰਦਾਰ ਹੋਵੇ

ਡਾਹ ਪੀਹੜਾ ਬਹਿੰਦੀ ਸਾਹਮਣੇ, ਮੱਥੇ ਨਾ ਪਾਂਦੀ ਦੇ ਵੱਟ
 ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ, ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ ਦਾਨ ਹੋਵੇ
 ਤੇਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਵੱਡੜਾ ਜੱਸ, ਬਾਬਲ ਤੇਰਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ।

ਬਾਬਲ ਮੇਰੇ, ਮੇਰਾ ਕਾਜ ਰਚਾਇਆ
 ਮੈਂ ਪ੍ਰਦੇਸਣ ਹੋ ਰਹੀ ਆ

**ਇਨਾ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਧੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਪੇਕਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ
 ਬੇਗਾਨੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦਰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ ਜਿਵੇਂ:**

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੂਈ, ਵਟਵਾਂ ਧਾਗਾ
 ਬੈਠ ਕਸੀਦਾ ਕੱਢ ਰਹੀ ਆਂ
 ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀ ਪੁੱਛਦੇ
 ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਬੀਬਾ ਰੋ ਰਹੀ ਐ

**ਇਨਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਬਾਬਲ ਦੀ
 ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਰੋਅਬ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਜਿਵੇਂ:**

ਰੰਗਲਾ ਸੀ ਚਰਖਾ ਚੰਨਾ ਵੇ ਚੱਕ ਡਾਹੁਦੀ ਚੁਬਾਰੇ ਵੇ
 ਚਿੱਟੀਆਂ ਸੀ ਪੂਣੀਆ ਚੰਨਾ ਵੇ ਤੰਦ ਲੈਂਦੀ ਹੁਲਾਰੇ ਵੇ।
 ਵਗਦੀ ਸੀ ਰਾਵੀ ਚੰਨਾ ਵੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਆਈ ਲੀੜੇ ਵੇ
 ਜਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਚੰਨਾ ਵੇ ਜਦ ਬੈਠੇ ਅਫਸਰ ਸੀ ਵੀਰੇ
 ਵੇ।

ਪਰੰਤੂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ 'ਸੁਹਾਗ' ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਹੁਣ ਸਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹਾਂ ਮੌਕੇ ਇਹ ਗੀਤ
 ਗਾਏ ਜਾਣੇ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਨਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ
 ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਡੀ.ਜੇ. ਤੇ ਨੱਚਣਾ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਤੇ ਗਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ
 ਲਈ ਕਾਲਜ ਤੇ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਟੇਜ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਨਵੀਂ ਪੀੜੀ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ
 ਹੋ ਸਕਣ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ
 ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ

ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜਜ਼ਬਾ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਕੇ ਅਤੇ ਖਾ ਪੀ ਕੇ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹਿਜੇ
 ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ
 ਦਾ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਝਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੋਈ
 ਮੁਸੀਬਤ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਨਤ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ
 ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਵਿਕਸਿਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ
 ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ
 ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਮਹਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਅਤੇ
 ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਉਧਮ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ,
 ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਵੱਧ-ਚੜ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਇਹਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ
 ਪੁਤਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾ ਸਕਦੇ। ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਅੰਦਰ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਵਰਗੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਣੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਬਣਾ ਸਕੀਏ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਾਜਕ
 ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ
 ਚੱਲਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
 ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਕੁੱਝ ਹਕ ਪੁਲਾਂ ਦੇ

ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਆਂ
ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਹੈਗੇ ਨੀ ਇੱਕੋ ਕੁੱਖੋ
ਪਿਆਰ ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੱਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਾਰ,
ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਆਂ
ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਰਲਦੇ ਆਂ
ਸਾਡਾ-ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਬਹੁਤੀ ਦਾ ਨੀ ਹੁੰਦਾ
ਉਹ ਆਵਦੇ ਕੰਮਾਂ'ਚ ਰੁੱਝਿਆ
ਤੇ ਭੈਣ ਉਹਦੀ ਪੜਾਈ'ਚ
ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਆਂ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਲੀ ਵਾਗੂੰ ਖਿੜਦੇ ਆਂ
ਬਹੁਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੀ ਕਰਦੇ ਅਸੀਂ
ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਤ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਐਨਾ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨੀ ਸਾਡਾ
ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਪਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਤੇ ਸੰਗਦੇ ਆਂ,
ਪਰਦਾ ਤੇ ਉਹਲਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਨੀ ਰੱਖਦੇ,
ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਹਰ ਪਹਿਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਉਸ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ...
ਲੜਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਆਂ ਪਰ ਇੱਕ ਬਿੰਦ ਨੀ ਸਾਰਦੇ ਚੁੱਪੀ ਵਿੱਚ, ਲੜਕੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਾਣ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ.....

ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ

ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਲਿਆ ਅਵਤਾਰ
ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਹੰਕਾਰ
ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸੀ ਸੀਸ ਝੁਕਾਇਆ
ਜੱਗ ਤਾਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ
ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ
ਭੁੱਲੇ ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ
ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਦਾ ਹੋਕਾ ਲਾਇਆ

ਨਾਮ ਜਪੋ ਵੰਡ ਛਕੋ ਸਮਝਾਇਆ
ਜੱਗ ਤਾਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ
ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਰ ਤੋਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਬਚਾਇਆ
ਮਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸਮਝਾਇਆ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਾਇਆ
ਜੱਗ ਤਾਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ

ਯੋਗੇਸ਼ ਸਿੰਘ
ਐਮ.ਏ. ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ

ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਆਂ

ਘਰ ਕੱਚੇ ਰਿਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਜਮਾ ਪੱਕੇ
 ਘਰ ਛੋਟੇ ਦਿਲ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਆਸਮਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ,
 ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਵਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਸਭਦੇ ਖੁੱਲੇ-ਖੁੱਲੇ
 ਇੱਕੋ ਟੱਬਰਾ'ਚ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਵੀਹ-ਵੀਹ ਜਣੇ,
 ਭਾਵੇਂ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਉਹ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਸੀ,
 ਪਰ ਹੁਨਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਭ ਪਹਿਲਾਂ ਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ
 ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਐਨੇ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ
 ਹੱਥ ਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਔਜ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ,
 ਨਾ ਫੋਨ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ,
 ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਰਿਸਤੇ ਗੂਹੜੇ,
 ਮਹੀਨਿਆਂ-ਮਹੀਨਿਆਂ ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ
 ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਦਸ਼ਰੀਫ ਹੁੰਦੀ ਸੀ,
 ਸਭ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ ਸੀ,
 ਜੋ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗੁੜਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ
 ਹੁਣ ਸਭ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋਗੇ, ਪਰ ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋ ਗਏ
 ਅੱਜਕੱਲ ਦੇ ਲੋਕ ਸਚੀਓ ਐਨੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਗੇ?
 ਜੋ ਸਿਰਫ ਜਰੂਰਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ
 ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਜੀਅ ਹੋਗੇ-ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਕਮਰੇ ਹੋਗੇ
 ਸਭ ਹੈਨੇ ਰੁੱਝਗੇ ਕਿ ਆਪਣਿਆ ਦੇ ਹੀ ਉਹ ਜਿਕਰ ਖੋ ਗਏ....

ਰਿਸ਼ਤੇ

ਰਿਸ਼ਤੇ-ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਏ
 ਤੂੰ ਹੀ ਦਸ ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੇਰਾ.
 ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਇਸ ਜਹਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨੀ ਤੇਰਾ,
 ਮਤਲਬ ਲਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
 ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਣ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ ਤਮਾਸ਼ੇ
 ਸੱਚੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨੇ
 ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਤੇਰਾ ਵੇਖ ਨਾਤੇ ਤੋੜੇ ਹੀ ਨੇ,
 ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਤੱਰਕੀ ਕੁੱਝ ਕੁ ਜਰਦੇ
 ਨਹੀਂ
 ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਖਾਰ ਉਹ ਵੀ ਕਰਦੇ ਨੇ,
 ਨਾ ਭੈਣ-ਨਾ ਭਰਾ ਨਾ ਯਾਰ ਦੋਸਤ ਨੇ,
 ਪੈਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਰਦੇ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਨੇ,
 ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ,
 ਜਿਹੜੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ-ਭੈਣ-ਭਰਾ ਕਰਦੇ ਨੇ
 ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਜ-ਵੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਜਾਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਦੇ ਨੇ,
 ਰੁੱਸਕੇ ਮਨਾਉਣਾ-ਮਨਾ ਕੇ ਫੇਰ ਰੁੱਸ ਜਾਣਾ
 ਇਹਨੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ,
 ਪਛਤਾਵੇ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰ ਵੰਡਾ ਲੈ
 ਕੁੱਝ-ਕ ਸਮਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਿਆ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾ ਲੈ,
 ਕੁੱਝ-ਕ ਸਮਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਿਆ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾ ਲੈ....

ਸੁਆਂ

ਉੱਝ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਤਾਂ
 ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਪਸੰਦ ਆ,
 ਉਹਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਫਿਕਰ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਆ,
 ਉਹਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਸੁਰਗਾਂ ਦਾ ਸੁੱਖ ਆ.
 ਸਭਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰਦੀ ਆ
 ਪਰ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਆ,
 ਮਾਸੂਮ ਉਹ ਐਨੀ ਆ ਕੋਈ ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹੱਸ
 ਕੇ ਟਾਲ ਦਿੰਦੀ ਆ

ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜਾ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੌੜਾ ਬੋਲ
 ਨੀ ਕਹਿੰਦੀ,
 ਆਪ ਦੁੱਖ ਸਾਰੇ ਲੈਂਦੀ ਆ ਪਰ
 ਹਰ ਕਿਸੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੀ ਆ,
 ਹੋਰ ਕੀ ਲਿਖਾਂ ਮਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ
 ਤੇਰੀ ਤਰੀਫ ਲਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਘੱਟ ਨੇ

ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
 ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲ ਦੌੜ

ਅੱਜ-ਕੱਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਪੀੜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਿਵਾਜ ਚੱਲ ਗਿਆ।

ਲੋਕ ਉਥੇ ਤੋਂ ਹੁਣ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਵਸਣ ਲੱਗ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਤੇ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਅਪਨਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ, ਚਾਹੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਭਰਿਆ ਰਾਹ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਪਣੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਤੱਕ ਦਾਓ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨੇ ਪਰ ਬਾਹਰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਹਰ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਏਜੰਟਾਂ ਨੇ ਇਹ ਧੰਦੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ। ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇੱਥੇ ਕਰੋੜਪਤੀ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਲਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਾ ਹੋਣ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਬਾਹਰ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਗ਼ਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਚਲੇ ਮੰਨ ਵੀ ਲਓ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਮੁੜਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਲਾਲਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਜੇ ਜਾਣਾ ਚਾਵੇ ਪੜ ਲਿਖ ਕਮਾਕੇ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਆਵੇ ਪਰ ਨਹੀਂ ਜੀ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਉਹ ਉਧਰ ਦੇ ਹੀ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਇੱਕ ਧੰਧਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਪੇਪਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਖਰਚਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜਕਲ ਲੋਕ 18 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ 12ਵੀਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਈਲਿਟਸ ਦਾ ਪੇਪਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜੂ। ਪਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ-ਕੁ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹੀ ਨੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਤੰਗ ਆਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਬੈਠ ਦੇ ਨੇ ਐਨਾ ਪੈਸਾ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਜੇ ਮੁਕਰ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਮਝ ਬੈਠ ਦੇ ਨੇ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਏਜੰਟ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਠੱਗ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਧੇ-ਅੱਧੂਰੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਰਨ ਚਾਹੇ ਜਿਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਠੱਗ ਦੇ ਹਨ।

ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਝੂਠੇ ਵਿਆਹ ਕਰਾਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਸ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਉਹ ਅੱਲਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਜੋਂ ਫੜੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਡਿਪੋਰਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣੇ ਹਟਦੇ ਨਹੀਂ।

ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਆਵਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਵਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਆਪਣੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਧੁੰਦਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।

ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੁੰਹਦੀ ਮੰਗਿਆਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਮੌਸਮ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ-ਪਿਉ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜਣਾ ਹੀ ਸਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਘਰਦੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਹ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਬੰਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਵੱਜੋਂ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ।

ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਫੈਸ਼ਨ

ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨਵੇਪਨ ਦਾ ਦੁਜਾ ਨਾਂ ਹੀ ਫੈਸ਼ਨ ਹੈ। ਫੈਸ਼ਨ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਫੈਸ਼ਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਲੇਕਿਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚੇ ਫੈਸ਼ਨ ਕਰਨ ਇਹ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਫੈਸ਼ਨ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਦਾੜੀ ਮੁੱਛ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਰਦ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਇਸ ਫੈਸ਼ਨ ਨੇ ਗਾਇਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬੈਲ ਬਾਟਮ, ਬੈਗੀ, ਸਕਿਨ ਟਾਈਟ ਜੀਨਸ ਇਹ ਸਭ ਫੈਸ਼ਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਤਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁੱਠੇ ਸਿੱਧੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੈਸ਼ਨ ਅਪਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਰੀਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੀ ਦਿੱਖ ਬਣਾਉਣ ਖਾਤਰ ਚੋਰੀ ਚਕਾਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰਕੇ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ. ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ

ਹੇ ਨਾਨਕ

ਹੇ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਸਜਾਈ ਹੋਈ ਸੁਹਣੀ ਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆ ਹੋ ਰੋਗੀ
ਸਿਆਣੀ ਆ,

ਬਹੁਤੀ ਸਿਆਣਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਣਾ
ਰਹੀ ਆ

ਤੁਸੀ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਆਵਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀ,

ਔਰਤ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰਦ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ

ਤੇ ਔਰਤ ਹੀ ਅੱਗੇ ਪੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ.

ਔਰਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ-ਦੇਵਤੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ,

ਔਰਤ ਤੋਂ ਹੀ ਔਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਔਰਤ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ

ਸਿਆਣੇ ਹੋਕੇ ਵੀ ਮੂਰਖ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ

ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ-ਮਾਨ ਦਿੰਦੇ ਨੇ

ਪਰ ਹੇ ਨਾਨਕ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭੱਟਕ ਗਏ ਹਨ,
ਜੋ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਧੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਹੀ ਪਾ ਤੇ ਔਰਤ ਦਾ ਮਾਨ-
ਸਨਮਾਨ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ...

ਯੋਗੇਸ਼ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ

ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਏਕਤਾ

ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਾਈ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਅਹੁਰਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮਾਸ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਵੈਸੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਆਮ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਦੀ ਵੀ ਅਲੱਗ ਥਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁੱਝ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾਕਾਮ ਰਹੇ। ਭਰਾ ਭਰਾ ਵਿਚ ਨਫ਼ਤਰ ਖਿਲਾਰਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਜ਼ਹਿਰ ਡੂੰਘੀ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਸੁਹਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨਫ਼ਰਤ ਵਾਲੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਗਿਰਿਆ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੰਗ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭਰਾ ਭਰਾ ਹਨ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਇੱਕਠੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਬੇਸ਼ਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਵੀ ਲੜਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਗਾ ਕੇ ਚੱਲਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅਨਸਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਗ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਟਕ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕ ਆਪ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੜਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵੰਡੀ ਪਾਉਣਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਕਾਫੀ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਬਹੁ ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੌਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਤੇ ਵੇਖ ਲਉ ਉਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇੱਕਠੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ। ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਦੋ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਕ ਰਹਿਣਗੇ।

ਆਸਥਾ

ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ

“ਰਾਮਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ
ਮੈਂ ਕਰ ਕਰ ਜਤਨਾਂ ਹਾਰੀ,
ਰਾਮਾ, ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ।
ਲੈ ਕੇ ਅਜਬ ਸੁਗਾਤਾਂ,
ਸੈ ਰੁੱਤ ਮਹੀਨੇ ਆਏ,
ਕਰ ਉਮਰ ਦੀ ਪਰਦੱਖਣਾ
ਸਭ ਤੁਰ ਗਏ ਭਰੇ ਭਰਾਏ,
ਸਾਨੂੰ ਕੱਜਣ ਮੂਲ ਨਾ ਜੁੜਿਆ,
ਸਾਡੀ ਲੱਜਿਆ ਨੇ ਝਾਤ ਨਾ ਮਾਰੀ,
ਰਾਮਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ।

ਜਿੰਦ ਨਿੱਕੜੀ ਤੇ ਹਾੜ੍ਹ ਮਹੀਨਾ,
ਤਨ ਤਪੇ ਪਸੀਨਾ ਚੋਏ,
ਅਸਾਂ ਮਹਿੰਗੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਮੋਤੀ,
ਇੰਝ ਪਤਲੀ ਦੇ ਪੱਟ ਪਰੋਏ,
ਇੰਝ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀਤੀ
ਸਾਡੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਰੁੱਤ ਸਾਰੀ,
ਰਾਮਾ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ।”

ਡਾ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਧਰਤੀ ਮਾਂ

ਹਰੀ-ਭਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਸੀਤਲ ਆਂਚਲ ਵਾਲੀ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਗੋਲਾ ਨਾਂ ਬਣਾਉ,
ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਂ ਸਮਝ-ਕੇ ਤਾਂ ਬਚਾਉ।

ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਲਈ ਊਰਜਾ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰੀ,
ਪਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਵਿਕਾਸ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਸਾੜ ਤਾਂ ਨੀ ਦੇਣੀ ਪੂਰੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਨੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਪੱਥਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵਾਪਿਸ ਚਲੇ ਜਾਓ,
ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀ ਆ ਊਰਜਾ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਸੋਮੇ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਓ,

ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਂ ਸਮਝ-ਕੇ ਤਾਂ ਬਚਾਉ।
ਊਰਜਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਕੋਲਾ ਪਰਮਾਣੂ ਤਾਂ ਬਸ ਇੱਕ ਝਾਂਕੀ ਆ,
ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ, ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛੱਲਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦੇਖਣੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਹਾਈ ਬਣਾਓ।
ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਂ ਸਮਝ-ਕੇ ਤਾਂ ਬਚਾਉ।
ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਕਰਦੀ ਤੇਰੇ ਲਈ, ਪਾਣੀ ਤੈਨੂੰ ਪਿਉਂਦੀ ਆ,
ਤੇਰੇ ਖੇਤਾਂ ਚ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ, ਭੋਜਨ ਤੈਨੂੰ ਖਵਾਉਂਦੀ ਆ।

ਮਾਂ ਦੀ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਹਨ ਨਵਿਉਣਯੋਗ ਊਰਜਾ ਦੇ ਸੋਮੇ,
ਕੋਲਾ ਪਰਮਾਣੂ ਤਾਂ ਬਸ ਬਰਬਾਦ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਝਾਂਕੀ ਆ,
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ
ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨੀ ਬਾਕੀ ਆ।

ਬਚਾਉਣਾ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਨੂੰ , ਆਓ ਸਾਰੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਓ,
ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨੀ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਾਂ ਸਮਝ-ਕੇ ਤਾਂ ਬਚਾਉ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

“ ਏਤ ਸਰਾਇ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨੇ, ਕਈ ਆ ਮੁਸਾਫਰ ਰਹਿੰਦੇ।
ਰਾਤ ਰਹੇ ਕੋਈ ਇਕ ਪਲ ਠਹਿਰੇ, ਪਰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਉਠ ਬਹਿੰਦੇ।
ਆਵਣ ਨਾਲ ਹੁਲਾਸ ਹੁਸਨ ਦੇ, ਅਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੀ ਦਿਲ ਦਹਿੰਦੇ।
ਹਾਸ਼ਮ ਸਮਝਿ ਵਿਹਾਰ ਕਦੀਮੀ, ਅਸੀਂ ਕਾਸ ਪਿਛੇ ਦੁਖ ਸਹਿੰਦੇ।”

ਸਮਾਜ

ਕੀ ਕਹਾਂ ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ
ਇਹ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਮੋਟੀ ਤਹਿ ਯਾਰੋ
ਇਕ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਕੋ ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਉੱਠੋ
ਇਕ ਅਮੁੱਕ ਹੀ ਲਗਦੀ ਲੈ ਆ ਯਾਰੋ

ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਵੋ
ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਲੀ ਗੁੱਲੀ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹ ਯਾਰੋ
ਕਿਤੇ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਖੁੱਲਾ
ਕਿਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਵਿਲਕਦੇ ਰਹਿਣ ਯਾਰੋ

ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਹੀ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਸੀ ਇਸਦੀ
ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਜੋ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਯਾਰੋ
ਪਰ ਇਸ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ
ਨੋ ਵੈਕੇਂਸੀ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਬਹੁਤਾਤ ਯਾਰੋ

ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀ ਫਿਰ ਲੱਖ ਤੇ ਕਰੋੜ ਹੋਈ
ਵੱਸੋਂ ਹੁਣ ਅਰਬਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਯਾਰੋ
ਪੁੱਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇ ਧੀ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਪੱਟ ਲਿਆ ਵਹਿਮ ਨੇ ਸਮਾਜ ਯਾਰੋ

ਹਰ ਪਾਸੇ ਕਾਲਾ ਧੰਨ ਚੋਰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਵੇਖੋ
ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਹੈ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਯਾਰੋ
ਧੀਆਂ ਦਾਜ ਦੀ ਬਲੀ ਤੇ ਨਿੱਤ ਚੜੀਆਂ
ਹਾਏ ਖੋਖਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਐ ਯਾਰੋ

ਕੀ ਕਹਾ ਮੈਂ ਇਸ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ
ਇਹ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੀ ਮੋਟੀ ਤਹਿ ਯਾਰੋ

ਮੁਸਕਾਨ ਬਾਂਸਲ

ਐਮ.ਏ. ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਪੰਜਾਬ

ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਮੇਰਾ,
ਅੱਜ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਦਿਸਦਾ ਏ
ਦਿਖਦਾ ਨਾ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਮੈਨੂੰ.
ਚਿੱਟਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਵਿਕਦਾ ਏ।

ਗਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਗੇ ਠੋਕੇ,
ਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਘਰ ਦਿਖਦਾ ਏ
ਜਵਾਨੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਸਰਦੀ ਜਾਵੇ
ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਕੋਈ ਸਿਵਾ ਸਿੱਕਦਾ ਏ।

ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਸਭ ਡਰਦੇ ਨੇ,
ਜੇ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮਰਦੇ ਨੇ
ਜੇ ਫਿਰੋਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਡਰ,
ਤਾਂ ਹਿੱਕ'ਚ ਗੋਲੀ ਧਰ ਦੇ ਨੇ।

ਕਿੰਨੇ ਦੀਪ ਬੁਝੇ ਪੰਜਾਬ'ਚ
ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪੰਜਾਬ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਏ,
ਫਸਲ ਮਾਰੀ ਮੌਸਮ ਨੇ
ਵਾਧੂ ਵੱਟਾਂ ਤੇ ਬਹਿ ਰੋਇਆ ਏ
ਵਾਧੂ ਵੱਟਾਂ ਤੇ ਬਹਿ ਰੋਇਆ ਏ

ਕੀਰਤੀ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

“ ਇਕਸੇ ਥਾਉਂ ਨ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ, ਨਹੀਂ ਇਕਸੇ ਤੌਰ ਲੁਕਾਈ।
ਐ ਦਿਲ! ਪਕੜ ਦਲੇਰੀ ਦਿਲ ਦੀ, ਕਰ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕਾਈ।
ਰਲ ਮਿਲ ਬਹਿਣ ਹਮੇਸ਼ ਨ ਦੇਂਦਾ, ਕਿਉਂ ਨਿਤ ਰਹਿਗੁ ਜੁਦਾਈ।
ਹਾਸਮ ਫੜ੍ਹੇ ਅਸਾਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਮਤ ਯਾਰ ਬਣਾਈ। ”

ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ

ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠੇ ਪੜਾਈ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਕੋ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਤਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਬਣਾਏ। ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅੰਦਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹ ਮਿਲਣ ਖਾਤਰ ਘਟੀਆ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿਗੜਨ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕਠਿਆਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕਠੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਬਣਨ ਖਾਤਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਨੰਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸੋਚਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਨੰਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਇੱਕਠੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵੀ ਖਰਚਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਕੰਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਸ ਉੱਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਕਿਉਂ ਪਾਈਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਵਿਦਿਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਚੰਗਾ ਤੇ ਨਰੋਆ ਸਮਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ।

ਹਰਸਿਤਾ

ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ ਬਾਇਓਟੈਕਨਾਲੋਜੀ

हिन्दी विभाग

सम्पादकीय

किसी पत्रिका का संपादकीय लिखना गौरवपूर्ण क्षण होता है यह महनीय क्षण उसे हर्षोल्लास एवं प्रमुदिता से परिपूत कर देता है कारण है कि जिसको "अंतर हाथ सहार दै बाहर बाहै चोट" की तरह, दुर्गुणों को निकाल कर सृजित किया है, उसकी रचना जब महाविद्यालय की पत्रिका में स्थान पाती है तो वहां खुशी दोगुनी हो जाती है।

गुरुनानक जी का कहना है-

"मति पूरी परधान ते गुर पूरे मन मंत । जिह जानिओ प्रभु आपुना नानक ते भगवंत ॥

ममा जाहू मरमु पछाना । भेटत साध संग पतीआना ।

दुख सुख उआ कै समत बीचारा । नरक सुरग रहत अउतारा ।

ताहू संग ताहू निरलेपा । पूरन घट-घट पुरख बिसेखा ।

उआ रस माहि उआहू सुख पाइआ । नानक लिपत नही तिह माइआ ॥40 ॥"

कहने का तात्पर्य यही है कि- जिन व्यक्तियों के हृदय में गुरु का पूर्ण उपदेश बस जाता है, वह धन्य हो जाता है।

भारतीय संस्कृति की एक परम्परा रही है - गुरु-शिष्य की और उस परम्परा का निर्वाह महाविद्यालय की पत्रिका (अगम्मी जोत) निरन्तर कर रही है।

भारतीय संस्कृति का संरक्षण एवं संवर्द्धन पत्रिका का ध्येय। भारतीय मनीषा उदघोषणा करती है जिसका मन पवित्र होगा, उज्वल होगा उसी का जीवन श्रेष्ठ होगा। अपने आदर्श संस्कृति, सिद्धांतों को न छोड़ें चाहे दुनिया बदल जाए। भारतीय संस्कृति में अहिंसा को परम धर्म एवं गुण माना गया है गुरु वाणी इसको प्रमाणित करती है।

"हम स्वयं की हिंसा नहीं चाहते तो दूसरों की कैसे करना चाहेंगे? जब स्वयं की सुरक्षा चाहते हैं तो, दूसरे भी सुरक्षित रहें। इसका तात्पर्य है कि हम हिंसा चाहने वाले नहीं हैं अहिंसा चाहने वाले हैं।" आज प्रचलित धारणा है कि हिंसा के बिना जीवन ही संभव नहीं, यह उपयुक्त नहीं है। यदि हिंसा अच्छी होती तो हिटलर को सम्मान की दृष्टि से देखा जाता जिसने घोर हिंसक कार्यवाहियों की थी, पर ऐसा नहीं है।

हमारी संस्कृति में मानव ही नहीं वनस्पति भी पूजी जाती है चाहे वह तुलसी हो, पीपल हो, नीम हो, आम या मदार। जीव-जंतुओं को पूजने की परंपरा यहां दिखाई देती है, यहां तक कि नदियों को भी पूजा जाता है। गंगा नदी विशेष रूप से उल्लेखनीय है। भारतीय संस्कृति प्रकृति पूजक है। भारतीय संस्कृति अपनी परम्परा अपनी विरासत को बचाए रखने में सक्षम रही है यह इसकी सबसे बड़ी विशेषता है विविध संस्कृतियों, आततायियों के आक्रमणों के उपरांत भी यह अपनी सांस्कृतिक अस्मिता बचाए रखने में सफल रही है। सभी संस्कृतियां मिल-जुलकर भी इसे नष्ट नहीं कर सकीं बल्कि इस भारतीय संस्कृति में समाहित हो गयीं।

रही बात सांस्कृतिक विरासत की तो भारतीय सांस्कृतिक धरोहर के रूप में ताजमहल, लालकिला, कुतुब मीनार, सारनाथ और अजंता एवं एलोरा की गुफाएं विरासत में भारतीयों को मिली हैं। जिनसे प्राचीन भारतीय संस्कृति व सभ्यता की पहचान होती है। मैं संपादक के रूप में सभी छात्र-छात्राओं को बधाई देती हूं।

शुभाकांक्षी

डॉ कमलजीत कौर

सहायक प्रवक्ता, हिन्दी विभाग

जीवन : एक संघर्ष

कभी नदी कभी टीले, कभी ढाल पर, कभी तेज, कभी दौड़ती, कभी धीमी चाल पर।

जिंदगी तो चली है, अपना चलन इसी तरह, जिंदगी तो चलेगी अपना चलन इसी चाल पर ॥

जीवन - इस शब्द की जब हम परिभाषा देने का प्रयत्न करते हैं, तो एक नहीं बल्कि अनेक विचार हमारे मन को सोच के झूले को झूलने के लिए विश कर देते हैं। कभी हम हमें जीवन एक पहिली के रूप में नजर आता है। जिसको समझा पाना जटिल सा महसूस होता है। तो कभी अप्सरा के रूप में हम इसे देखते हैं। जो अपनी सुंदरता से हमें लुभाती है। और फिर पलक झपकते ही अपना असली रूप दिखला कर हमें चलती है। जीवन कहने को तो यह शब्द तीन लफ्जों का बना हुआ है। पर अपने छोटे से रूप में इसने एक नहीं अनेक गूढ़ रहस्य छिपा रखे हैं। जिसे जान पाना मुश्किल है। खैर जीवन के परिभाषा मुख्य तौर पर निर्भर करती है। हमारे दृष्टिकोण पर अगर हम इसमें सौंदर्य का अनुभव करते हैं। तो यह गुलाब है अगर हम इसमें कड़वाहट का अनुभव करते हैं तो यह विश है। परंतु जीवन एक संघर्ष है। फिर वही फिर चाहे यह संघर्ष हम हंस-हंसकर करें यारों कर।

आज का युग कंप्यूटर का युग है। कुछ वर्ष पहले कंप्यूटर क्रांति के आगमन से विश्व व्यापी परिवर्तन आने शुरू हुए। पशु पक्षी तक की आवाज़ प्रौद्योगिकी उपकरणों के प्रयोग से निकल जाने लगी। पुस्तकों की जगह वेबसाइटों ने ले ली। कंप्यूटर क्रांति के आगमन से विज्ञान के क्षेत्र में उन्नति का आगमन हुआ। कंप्यूटर का नेटवर्क आज पूरे विश्व में फैला हुआ है। इस कंप्यूटराइज के कारण हर काम घंटों में मिनटों, मिनटों से सैकण्डों में होने लगा है। हर क्षेत्र की कार्य क्षमता बढ़ने लगी है। और नई-नई उपलब्धियां का जन्म हुआ है। खेतों की जगह कारखानों ने ले ली है। बच्चे जीन्स बैंकों में टेस्ट ट्यूब द्वारा पैदा किए जाने लगे हैं। लेकिन कंप्यूटराइजेशन से जहां इतना लाभ हुआ है, वहां इसके अनेक दुष्प्रभाव भी देखने को मिले हैं। ऊंचे स्तर पर इसके दुष्प्रभाव की बात न करके, हम निजी स्तर पर इसके दुष्प्रभाव की बात करते हैं। कम्प्यूटर क्रांति से हमारे जीवन पर गहरा असर पड़ा है। अब बात सरवाईवल ऑफ दे फिटिस्ट की न रहकर सरवाईवल ऑफ द फास्टिस्ट की हो गई है। हम जीवन में सब कुछ फास्ट चाहते हैं। हम सांसारिक सुखों की इच्छा में भोगवाद का मापदंड अपना रहे हैं। सांसारिक सुखों की इच्छा की पूर्ति के लिए हमने अपने जीवन को संघर्ष का रूप दे दिया है। सुविधा सम्पन्न होने हेतु हम संघर्ष करते हैं। हम यह मानकर चलने लगे हैं कि आजकल की फास्ट लाइफ में हम संघर्ष किए बिना कुछ पा ही नहीं सकते। हम चलते ही जा रहे हैं, चलते ही जा रहे हैं, बिना रुके, बिना चैन की सांस लिए। वैज्ञानिक और प्रौद्योगिकी प्रगति हमारे संघर्ष का कारण हो सकती है, पर इस कारण को एक तरफ रखकर भी, यदि हम जीवन के विषय पर विचार करते हैं, तो हम पाते हैं कि जन्म लेने से मरने तक व्यक्ति संघर्षरत है। बाल्यावस्था में अपनी माँ की गोद में बैठने के लिए। युवा अवस्था में व्यक्ति संघर्ष करता है अपने सपनों को साकार करने के लिए। विवाह करता है, फिर संघर्ष करता है, अपने बाल बच्चों का पालन पोषण करने के लिए, उन्हें हर प्रकार की सुख सुविधाएं उपलब्ध करवाने के लिए। वृद्ध होता है, तो रोगों के खिलाफ संघर्ष करता है। इस प्रकार जीवन की सुबह संघर्ष से शुरू होती है और जीवन की शाम संघर्ष करते-करते ढल जाती है।

भोगवाद के कारण जीवन में संघर्ष बढ़ा है, पर यदि गहराई से विचार किया जाए, तो यह बात भी सामने आती है कि जिन्हें सांसारिक सुखों की कोई लालसा भी नहीं, उन्हें भी संघर्ष करना पड़ता है। पक्षी को दाने के लिए संघर्ष करना पड़ता है, गरीब को रोटी के लिए संघर्ष करना पड़ता है। चाहे पशु हो पक्षी हो, सभी को जीवन में संघर्ष करना पड़ता है।

पशु-पक्षी की बात छोड़कर हम बात करते हैं, पुनः मानवीय जीवन के संघर्ष की। हमें यह मानकर चलना है कि जीवन संघर्ष है। अब इस संघर्ष को किस प्रकार से किया जाए, यह हमारे चुनाव पर निर्भर करता है। हम चाहें तो वीरता से संघर्ष कर सकते हैं और अपने जीवन की तमाम कठिनाइयों के सामने हिम-पर्वत की भांति खड़े होकर उनका निपटारा बिना किसी अधिक कठिनता से कर सकते हैं या फिर अपने मन को कमज़ोर बना कर जीवन की कठिनाइयों को अपने ऊपर हावी कर सकते हैं और अपना जीवन निर्माता खुद न बनकर भाग्य अधीन कर सकते हैं। चुनाव हमें करना है और जाहिर है हम चुनाव वीरता से संघर्ष करने का ही करेंगे। अंत में जो इन्सान जीवन रूपी संघर्ष से डर जाए, वे मौत आने से पहले मर जाएं।

सोनू यादव

छात्र संपादक, बी.ए. तृतीय

जली हुई तीली से लिखे तराने डिब्बे पर

"चूल्हा है ठंडा पड़ा और पेट में आग है, गरमा-गरम रोटियां कितना हसीन ख्वाब है

सूरज जरा, आ, पास आ, आज सपनों की रोटी पकाएंगे हम हैं

आसमां तू बड़ा मेहरबां, आज तूझको भी दावत खिलाएंगे हम.....

हम बैठ जाला छांव में पिकनिक सही, ऐसे ही दिन कि हमको तमन्ना रही"

शैलेंद्र के लिखे यह बोल मन्ना डे की आवाज में हिन्दी फिल्म उजाला 1959 के ऐसे गीत से है। इस गीत को शम्मी कपूर पर फिल्माया गया था, इसमें शम्मी कपूर बहुत से मजदूर बच्चों के साथ लिए बस्तियों से गुजरते हुए गीत के साथ साथ आगे बढ़ते चलते हैं, खाली खोली कि खाली थालियों में अटक गए भूखे उदास बच्चों के मन कहीं डूब ही ना जाएं इसलिए वह गाता उन सबको दहलीज के पार ले सड़क पर आ जाता है और प्रकृति से यानी सूरज से उसकी आग उसकी ऊर्जा पर बात करता है कि "चूल्हा तो ठंडा है पड़ा" पर भूख में भी, सपने अभी मरे नहीं है, और आसमान को अपने यहां दावत पर बुलाने की हिम्मत उम्मीद रखते हैं, यह मेहनतकश मजदूर लोग इसलिए सपनों की रोटी पकाई जाती है ताकि उम्मीद जिंदा रहे, यहां शैलेंद्र इस गीत के माध्यम से कह रहे हैं कि मजदूर के जीवन में पीड़ा और भूख होने के बावजूद भी अदभुत लगन होती है अपने काम के प्रति, वो आत्महत्या नहीं करता, वह अपने कामों में ही जीता है और मरता रहता है, सूरज से पहले उठ जाता है, थाली में रोटी ना होने पर वह सपनों की रोटी ख्वाब पैदा कर लेता है। सूरज को बुलाता है गीत गाता हुआ। यह गीत केवल एक फिल्म का अंश ही नहीं है सभी मजदूरों की यह दिनचर्या रहती है, बिना उसके लगातार संघर्ष करते रहना और समाज को खड़ा करना, उसको जिंदा रखना हम कह सकते हैं कि यह गीत शैलेंद्र के जीवंत अनुभवों की भी बदौलत उपजा होगा कि वह भी रोटी के ना मिलने पर रोए नहीं होंगे अपने कामगार मजदूर साथियों के संघर्ष से कुछ ना कुछ सीखा ही करते होंगे। शैलेंद्र के अधिकतर गीत और कविताएं विशेष रूप से दिहाड़ी मजदूरों और कामगारों पर बहुत बेबाक टिप्पणी करती हुई दिखती है जो सड़कों पर हैं, कारखानों में, मिलों फैक्ट्रियों में, रिक्शा चलाते बोझा ढोते हुए, कूड़ा उठाते हुए, यानी पेट भरने लायक ही पैसा कमा पाते मेहनतकश। और उनकी भाषा में उन्हीं से उर्जा ले उनके काम को उनके अधिकारों को उनके विरोध को अपने गीतों में उतार कर उन तक पहुंचाने की कला निश्चय ही इस हिंदी गीतकार और कवि में कमाल है, उनके गीतों और कविताओं की कुछ पंक्तियां:-

"मैं रिक्शावाला, मैं रिक्शावाला
है चार के बराबर, ये दो टांग वाला
कहां चलोगे बाबू, कहां चलोगे लाला"

(फिल्म सीमा)

धरती कहे पुकार के
बीज बिछा ले प्यार के
मौसम बीता जाए
कुछ तो कहा नहीं छोड़ जा
अपनी निशानी छोड़ जा

(फिल्म दो बीघा जमीन)

आवाज नहीं बर्बाद से ही
गाता हूं खुशी के गीत मगर

(फिल्म आवारा)

किसी की मुस्कुराहटों पे हो निसार
किसी का दर्द मिल सके तो ले उधार
किसी के वास्ते मेरे दिल में हो प्यार
जीना इसी का नाम है

(फिल्म अनाड़ी)

क्रांति के लिए उठे कदम
क्रांति के लिए जले मशाल
भूख के विरुद्ध भात के लिए
हम लड़ेंगे हमने ली है कसम

(संग्रह -न्योता और चुनौती)

डॉ भावना बेदी
सहायक प्रवक्ता
हिन्दी विभाग

खुशहाली का ताज

नदियां नाला हो गई, सूखे उनके पाट,
कलकल बहती थी जहाँ, अब दल-दल वाले घाट,
जंगल सब नंगे हुए, दिखती केवल धूप,
देखो कैसा ! झुलस रहा धरती का सुन्दर रूप
अनावृष्टि अतिवृष्टि ही, दिखती चारों ओर,
सुधा वृष्टि होती नहीं, मचा हुआ है शोर,
धुआँ-धुआँ हर ओर है, शहर निगलते गाँव,
राहें-राहों में खो गई, अब दूर है मीठी छाँव,
सभी प्राणियों का किया पानी ने उद्धार,
अब सोच रहा खुद ही वौ कैसे करे इस संकट का उपचार
धरती से हमको मिले, जो जीवन वाले खत्व,
क्यों हम सबने मिलकर किए खूब नष्ट वो तत्व,
क्या हम सब ने मिलकर किए खूब नष्ट वो तत्व
जल संचय हो गया बहुत जरूरी आज
धरती को सबने मिलकर ही पहनाना है खुशहाली का ताज ।

विशाल
बी.ए. तृतीय

पिता क्या है ?

पिता एक उम्मीद है
एक आस है परिवार की
हिम्मत और विश्वास है
बाहर से सख्त अंदर से नरम है
उसके दिल में दफन कई मर्म है
पिता संघर्ष की आंधियों में हौसले की दीवार है
परेशानियों से लड़ने को दो धारी तलवार है
बचपन में खुश करने वाला खिलौना है
नींद लगे तो पेट पर सुलाने वाला बिछोना है
पिता जिम्मेवारियों से लदी गाड़ी का सारथी है
सबको बराबर का हक दिलाता यही एक महारथी है
सपनों को पूरा करने में लगने वाली जान है
माँ ही ममता की मूरत नहीं होती
पिता भी ममता का सागर हो सकता है

मनीषा
बी.ए. द्वितीय

शोर

पूछा जो मैंने एक दिन खुदा से
अंदर मेरे ये कैसा शोर है
वो हंसा मुझ पर फिर बोला
चाहते तेरी कुछ और थीं
पर तेरा रास्ता कुछ और है
रूह की राह पर चलना था तुझे
पर सूरत संवारने में तेरा जोर है
आसमान,चांद,तारे तेरे मन में थे
पर घर की दीवारों को सजाने मे तेरा जोर है
सपने देखता है खुली फिजाओं के
फिर क्यो बड़े शहरों में बसने की कोशिश पर जोर है
खुद के खिलाफ होकर, क्यों पूछता है ये कैसा शोर है !!

लक्ष्मी
बी.ए. द्वितीय

पर्यावरण का पाठ

आओ आँगन-आँगन अपने,
चम्पा-जूही-गुलाब-पलास लगाएं
सौँधी-सौँधी खूशबू से अपना,
चमन चंदन सा चमकाएं,
फैलाकर हरियाली इस धरा पर,
आक्सीजन का स्तर बढ़ाएं,
मैले प्रदूषित वातावरण को मिटाएं,
हम सब नन्हें-मुन्ने मिलकर,
आओ घर-घर अलख जगाएं,
पर्यावरण का पाठ पढ़ाएं ।

सचिन कुमार
बी.ए. प्रथम

बलिदान

एक सप्ताह बीत गया। कंपनी वालों ने कहा था कि ये जल्द ही एक दो दिनों के बीच रवि को सूचित करेंगे कि क्लर्क की नौकरी के लिए उसका चुनाव किया गया है या नहीं। अभी तक कंपनी वालों की तरफ से कोई जवाब नहीं आया था। हर बार की तरह, इस बार भी रवि को नौकरी मिलने की उम्मीद न थी। उसे रह-रह कर आज वह दिन याद आ रहा था जब एम.ए. की परीक्षा में यूनिवर्सिटी में उत्तीर्ण होने के लिए उसे 'कॉनवोकेशन' में बेस्ट स्टूडेंट अवार्ड से सम्मानित किया गया था। आज उसका मन कर रहा था कि सभी पुरस्कारों और सर्टिफिकेट्स को कूड़ेदान में फेंक दे और खत्म कर दे रोज़-रोज़ के इस किस्से को। कतारों में खड़े होना, इंतजार करना, बड़े-बड़े अफसरों के सामने अपनी डिग्रियां रखना और फिर कोई सिफारिश न होने की वजह से नौकरी न मिलने के कारण हताश होकर वापिस लौट आना।

माँ भी उसके मन की इस अवस्था से अनजान न थी। उसे निराश देखकर वह खुद निराश हो जाती। उस दिन तो वह इतनी निराश हुई, जिस दिन रवि इंटरव्यू देकर वापिस लौटा और अपनी सभी डिग्रियां उसने क्रोध में आकर जमीन पर पटक डाली और चुपचाप जाकर बिस्तर पर लेट गया। माँ के पूछने पर भी उसने कोई बात न की और न ही खाना खाया। अगले दिन सुबह माँ नाश्ता लेकर आई तो नाश्ते की थाली को क्रोध में पटक दिया और जोर-जोर से चिल्लाने लगा। नहीं खाना मुझे खाना! मेरे लिए जहर ले आओ। नौकरी तो मिलेगी नहीं, कम से कम जहर खाकर रोज़-रोज़ के इस किस्से से तो छुटकारा मिलेगा। माँ उसकी यह बात सुनकर एक दम सुन्न हो गई और पल दो पल बाद ही फूट-फूट कर रोने लगी। रोते-रोते उसने जमीन पर गिरा नाश्ता साफ किया। वह अंदर से बुरी तरह डर गई थी। एक दो वर्षों से रवि नौकरी के लिए संघर्ष कर रहा था, पर उसने रवि को कभी भी इस अवस्था में नहीं देखा था। वह समझ सकती थी कि नौकरी न मिलने के कारण रवि बुरी तरह हताश हो चुका है और इस हताशा के कारण उसके दिमाग पर भी असर पड़ने लगा है। उसे डर था कि रवि हताश होकर कहीं कुछ कर न बैठे। इस तरह के ख्याल मन में आते ही भय से उसका तन और मन काँप उठता।

उस दिन के बार वह खुद चुप रहने लगी। उसके मन में न जाने क्या चल रहा था। रात को बिस्तर पर लेटे-लेटे न जाने क्या सोचती रहती थी। सोचते-सोचते उसकी आँख से आँसू भी निकल पड़ते। आज एक सप्ताह बीतने के बाद, जब वह सुबह उठी तो दफ्तर जाने के लिए तैयार न हुई। रवि के पूछने पर उसने बस इतना ही कहा कि "आज तबीयत ठीक नहीं है।" और रसोई में घुस गई। चुपचाप नाश्ता बनाने लगी। रवि नाश्ता कर एक और इंटरव्यू देने के लिए घर से निकल पड़ा। रवि के जाते ही उसने घर के मुख्य दरवाजे की अंदर से चटकनी लगा दी। फिर बिना रूके रसोई घर में गई, उसने ऊपर मिट्टी का तेल छिड़का, छोटी सी दियासलाई जलाई और अपने ऊपर फेंक ली। एक दो पल बाद ही आस-पास के लोग उसके घर के बाहर एकत्रित हो गए। उसके घर का दरवाजा तोड़ा गया, लेकिन जब तक बहुत देर हो चुकी थी। आग की लपटों ने उसकी जान ले ली थी।

माँ की मौत के 1½ महीने बाद, रवि को माँ के सरकारी दफ्तर के अफसरों ने बुलावा भेजा। कुछ औपचारिकताएं पूरी की गईं और रवि को उसकी माँ की जगह नौकरी पर रख लिया गया, हर रोज़ के वो किस्से खत्म हो गए। अब रवि को जहर खाने की कोई जरूरत न थी। उसकी माँ ने अपनी जिन्दगी का बलिदान देकर अपने बेटे की जान बचा ली थी।

निशा
बी.ए. तृतीय

रूढ़न और हास्य

नील नदी के किनारे संध्या समय, एक बिच्छू और एक मगरमच्छ की भेंट हुई। उन्होंने रूककर एक-दूसरे का अभिवादन किया। बिच्छू ने पूछा, कहां कैसे हाल-चाल हैं? मगर ने उत्तर दिया, मेरा तो बुरा हाल है। जब कभी मैं वेदना और शोक से आकुल होकर रो पड़ता हूँ तो सारे जीव-जन्तु कह उठते हैं, उह! “ये तो मगर के आँसू हैं”। उनके ये शब्द मेरे हृदय को कितनी पीड़ा पहुंचाते हैं यह मैं कैसे बताऊँ? तब बिच्छू बोला तुम तो अपना रोना ले बैठे, लेकिन जरा मेरी बात पर भी गौर करो। जब मैं सृष्टि के सौन्दर्य, रहस्य और विचित्रता को देखकर आनंदातिरेक में अट्टहास कर उठता हूँ; जैसे दिवस हँसता है, तो लोग कहते हैं, “उह यह तो बिच्छू का अट्टहास है।”

उपासना
बी.ए. प्रथम

हमारा प्यारा देश महान

यहाँ ले जन्म हुए हम धन्य, देश इस जैसा है क्या अन्य।
यही है ऋषि मुनियों का देश, जगत को दिया शांति संदेश।
विश्व ने पाया हमसे ज्ञान, हमारा प्यारा देश महान।
भरा तन में पुरखों का रक्त, बने हम इस के सच्चे भक्त।
बढ़ाये जग में इस का नाम, निभाये सब पुरखों का मान।
देश हित सब कुछ बलिदान, हमारा प्यारा देश महान।

अंचल मौर्य
बी.ए. प्रथम

समय लौटता नहीं

कल की सोचते हैं, सब पल की खबर नहीं,
जग को सुधारने चले हैं, अपने घर की खबर नहीं,
उड़ान जितनी ऊँची हो, बढ़ जाता है खतरा उतना ही,
आकाश से गिरने वाले को, बीच में कोई रोकता नहीं,
धूप होती है कहीं, तो छांव होती है कहीं,
कांटे न हो, फूल हों केवल, ऐसा गुलशन होता नहीं,
रेत की दीवारों पर, नगर कभी बसता नहीं,
खेल-खिलौनों के बिना, बाज़ार कभी सजता नहीं
काल का पहिया कब रुकता है! गया समय लौटता नहीं

मनीष शर्मा
बी.ए. प्रथम

सौन्दर्य

एक दिन सुंदरता और कुरूपता की समुद्र के किनारे भेंट हुई। दोनों ने परस्पर कहा, आओ समुद्र में स्नान करें। तब दोनों ने अपने कपड़े उतार दिये और समुद्र में तैरने लगे। थोड़ी देर में कुरूपता किनारे पर आई और सुंदरता के वस्त्र अपने शरीर पर सजाकर चलती बनी। जब सुंदरता समुद्र के बाहर आई तो उसने देखा कि उसके कपड़े गायब थे। निर्वस्त्र रहने में वह लज्जा का अनुभव कर रही थी। हारकर उसने कुरूपता के ही कपड़े पहन लिए और अपनी राह ली।

आजतक संसार के लोग कुरूपता को सुंदरता और सुंदरता को कुरूपता समझने की भूल कर रहे हैं और कुछ लोग ऐसे हैं जो सुंदरता के चेहरे से परिचित हैं और उसके बदले हुए वस्त्रों में भी उसे पहचान लेते हैं और कुछ ऐसे भी हैं, जो कुरूपता को पहचानते हैं और जिनकी आँखों के आगे उसका सच्चा रूप अवगुण्ठन में छिपा नहीं रह सकता। इसीलिए कहा जाता है “सुंदर वस्त्र आंतरिक मैल या मानसिक कुरूपता को छिपा नहीं सकते।”

सतविन्द्र कौर
बी.ए. प्रथम

सपने तो सपने

अपनों से ज्यादा सपनों की, हम दिल में सदा सँजोते हैं,
कहिये फिर कैसे माने हम, सपने तो सपने होते हैं।
सपनों के रंग निराले हैं, सपनों के ढंग निराले हैं,
कुछ गम पहुँचाने वाले, तो कुछ खुशी लुटाने वाले हैं।
हम इन्हें देखकर हँसते हैं, हम इन्हें देखकर रोते हैं,
कहिये फिर कैसे माने हम, सपने तो सपने होते हैं।
कुछ सपने अकसर आते हैं, कुछ जीना हमें सिखाते हैं,
कुछ भरमाते हैं जीवनभर, कुछ जीना हमें सिखाते हैं।
ये बार-बार टूटें फिर भी, मोती सा इन्हें पिरोते हैं,
कहिये फिर कैसे माने हम, सपने तो सपने होते हैं।
सपनों से सबको आशा है, सपनों की अपनी भाषा है,
सीपी में मोती सा कोई, पानी में घुला बताशा है।
सपनों से क्या-क्या पाते हम, सपनों से क्या-क्या खोते हैं,
कहिये फिर कैसे माने हम, सपने तो सपने होते हैं।

रौशन कुमार
बी.ए. द्वितीय

अंग्रेजी का भूत

अंग्रेज चले गए भारत से,
भूत अंग्रेजी का नहीं गया।
जाने क्या हो गया हिन्दुस्तानियों को?
चाची, बुआ, मौसी सब 'आंटी' हो गई
चाचा, फूफा, मौसा भी सब 'अंकल' हो गए
माँ का प्यार-दुलार सारा 'मॉम' हो गया
जीते जी पिता हमारे डैड हो गए
गाँव शहर की गलियाँ सारी अब 'स्ट्रीट' हो गईं
खेत-खलिहान, खेल-खिलौने के बाजार
बदल गए अब मॉलों में
कौन कहेगा अब भारत इसको
ये तो हो गया है इंग्लिशतान
बच्चा-बच्चा, हर एक बच्चा कह रहा है
'इण्डिया मेरी जान'
सर चढ़कर अब बोल रहा अंग्रेजी का भूत महान

सबीज़ा
बी.ए. द्वितीय

पुल के निर्माता

किसी नगर के बीचो-बीच से होकर एक नदी समुद्र की ओर बहा करती थी। नगर के इस पार के आधे भाग को उस पार के आधे भाग से मिलाने के लिए एक पुल का निर्माण किया गया था। जिसमें वहाँ के खच्चरों की पीठ पर लाद कर भारी-भारी पत्थर लाकर लगाये गए थे। जब पुल बनकर तैयार हो गया, तब एक स्तम्भ पर स्वर्णिम अक्षरों में लिखा गया "राजा विश्वनाथ द्वारा निर्मित"। सभी लोग उस सुन्दर पुल पर होकर उस मनोहर नदी को पार करते थे। एक संध्या को एक युवक, जिसे कुछ लोग अर्द्धविक्षिप्त समझते थे; उस स्तम्भ के पास आकर रुक गया, जिस पर उपर्युक्त शब्द अंकित थे। उसने उस लेख पर कोयले की स्याही पोत कर उसी के ऊपर लिख दिया "इस पुल के लिए पत्थर खच्चरों द्वारा पहाड़ी पर से लाये गये थे"। इस पुल पर आ-जा कर तुम लोग इस राज्य के उन खच्चरों की पीठ पर सवारी कर रहे हो, जो वास्तव में इस पुल के निर्माता हैं। जब लोगों ने युवक के लेख को पढ़ा तो कुछ हँसने लगे, कुछ विस्मित भी हुए और कोई-कोई कहने लगे, "हाँ-हाँ हम जानते हैं"। यह उसी पगले छोकरे का काम है। लेकिन एक खच्चर ने दूसरे से हँसते हुए कहा, क्या तुम्हें याद नहीं है कि हमी ने उन पत्थरों को ढोया था? लेकिन आजतक यही कहा जाता रहा है कि इस पुल के निर्माणकर्ता राजा विश्वनाथ हैं।

उपेंद्र यादव
बी.ए. प्रथम

आत्मविश्वास

आत्मविश्वास अर्थात् अपने ऊपर विश्वास करना। आत्म विश्वास एक मानसिक एवं आध्यात्मिक शक्ति है। हम देखते हैं कि स्कूल/कॉलेज आदि कार्यस्थली और सार्वजनिक क्षेत्रों में जिन लोगों ने सफलता हासिल की है, वह अधिक सचेत और अधिक सक्रिय होने के साथ अपने निर्णयों के प्रति अधिक आश्वस्त होते हैं जिससे वह भीड़ से अलग दिखाई देते हैं।

आजकल के इस प्रतियोगिता भरे दौर में हमें अपने आप को मानसिक रूप से मज़बूत तथा आत्मविश्वासी और आत्मस्वावलंबी बनाना होगा। आत्मविश्वास हमारी सफलता की कुंजी है। हमारे जीवन की सबसे पहली जीत की सीढ़ी है। यदि अपने अपने सकारात्मक रूप से अपने अंदर की छुपी काबलियत को पहचान कर खुद पर यकीन रख किसी भी क्षेत्र में लग्न तथा निष्ठा भाव से कार्य किया जाए तो आपकी जीत तय है। यदि आपके जीवन में आत्म विश्वास है तो आप कभी नहीं हार सकते, क्योंकि एक आत्मविश्वासी व्यक्ति को अपनी हार की गलतियों से सीख उसे जीत में बदलना आता है। यह है आत्मविश्वास की ताकत असफलता को सफलता में बदलना। इतिहास में यदि किसी को सफलता मिली है तो आत्मविश्वास के दम पर। यदि वह लोगों की कटाक्ष रूपी बातें सुनते और खुद पर विश्वास ना रखते तो आज सुनहरे अक्षरों में उनका नाम ना होता। आत्मविश्वास में इतनी ताकत है कि वह पहाड़ को भी फोड़ दे। उदाहरण स्वरूप- बिहार के दशरथ मांझी जी में पहाड़ तोड़ने का आत्मविश्वास ना होता तो वह लोगों के कटाक्ष रूपी बातों को सुनते, स्वयं पर विश्वास ना रखते तो क्या वह अकेले ही केवल एक छेनी-हथौड़े द्वारा इतने बड़े पहाड़ को तोड़ रास्ता बनाने में सफल होते? बिल्कुल नहीं, यह उनका आत्मविश्वास ही था जो इतने बड़े पहाड़ को तोड़ पाने में वह सफल हुए। वह कहते हैं ना, जादू नहीं होते और बड़े चमत्कार नहीं होते। आत्मविश्वास नहीं होता तो अविष्कार नहीं होते। इसीलिए केवल आप इस विषय के बारे में पढ़कर ही ना काम चलाएं अपितु अपने आत्मविश्वास को बढ़ावा दें, इसको अपने जीवन में धारण भी करें।

दुनिया में ईश्वर ने सभी को अनंत शक्तियाँ प्रदान की हैं। हर किसी में कोई ना कोई खास बात है बस जरूरत है अपने अंदर की उस खास शक्ति को पहचानने की तथा अपनी योग्यता पर विश्वास रखने की। कोई भी व्यक्ति आत्मविश्वास के साथ पैदा नहीं होता बल्कि समय, अनुभव और ज्ञान के आधार पर धीरे-धीरे आत्मविश्वास विकसित हो जाता है। माता-पिता को चाहिए कि वह अपने बच्चों को हमेशा प्रोत्साहित करें तथा उनके आत्मविश्वास को बढ़ाएं तथा स्कूल-कॉलेज आदि क्षेत्रों में अध्यापकों को बच्चों का मनोबल बढ़ाना चाहिए, जिससे उनका आत्मविश्वास बढ़े। छात्रों को अपने करियर में उत्कृष्टता प्राप्त करने और जीवन में सफल होने के लिए आत्मविश्वास प्राप्त करने का अभ्यास करना चाहिए, क्योंकि विद्यार्थी जीवन को 'स्वर्ण काल' कहा जाता है। अभी से यदि वह आत्मविश्वासी होंगे तो वह अपने भविष्य में सफलता प्राप्त कर सकते हैं। आत्मविश्वासी व्यक्ति अपनी बात लोगों तक आसानी से पहुंचा सकते हैं। वह सही-गलत के बारे में खुलकर बोल सकते हैं। वह अकेले ही सो के बराबर होते हैं। खुद को आत्मविश्वासी बनाए रखने के साथ-साथ दूसरों के आत्मविश्वास को बढ़ावा देना भी एक नेक कार्य है। परंतु यह हमेशा याद रखना चाहिए जीवन में कभी भी नकारात्मक भाव से किया गया अत्याधिक विश्वास जो घमंड का रूप धारण कर ले वह आपको विनाश की तरफ ले जाएगा इसीलिए हमेशा एक सकारात्मक सोच रखें और अपने कार्य तथा सपनों में निष्ठा, हृद-संकल्प, मेहनत तथा आत्मविश्वास की भावना रखते हुए कार्य करें, अवश्य ही सफलता आपके कदम चूमेगी।

अतः आत्मविश्वास जीवन में होना आवश्यक है इसके द्वारा आप हर चुनौती का सामना डटकर कर सकते हैं। अंत आत्मविश्वास आपके जीवन को सफल बनाने की कुंजी है।

कमलप्रीत कौर

बी.ए. तृतीय

ज़िन्दगी एक आईना

ज़िंदादिली से जीना शायद होगी ज़िंदगी,
कभी अर्थ ढूँढकर तो देखो,
सुना है उम्मीदों को भी पंख लगते हैं,
कभी ज़मीं पर रहकर आस्मां में उड़कर तो देखो।
उलझ जाते हैं अक्सर हम किताबों में,
कभी अपने आपको पढ़कर तो देखो,
बहुत आसान है किसी के गुण अवगुण देखना,
कभी अपने गिरेबान में झाँककर तो देखो,
कभी नवाज़ा 'शेरनी' झांसी की रानी को,
आज खा रहा फैशन जवानी को,
अपने घर में नारी सुरक्षित नहीं,
क्यूं भूले सब भवानी को,
बिन देखे जाति-पाति हमें आज़ादी दिलवाई थी,
न सोचा भारत माता हिन्दु, सिक्ख, मुस्लिम या ईसाई थी
धर्म के नाम पर जो दंगे करवाते हैं
क्या वे वास्तव में इंसान कहलाते हैं?

नरेंद्र सरोज
बी.ए. तृतीय

नज़रिया

अनगिनत लोगों से भरा ये दरिया,
यहाँ हर किसी का अपना नज़रिया।
निजी जीवन हो या हो व्यवसाई,
सफलता की कुँजी नज़रिये में समाई।
कोई गुलाब की पंखुडियाँ छाँटे,
किसी को उसमें नज़र आए काँटे।
कोई मनार्ये जन्मदिन अपना लेकर हर्ष और उल्लास,
एक साल और कम हो गया सोचकर कोई हो जाए उदास,
एक हर स्थिति में जोश से भरा है,
दूसरा हर जगह परेशानी उठाए खड़ा है।
नकारात्मक नज़रिये से बिगड़े सब काम,
छिन जाए चैन और न मिले आराम।
सकारात्मक नज़रिया इंसान को पहचान है दिलाता।
प्रगति की नई उसे राह दिखलाता।
ज़िन्दगी के हर मोड़ पर कामयाबी पाएँगे,
जब आप सही नज़रिया अपनाएँगे।

अनीषा
बी.ए. द्वितीय

नारी शक्ति

समानता की मूरत है वो,
जीवन देती है हर जीव को जो,
अपने-आप से बढ़कर,
बच्चों का पालन-पोषण करती,
ममता की मूरत नारी है वो।
जन्म लेकर घर का ऊजाला कहलाती,
दीप बनकर अंधकार मिटाती,
फूल की तरह बच्चों को सहलाती,

दुर्गा बन संकट हटाती।
समाप्त कर युग बन्दिशों का,
समाज की बेड़ियों को तोड़,
उड़ान भरने को है वह तैयार,
नारी है शक्ति का स्वरूप,
है उसे प्रणाम बारं-बार।

हरिओम
बी.ए. द्वितीय

महिला सशक्तिकरण

‘अबला नहीं सबला हूं मैं....’

आज के आधुनिक युग में महिला सशक्तिकरण एक विशेष चर्चा का विषय है। हमारे ग्रंथों-श्लोकों में नारी के महत्व को मानते हुए बताया गया है कि 'यस्य पूज्यंते नार्यस्तु तत्र रमन्ते देवताः। अर्थात्, जहाँ नारी की पूजा होती है, वहाँ देवता निवास करते हैं। इस प्रकार हमारी संस्कृति में नारी के गुणों के कारण उनका स्थान पुरुषों से उत्तम बताया गया है।

आज की नारी ने यह साबित भी कर दिखाया है कि आज की नारी अबला नहीं सबला है। जी हां, आज हर एक क्षेत्र में महिलाओं ने अपना लोहा मनवाया है। आज की महिलाएँ घर-गृहस्थी से लेकर बाहरी क्षेत्रों में भी पुरुषों से कंधे से कंधा मिलाकर कार्य कर रही हैं। बड़े-बड़े पदों पर नियुक्त होकर महिलाओं ने यह साबित कर दिखाया है कि वह किसी भी प्रकार पुरुषों से कम नहीं है। परंतु अफसोस की बात यह है कि हमारा समाज शुरू से ही पुरुष प्रधान रहा है और कुछ लोग आज भी पुरुष प्रधान मानसिकता वाले हैं, जो स्त्री को अपने से आगे बढ़ता नहीं देख सकते। हालांकि आज स्त्री के आत्मसम्मान की रक्षा के लिए उठे स्त्री के स्वर में स्वर मिलाने वाले पुरुषों का भी एक अलग वर्ग है। इस प्रकार सरकार भी महिलाओं के उत्थान के लिए नई योजनाएं बना रही है। कई एजेंसियां भी महिलाओं के अधिकारों के पक्ष में कार्य कर रही हैं। परंतु यह उत्थान की योजनाएँ तब ही सफल होंगी जब महिलाएं खुद के लिए स्वयं लड़ेंगी तथा जो लोग यह सोचते हैं कि महिलाएं कुछ नहीं कर सकतीं उन्हें अपनी सफलता द्वारा मुँहतोड़ जवाब देंगी। देखा गया है कि संस्कृति, धर्म, रीति-रिवाज़ का हवाला देकर यह पुरुष-प्रधान समाज स्त्रियों को किसी-न-किसी रूप में मर्यादा की जंजीरों में बांधे है तो उनको बता दिया जाए कोई भी जाति धर्म-संस्कृति स्त्रियों के पंख काटने की बात नहीं कहती यह बस आपकी निम्न मानसिकता है। हमारी संस्कृति पुरुषों से अधिक पहल एवं उच्च स्थान स्त्रियों को देती है तो कैसे वह पुरुषों से कम हुई? जबकि एक गृहणी से लेकर बाहरी क्षेत्रों में भी सफलता हासिल कर स्त्री ने यह साबित कर दिया है कि वह पुरुषों से बिल्कुल कम नहीं हैं। इसीलिए सरकार महिलाओं के विकास के लिए कार्य कर रही है। परंतु यह विकास केवल बड़े-बड़े शहरों तक ही सीमित है, जहां महिलाएं कुशल गृहणी से लेकर एक सफल व्यवसायी की भूमिका बखूबी निभा रही हैं। वहीं कई ग्रामीण क्षेत्रों में आज भी जो महिलाएं बाहरी क्षेत्रों में कुछ करना चाहती हैं, उनके पैरों में सामाजिक मर्यादा की जंजीर बांध दी जाती है। अब इस जंजीर को तोड़ते हुए महिलाओं के उत्थान को बढ़ावा देते हुए शहरी ग्रामीण क्षेत्रों की इस दूरी को मिटाते हुए महिलाओं को बराबरी का मौका देना है। बाकी वह खुद इतनी सक्षम है कि मुकाम वह अपनी मेहनत और काबलियत से हासिल कर ही लेगी। अंतः आज की नारी ने अपनी सफलता द्वारा यह साबित कर दिखाया है कि वह 'अबला नहीं सबला है।'

सूरज
बी.ए. तृतीय

शिक्षक

सुन्दर सुर सजाने को
साज़ बनाता है
नौसिखिए परिदों को
बाज बनाता है
दुनिया बदलने की
आवाज़ बनाता है

डूबती कशतियों को
जहाज बनाता है
सबके सपनों में रंग भरकर
सबको सच्चा इन्सान बनाता है..

प्रतीक
बी.ए. द्वितीय

शिक्षा

शिक्षा है जीवन का अधिकार
शिक्षा के बिना जीवन बेकार
शिक्षा को मानो दीप समान
शिक्षा मिटाए अज्ञान का अंधकार
शिक्षा है परिवर्तन का द्वार
शिक्षा बताती जीवन का सार
वास्तविक शिक्षा वही कहलाई
जिसमें छिपी समाज की भलाई
शिक्षा को ना बनाओ स्पर्धा
स्वयं को बनाओ इसके लायक
श्रेष्ठ नहीं तुम बनो उत्तम
श्रेष्ठता आ जाएगी खुद ही
सफल होगी शिक्षा केवल उस दिन
जब होगा तुम्हारा समाज को समर्पण
वह विद्या हमेशा व्यर्थ ही जाए
जो जनहित में कभी काम ना आए
शिक्षा नहीं केवल रोजगार का साधन
शिक्षा है मानव के जीवन का दर्पण

प्रतीक
बी.ए. द्वितीय

जीवन संदेश

सबसे बड़ा पाप - भय
सबसे बड़ी बाधा - अधिक बोलना
सबसे खतरनाक - घृणा
सबसे बुरी भावना - ईर्ष्या
सबसे बड़ी भूल - समय की बर्बादी
सबसे बड़ा दिवालिया - उत्साहहिन
विश्वसनीय मित्र - अपना हाथ
सबसे बढ़िया आवश्यकता - सामान्य ज्ञान
कभी ना वापस मिलने वाला - खोया सम्मान
सर्वोत्तम दिन - आज
सबसे उपयुक्त समय - अभी
सबसे बड़ा गुरु माता - पिता
सबसे भाग्यशाली व्यक्ति - जो अपने काम में संलग्न हो
सबसे सरल काम - दूसरों की गलतियां निकालना
सबसे बड़ा शिक्षक - जो आपको सीखने की प्रेरणा दें
सबसे बुद्धिमान व्यक्ति - जिसे ठीक समझें, उसे करे
सब धर्म का निचोड़ - सच्चाई, ईमानदारी, विनम्रता

दुर्गा प्रसाद
बी.ए. द्वितीय

दोहरायेगा खुद को इतिहास

दोहरायेगा खुद को इतिहास
संभव है, वो आने वाला कल, कल न रहे,
साथ ही ये दुनियां, ये धरती, ये बादल न रहें।
पर आने वाले कल में
ज्ञान अहम् की भेंट न होगा,
बली निर्बल पर हावी न होगा,
सत्ता लालच में युद्ध न होगा,
प्राणी विकसित व प्रबुद्ध होगा।
मंदिरों में शंख होंगे गुंजायमान,
मस्जिदों में होगी अजानें,
राम और नानक होंगे मित्त,

ईसा अल्लाह का फैलेगा संदेश महान्।
सीता, सावित्री के इस देश में,
फिर होगी नारी की पूजा,
मां-बहन-बेटी का यह रूप,
जो नहीं हो सकता कोई दूजा।
ये जीवन मूल्य,
जिन का हम कर रहे हैं उपहास,
कल फिर होंगे स्थापित,
और यूं दोहरायेगा खुद को इतिहास।

स्वाति कुमारी
बी.ए. प्रथम

मेरे सपनों का भारत

जब हम सपनों के भारत की कल्पना करते हैं तो अक्सर जो पहली छवि हमारी आँखां के सामने बनती है उसमें ऊँची इमारतें, अच्छी सड़के और सब सुख सुविधाएं उपलब्ध होती हैं। परंतु मेरे सपनों का भारत स्वच्छ, स्वस्थ और संगठित होगा। जिसमें न केवल ऊँची इमारतें होंगी बल्कि ऊँची सोच भी होगी, न केवल अच्छी सड़कें होंगी बल्कि आचरण भी होगा।

ना जातिवाद, ना भ्रष्टाचार, ना भेदभाव। सब एक साथ मिलकर समाज में फैली विभिन्न कुरीतियों से मुक्ति के लिए लड़ते हुए जीएंगे।

नव भारत के मेरे सपने को साकार करने के लिए विश्व के मानचित्र पर भारत की खोई हुई गरिमा को पुनः स्थापित करने के लिए युवा शक्ति को नयी ऊर्जा के साथ अपने लक्ष्य की प्राप्ति के लिए आगे बढ़ना होगा।

आज ज़रूरत है अपनी सोच बदलने की। खुद को अनुशासित करने की। हम बदलेंगे, समाज बदलेगा तो देश बदलेगा। भारत के बच्चे-बच्चियां अपने देश में खुद को सुरक्षित करेंगे।

न किसी की लापरवाही में हस्पतालों में नवजात शिशुओं की मौत होगी न होगी उनके माता-पिता की चीत्कार ओर न होगा सब जगह हाहाकार।

हर जीवन होगा अमूल्य, ऐसा होगा मेरा भारत अतुल्य।

परंतु ये सपना केवल एक सपना ही ना रह जाए। सपने संकल्प से पूर्ण होने हैं और संकल्प से ही लक्ष्य की सिद्धि होती है। आओ मिलकर मेरे सपनों के भीतर को सच करने हेतु समर्पण भाव से प्रण करें क्योंकि एक प्रगतिशील भारत का स्वपन कोई छोटा स्वप्न तो नहीं।

अब्दुल कलाम जी ने भी क्या खूब कहा है- “ सपने वो नहीं जो हम नींद में देखते हैं, सपने वो हैं जो हमें नींद ही नहीं आने देते। ”

लक्ष्मी

बी.ए. तृतीय

क्या खूब कहा है

गरीब मीलों चलता है, भोजन पाने के लिए

अमीर मीलों चलता है, उसे पचाने के लिए

किसी के पास खाने के लिए,

एक वक्त की रोटी नहीं।

किसी के पास एक रोटी,

खाने के लिए वक्त नहीं।

कोई अपनों के लिए रोटी छोड़ देता है।

कोई रोटी के लिए अपनों को ही छोड़ देता है।

इंसान भी क्या चीज है?

दौलत भी क्या चीज है दौलत बचाने के लिए

सेहत खो देता है और सेहत को वापिस पाने के लिए दौलत खो देता है।

जीता ऐसे है जैसे कभी मरेगा ही नहीं और

मर ऐसे जाता है जैसे कभी जीया ही नहीं।

एक मिनट में जिन्दगी नहीं बदलती पर एक मिनट में

लिया गया फैसला जिन्दगी बदल देता है।

फरहीना

बी.ए. तृतीय

दृष्टिकोण

पिता की आंखों में - फर्ज
माता की आंखों में - ममता
भाई की आंखों में - प्यार
बहन की आंखों में - स्नेह
आमिर की आंखों में - घमंड
गरीब की आंखों में - आशा
मित्र की आंखों में - सहयोग
दुश्मन की आंखों में - बदला
सजन की आंखों में - दया
शिष्य की आंखों में - आदर

सचिन कुमार
बी.ए. प्रथम

सीखो

छोटी-छोटी असुविधाओं पर हंसना सीखो,
कठिनाइयों के साथ भी जीना सीखो,
सब की बात सुनो ध्यान से,
अपनी बात भी कहना सीखो,
धारा के साथ सभी बहते हैं,
बहाव के विपरीत भी बहना सीखो,
सरल सुगम नहीं होता सब कुछ,
रुकावटों से भी लोहा लेना सीखो,
रोने चिल्लाने से कुछ नहीं होता,
साहस और धीरज से सहना सीखो।

आनंद सेन
बी.ए. प्रथम

हिन्दी की व्यथा

मैं हिंदी
मेरी व्यथा सुनो
वर्तमान में कथा सुनो
हिंदी दिवस बनाकर याद मुझे यह करते हैं
मंचो पर चढ़कर सम्मान जो मेरा करते हैं
एक दिन का संकल्प-प्रतिज्ञा लें
मुझ पर रंग चढ़ा-चढ़ा कर
जो जोश जनता में भरते हैं
एक दिन की कथा नहीं हूँ मैं
ना किस्सा हूँ किसी महफिल का
मैं तो गौरव हूँ बरसों से इस देश का
बोली का, भाषा का, भाईचारे का
सम्मान का प्रतीक हूँ, शर्म का विषय नहीं
करो प्यार मुझे, मुझसे जुड़ो
मत जात-पात से मुझको जोड़ो
भाषा हूँ, साथी हूँ, सहचरी हूँ
देश की हिन्दी बना मुझे (आज़ादी से) निजता से नाता तोड़ो
आदर्श
बी.ए. द्वितीय

भगवान

भ से हुई भूमि वर्षों से सौरमंडल में घूमी
ग से हुआ गगन एक विशाल नीला भवन
व से हुआ व्यू इसी के पल पर है जीव आयु
अ से है अग्नि हमारे सूर्य की संगिनी
न से बना नीर
इसके बिना जीवन हीन फकीर
सारी धरती ही भगवान है
रचा इसी ने सारा जीव-सजीव

प्रीती कुमारी
बी.ए. प्रथम

क्या हम अपने पूर्वजों से अधिक सुखी हैं?

क्या हम अपने पूर्वजों से अधिक सुखी हैं? इस प्रश्न का उत्तर देना कुछ कठिन सा लगता है। फिर भी इस विषय के संबंध में हम कुछ नकारात्मक और सकारात्मक बातें कर सकते हैं। कुछ क्षेत्रों में हम अपने पूर्वजों से अधिक सुखी हैं। कुछ क्षेत्रों में हम अपने पूर्वजों से अधिक दुखी हैं, पर कुछ क्षेत्रों में हमारे पूर्वज हमसे अधिक सुखी थे।

प्राचीनकाल में जब मनुष्य अशिक्षित था, तो भी वह खुश ही था। उस समय मनुष्य दो वक्त का खाना पाकर अपने आपको सौभाग्यशाली समझता था और खुशी-खुशी अपने जीवन को व्यतीत करता था। प्राचीनकाल में हमारे पूर्वज आज के मनुष्य की भांति लालची नहीं थे। आज के युग में मनुष्य जहां लालच में आकर अपने भाई तक का गला काटने का संकोच नहीं करता, वहीं पुराने समय में हमारे पूर्वज किसी भी वस्तु को मिल बांटकर उपभोग करते थे। हमारे पूर्वज सीधे-साधे थे। उनके जीवन जीने के तरीके में भी सादगी थी। आज के समय में मनुष्य जहां अधिक से अधिक सुविधा संपन्न होना चाहता है। वहीं हमारे पूर्वज भोगवाद की इस भावना से कहीं दूर थे। हमारे पूर्वजों ने अपने हित के साथ-साथ अपने साथियों के हित की बात भी सोची।

हमारे पूर्वज शुद्ध वातावरण में रह कर जीवन व्यतीत करते थे। शुद्ध वायु को ग्रहण कर, प्रकृति से प्राप्त वस्तुओं जैसे फल, पानी पीकर संपूर्ण आयु निरोग रहकर काटते थे। लेकिन आज के समय में यातायात के साधनों, कारखानों, उद्योगों आदि के कारण हमारी वायु, जल इत्यादि सभी प्रदूषित हो चुका है। इस प्रदूषण के कारण मनुष्य को कई भयंकर बीमारियों का सामना करना पड़ रहा है और मनुष्य का रोगग्रस्त रहना उसके लिए दुख का कारण बन गया है।

पारिवारिक संबंधों में भी हमारे पूर्वज हमसे कहीं ज्यादा सुखी थे। हमारे पूर्वजों के समय में घर का सबसे वृद्ध व्यक्ति ही घर का मुखिया हुआ करता था तथा घर के मुखिया का निर्णय सबको मान्य होता था। इस कारण परिवार के सभी सदस्य अपने बीच खड़े हुए किसी भी मसले का हल शांतिपूर्वक ढूंढ निकालते थे और उनके बीच प्यार बना रहता था। लेकिन आज के समय में बेटा पिता का कहना नहीं मानता, भाई-भाई आपस में लड़ते हैं, जिससे परिवार का माहौल बिगड़ जाता है। परिवार में क्लेश रहने लग जाता है और परिवार के सभी सदस्य दुखी रहते हैं।

उपर्युक्त बातों को देखने से यह प्रतीत होता है कि हमारे पूर्वज हमसे ज्यादा सुखी थे, पर बात यहीं खत्म नहीं हो जाती। अगर हम जीवन के कुछ अन्य क्षेत्रों में दृष्टि डालें, तो हम पाएंगे कि हम आज अपने पूर्वजों से ज्यादा सुखी हैं।

कृषि के क्षेत्र को ही देख लें। प्राचीनकाल में हमारे पूर्वज दिन-रात मेहनत करते थे, पर उनकी मेहनत सफल नहीं हो पाती थी। उनकी की गई मेहनत से, आधी फसल भी उन्हें प्राप्त नहीं होती थी। कभी सूखा पड़ जाता था तो कभी सारी फसल खराब हो जाती थी। परंतु अब कृषि के क्षेत्र में इतनी उन्नति हुई है। हम ट्यूबवैल की सहायता से खेतों की सिंचाई कर लेते हैं। नए-नए साधनों की सहायता से फसलों की पैदावार बढ़ा लेते हैं।

यातायात के क्षेत्र में भी हमने बहुत उन्नति कर ली है। आज हमें एक देश से दूसरे देश में जाने के लिए कुछ घंटों की जरूरत है। जबकि प्राचीनकाल में एक गांव तक जाने के लिए भी काफी दिन लग जाते थे।

संचार के क्षेत्र में भी हम पीछे नहीं रहे हैं। अब टेलीविजन, रेडियो, अखबारों की सहायता से हमें देश विदेशों के समाचार घर में बैठे-बैठे मिल जाते हैं। टेलीफोन की सहायता से घर में बैठे-बैठे अपने मित्रों से बातें कर सकते हैं। प्राचीनकाल में यह सब संभव नहीं था।

इस प्रकार हम यह अनुमान लगा सकते हैं कि कुछ क्षेत्रों में हमारे पूर्वज हमसे अधिक सुखी थे। परंतु कुछ क्षेत्रों में हम उनसे अधिक सुखी हैं। इस कारण इस प्रश्न का स्पष्ट उत्तर देना भी थोड़ा कठिन लगता है कि हम पूर्ण रूप से, अपने पूर्वजों से अधिक सुखी हैं या नहीं?

शुभम ठाकुर
बी.ए. तृतीय

डिजिटल तकनीक और हम

बदल गया है ये ज़माना,
बदल गए हैं लोग !
पुराने तौर तरीके भूलकर,
अपना लिया है नया दौर !
बदल गए हैं (चिट्ठी) और
पत्रों के दौर
लोगों ने अपना लिए हैं
नए-नए स्मार्ट फोन
चूल्हे पर जो पकते थे स्वादिष्ट-स्वादिष्ट पकवान,
अब सौंप दिए सबने गैसों को ये काम
पिता के साथ वो साइकिल वाला सैर सपाटा
अब फैल गई है मोटर बाइको की बेल
जहां चिट्ठी और पत्रों पर लिखकर करते थे बातें
अब घंटों चेटो पर होती है मुलाकातें !
भूल गए हैं सब खाना-पीना, बस याद रह गया
मोबाईल और लेपटॉप चलाना ।

विकास
बी.ए. द्वितीय

जलियाँवाला बाग

जलियाँवाला बाग
कुतूहल से भरा था एक बाग
दागी गई जहां गोलियां हजार
भागो सब करते चीख और पुकार
लुट गए सुहागिनों के संसार
रुकी जब गोलियों की अंधी बौछार
थे लगे लाशों के ढेर बेशुमार
सब सो रहे थे पहने मौत का हार
भूलता नहीं वह मंजर मुझे आता है याद बार-बार
मां की गोद में पड़ी थी उसके बच्चे की लाश
आंखें नम थी उसकी बह रही थी आंसुओं की धार
पर दिल में उसके थे प्रतिशोध के जलते अंगार
देखकर शैतानियत का भीषण प्रहार
फिरंगीयों ने लगाए ठहाके बार-बार
मानवता का हुआ चीत्कार
कैसे भूल सकते हो तुम यह खूनी इतिहास

अंजलि
बी.ए. द्वितीय

कौन है जग का चित्रकार

इस सुंदर संसार का चित्र बनाया किसने,
किसने भरे इसमें रंग हजार,
किसने दिया इसे सलोना रूप
आखिर कौन जग का चित्रकार ?
कोयल ने कितना मधुर राग सुनाया ।
देखो, तो जरा मोर की ओर,
कैसे दुल्हन की तरह शरमाया ?
कौन है जिसने मौसम के रंग भर,
प्रकृति को रंगीन बनाया ?
कौन है जिसने भरा पत्तियों में हरा रंग ?
भरे फूलों में ऐसे रंग, लगा मानों हर फूल मुस्कुराया

प्रकृति के इस मनभावन नजारे की मौज उठाने के लिए,
किसने खिंची हम इन्सानों में अदृश्य प्रेम की रेखा,
किसने हमें धरती पे बिखरे प्यार को समेटना सिखाया
धरती की गोद में बहती नदियां,
भी पूछें यही बाहें पसार,
किसने दी हमें लहरों की कल-कल,
किसने दिया हमें यह आकार,
आखिर, कौन है जग का चित्रकार !

अंजलि यादव
बी.ए. द्वितीय

एक सप्ताह बीत गया

एक सप्ताह बीत गया पर वह चाह कर भी उस घटना को नहीं भूल सका जिसने उसके जीवन को झंझोड़ कर रख दिया। अचानक आए एक तेज हवा के झोंके ने उसके मन रूपी पुस्तक के उन पन्नों का फिर से उजागर कर दिया जिन्हें वह भूलना चाह रहा था। पिछले सप्ताह उसके कॉलेज में एक रक्तदान शिविर का आयोजन किया गया। सभी प्राचार्य एवं प्राध्यापकगण विद्यार्थियों को इस महान कार्य के लिए प्रेरित कर रहे थे। अतः उसने भी वहां जाकर रक्तदान किया। उसके प्रिय दोस्त राज ने भी उसका साथ दिया। जब वह शिविर से बाहर निकला तो वह बहुत उत्साहित था। उसके असीम उत्साह की वजह रक्तदान न होकर रक्तदान न होकर रक्त श्रेणी थी। उसका रक्त (O-RH Negative) था। स्वाभाविक रूप से उसकी रक्त श्रेणी दुर्लभ थी। उसके मित्र की भी रक्त श्रेणी AB-Negative थी। इससे वह उस पर व्यंग्य कसने लगा कि तुम्हारा रक्त तो सामान्य है जिसकी कोई महत्ता नहीं। परंतु मेरा रक्त तो दुर्लभ है। राज ने इस पर कुछ नहीं कहा क्योंकि वह जानता था कि उसके मित्र के मन में अहंकार जन्म ले चुका है।

चार दिन बाद भी उसका उत्साह कम नहीं हुआ उस दिन अचानक कॉलेज में हड़ताल हो गई। मौके का फायदा उठा कर कुछ असामाजिक तत्व पुरारी दुश्मनी की वजह से कॉलेज में घुस आए और एक छात्र को जो उसका सहपाठी को बुरी तरह मारने लगे। वह और राज कुछ दूरी पर यह सब तमाशा देख रहे थे। राज ने तुरंत उससे कहा कि हमें चलकर उस सहपाठी को छुड़ाना चाहिए। इस पर उसने यह कहते हुए मना कर दिया कि हो सकता है भीड़ उसे छोड़कर मुझे मारने लगे। वास्तव में उसे ऐसा लगा जैसे उसका रक्त जम गया हो। उस सहपाठी की हालत देखकर राज का हृदय कांप उठा। उसे इसी हालत में छोड़कर राज उन लड़कों की तरफ ललकारता हुआ बढ़ा उसने दो लड़कों को पकड़कर एक तरफ धकेला और अपने सहपाठी को पीछे कर पूरी सुरक्षा दी। अब वह भीड़ राज की तरफ बढ़ रही थी। उसका संदेह सही था पर वह अभी भी कुछ कर पाने की हालत में नहीं था। अचानक उनकी श्रेणी के अन्य छात्रों ने यह देखा तो राज की शुरुआत पर सभी गुस्से से उन शरारती लड़कों की भीड़ की तरफ बढ़े। उस पर वह भीड़ भागने का मौका ढूंढने लगी पर सभी ने मिल कर उन्हें प्राचार्य के सामने प्रस्तुत किया। राज की बहादुरी पर प्राचार्य ने शाबाशी दी।

अब राज आकर अपने सहपाठी से मिला जो अभी तक काठ हुआ वहीं खड़ा था। वह शपथ से नज़रें तक नहीं मिला पा रहा था। उसे अपना जवाब मिल गया था। रक्त उसका नहीं राज का दुर्लभ था जो निर्दोष पर अत्याचार होते न देख सका। उसका रक्त तो उन और सैंकड़ों लोगों जैसा था जो अत्याचार सहने के आदि थे। उसने राज से अपने व्यवहार के लिए क्षमा माँगी। राज ने उसे तुरंत गले से लगा लिया।

आज एक सप्ताह बीत चुका था और वह फिर सोचने लगा...।

अचिता
बी.ए. तृतीय

English Section

Editorial

While on page 23 of the 21st century, we continue our journey with a small desire nestled in our hearts - that of preserving and celebrating our heritage and culture for generations to come. Amidst the unfolding events of the world around us, we have also gained valuable life lessons. As humanity, we have been compelled to reflect upon the state of our world, and it has become evident that we are all interconnected, no matter how far apart we may be. We have come to realise the significance of our friends, family, and community. With an indomitable spirit, we continue to march forward. Embodying this hope and belief, we now embark on the creation of another edition of the College Magazine. This year, our magazine is dedicated to the cause of Heritage and Cultural Preservation, which is also one of the Best Practices promoted by the College.

What I have come to understand is that ultimately, we find solace and inspiration in our heritage and cultural endeavours. The College Magazine serves as a platform to document the immense creativity and hard work of our students and teachers while keeping in mind the imperative to conserve and preserve our rich cultural tapestry. We aim to ensure that the needs of future generations can be met without compromising our ability to meet the needs of the present. I trust that the compilation of articles, poems, and stories will not only delight our readers but also educate them. Through this endeavour, we strive to provide an enriching reading experience.

As we prepare for the journey ahead, we must remain steadfast in our pursuit of academic and spiritual excellence, nurturing a firm belief that we will overcome any challenges we encounter. I extend my best wishes to all, and I leave you with a quote by Steve Berry Gogh, "A concerted effort to preserve our heritage is a vital link to our cultural, educational, aesthetic, inspirational and economic legacies - all of the things that quite literally make us who we are."

Ms Ayushee Arora
Assistant Professor
PG Department of English

Holding On to Our Heritage

“This street was full of them.

They went when their homes did.

This week men levelled that house families had lived here,
since their ancestors walked along the lines of the map

quiet as the dead

with two sacks of their old lives.”

- The Trees are Gone, Shelly Narang

How would our lives be without stories, tales, and folklore? The essence of cultural folktales and heritage is sublime. The notion that heritage and culture are limited to monuments, buildings, and palaces has a narrow and limiting perspective. Throughout history, heritage and culture have transcended time and space. It can be in stories, words, paintings, artefacts or as simple as greeting one another. Our environment constantly reminds us of how we live and create culture. Heritage is the relics of cultures, preserving and sustaining them are our ethical and moral responsibilities so that the next generation can witness them.

In Jyotisar, Kurukshetra, Haryana, there is a Banyan Tree that is a relic of the Mahabharata. This 5,000-year-old tree is believed to have been under which Lord Krishna spoke to Arjuna about the Bhagavad Gita. Mythology, history, heritage, and culture are intrinsically linked because each contributes to the other's meaning and significance. Whether it is Amar Chitra Kathas or Raja Ravi Varma's paintings, Ramanand Sagar's Ramayan (1987) or the Lokgeets and Boliyaans of Punjab, all these represent our heritage and culture at its best. Having been reminded of the significance of our heritage and culture, I reflected on how these things give meaning to our lives. Recently, I read about the Indian government attempting to bring back Chhatrapati Shivaji Maharaj's sword 'Jagdamba' from the United Kingdom to celebrate Chhatrapati Shivaji's 350th birthday. The sword is an example of plunder, loot, and manipulation of our heritage, much like the Kohinoor of Maharaja Duleep Singh Ji.

Humanity is rapidly progressing while annihilating age-old ethics, cultures and life-giving beliefs. Standing on the junction where the modern generation is looking to the future while failing to acknowledge the perennial sustaining foundations. Technological progress, as well as blood-sucking individualism and capitalism, are forcing the globe to reconsider its traditional ways of lifestyle. The advancement of globalisation, which has placed the notion of multiculturalism on the corpse of actual culture, is eroding the fundamental meaning of the term. It might be argued that the term “culture” has given way to new time and new meaning. As McLuhan opines how the concept of 'Global Village' has unified the entire planet and created new cultures based on commerce. Critical thinkers believe that whatever has occurred because of globalisation should be seen as a type of delusion or hyperreality as Baudrillard describes it. Too much commercialisation has eroded the underlying social framework that would bind humanity together. The age's materialistic mindset and wayward liberalism finally led to catastrophe. So-called scientific notions have perverted the period into a spiritual wasteland. As religion loses control, the source of life gets depleted.

According to Mathew Arnold in “Culture & Anarchy,” Culture consists of letting go of narrow-mindedness in pursuit of perfection, whereas Anarchy is the lack of guiding principles that prevent someone from achieving perfection. It is Arnold's contention that without culture, people can become anarchic. A major call for Indian independence from the British was the unification of cultures. Besides communities and civilisations, culture is also the way one lives, thinks, behaves and thinks.

This year's magazine edition presents the work, thoughts, and recollections of teachers and students through poems, essays, and short stories that unravel and ponder over Indian Heritage and cultural preservation. Sustenance of nature is worshipping God. I strongly believe it is in our College's nature to conserve, nourish, and flourish. Whether it is nature, heritage, culture or young minds at the College. A relentless and dedicated effort is being made by Sri Guru Gobind Singh College to promote Heritage and Cultural preservation through programs such as Saada Virsa, Sada Vehra: Teeyan Teej Diyan, RUSA-sponsored capacity building workshop on “Cultural Connection through Sufi and Popular Music,” as well as plantation drives at Guru Nanak Sacred Forest and promoting Balihari Kudrat-Sacred & Healing Herbs.

Lastly, as Marcus Garvey said, “A people without the knowledge of their past history, origin and culture is like a tree without roots.”

Harshit Sharma

Student Editor

MA English II

Threads of Time Unraveled

In dusty tomes and ancient scrolls,
A saga of humanity unfolds,
Threads of time, unraveling,
We're custodians, our duty compelling.

Monuments that pierce the sky,
Guardians of a legacy high,
Through battles, storms, they stand,
A testament to a vibrant land.

Languages like rivers flow,
Carrying stories to bestow,
Cultural jewels of boundless worth,
Preserving heritage, a sacred birth.

Let us not forget the past,
For its lessons eternally last,
We're stewards of traditions grand,
Holding heritage within our hand.

Mehakdeep Grewal

BSc Non Medical II

The Dynamism of Phulkari

Deriving an understanding from T.S. Eliot's profound exploration of "Tradition and Individual Talent," we delve into the world of Phulkari, a traditional and unique embroidery technique practiced in Punjab. Much like Eliot's assertion that tradition is a dynamic force, guiding and shaping individual creativity, Phulkari embodies this concept in the realm of art and culture. This exquisite and visually captivating art form is a testament to how tradition and individual talent coalesce to create something enduring and meaningful. Phulkari's intricate floral patterns and vibrant threads on fabric are not merely decorative; they serve as a cultural emblem, embodying the spirit and resilience of the Punjabi people.

Just as Eliot argues that the individual artist must align with the past and draw upon tradition, Phulkari artisans skillfully weave their individual talents into a rich tapestry of heritage, resulting in a celebration of their cultural roots and a source of immense pride and identity among the people of Punjab.

Embroidered in Phulkari, (which means 'flower-work' when translated) shawls, scarves, dupattas or suits, form an integral part of Punjabi celebrations, especially wedding ceremonies where these embroidered cloth pieces are passed down as heirlooms from mothers to daughters. This ensures the preservation and continuity of this art form for generations to come with a reminder and celebration of one's cultural roots.

A very popular pattern, known as the 'bagh', is a variety of 'phulkari' work consisting of dense geometric patterns. As 'bagh' in Punjabi means a 'garden', these patterns are created to resemble a lush garden in full bloom, with vibrant flowers and leaves intricately stitched using colourful silk threads. The 'bagh phulkari' is traditionally created as a wedding shawl, not only portrays the beauty of nature but also carries the symbolic reference of fertility, growth and prosperity. This form of 'phulkari' with the meticulously embroidered motif is a testament to the skill and creativity of Punjabi artisans and their commitment to preserving this exquisite art form.

The love for 'phulkari' transcends time and connects people across generations, preserving the emotions and experiences of the past. In the current times, 'phulkari' has also been adapted by designers to the trends of the changing times. Whereas, 'phulkaris' were initially embroidered on dupattas and shawls, currently they appear on the ramps of many fashion shows in the form of long jackets, sarees, lehengas and other apparels. 'Phulkari' embroidery is also used to make curio and gift items like key-chains, folders, wallets and purses, finding its place in the hearts and homes of many.

Ms Gursheek Kaur
Head, PG Department of English

Echoes of Our Ancestors : India and Cultural Legacy

The land of the strong, steeped in tradition and lore,
Sacred symbols and rituals, tales of the yore,
Where the sun rises and sets, same as before,
How glorious is the heritage of India, evermore!

The field of knowledge, science, and literature,
The sacred scriptures, rich with profound thoughts so pure,
The vibrant cultures, passed down for generations to endure,
Oh, what a glorious past does India hold so sure!

The beautiful craftsmanship, passed down, generation after generation,
The skilled artisans, with ancient techniques of their own,
The colourful garments, each with its own story to be shown,
The diverse culture of India, to be cherished and never overthrown!

The hilltop temples, the bustling marketplaces,
The grand festivals, the local cuisines,
The vibrant music, the local dances,
Oh, how the heritage of India enthrals and entices!

The majestic forts and the stunning palaces,
The magnificent monuments and the ancient ruins,
The glorious past and the infinite stories,
Oh, how the heritage of India will forever shine!

Shweta Garg
MSc Chemistry II

Words

How contrary feelings and words are!

Clumsiness by words, feign rudeness by words.

Word to deceive feelings, word to colour picture like persuasion.

Word is the origin, a power to churn wild blood.

Man dies on weapons of words. Man believes words

They say who has eccentric words is 'clumsy'

At times, I brood, displaying my words.

I play games of words as I want power of words.

How are words cheaper than actions.?

Why does a man yell at himself through his words?

So, I am practising words, human words.

Behind your sweet words, there are wild thoughts.

Your words colonise my principles.

Now, I know... so I conceal feelings by words.

I wonder, how do words signify?

So, I practise Words...

Mutum Budhichandra

MA English II

Don't Chop Us Down, We're Heritage Too !!

Cultural preservation is critical, but it doesn't have to be grim. It is possible to make the subject more engaging by adding light humour to the mix. A suitable example is Gursahib, a man who worked tirelessly to preserve the traditional art of woodcarving in his community. Instead of lecturing people about cultural preservation, he turned it into a humorous skit. He organised a "Save the Woodcarvings" campaign, where he and his team of fellow woodcarvers walked around the community dressed in costumes, pretending to be pieces of wood themselves.

They would wave their carved wooden arms and legs, and cheer slogans like "Don't chop us down, we're heritage too!" The campaign was a huge success. People couldn't help but laugh and be entertained by the spectacle. However, they were also made aware of the importance of preserving their traditional art.

In conclusion, incorporating humour into cultural preservation efforts can make the subject relatable and innovative such as dressing like wooden sculptures is one of many creative ways to promote cultural preservation that can make a serious topic more accessible and engaging for people.

Balbir Singh

BCom I

Heritage Preservation and the Public-Private Sector

Our Country has been blessed with a rich history and diverse culture. The place where water, dress and language change from mile to mile, suffers today with a problem that cripples the very essence of our motherland. The grand inheritance we were proud of once, now feels like a cloth tossed into the closet with no hopes of seeing light again.

Having said that, I don not intend to imply that Western customs be shunned completely but a balance must be bulitthat ensures we move forward in the future but not at the cost of forgetting our glorious past. And here enters the sight, an idea of a brilliant partnership that can ensure that the balance we seek is built. When we usually refer to public and private sectors of the economy, the picture that enters our minds is of businesses but how canit help us in preserving our heritage you may ask? Let's find out.

Heritage preservation in the public sector involves government agencies and organisations working to safeguard historical sites and artifacts. These efforts often include funding restoration projects, creating protective regulations, and establishing heritage museums and educational programs to promote awareness. In the private sector, heritage preservation relies on the initiatives of individuals, corporations, and non-profit organisations. Private entities may invest in the restoration and maintenance of heritage properties, support cultural heritage charities, or engage in responsible tourism that respects and contributes to the preservation of local heritage. Collaboration between the public and private sectors is crucial for holistic heritage preservation, as it combines resources, expertise, and community engagement to ensure the protection and celebration of our shared cultural legacy.

Ranging from the flamboyant traditional attires to artefacts that take us back to those days, to places that still stand, to ruins that remind us of our past, all form the elements of our rich history. Even in the modern times, you can visit places that still retain the old fresh air and small businesses that still respect their unique culture. With the initiative of the public and private sectors to work together and foster these handmade ventures that are struggling to cope with the volatile environment, there is some hope for our dying, once thought of as immortal and impeccable culture.

Apart from fulfilling its societal duties, these businesses, will also act as an investment in an industry that has ever-growing potential to gain popularity. With the tourism sector alone expected to contribute 250 billion USD in GDP and generate 137 million jobs, it is something to keep a keen eye on. Both sides will reap the benefits. The idea that our heritage can be preserved while also ensuring food in the plates of people, brings to life the idea of the public and private sector working together to achieve wonders.

With further attempts of increasing awareness, this alliance can play its part in the Nation's overall growth and remind the world of a much simpler time where people valued life and their near-dear ones. With each toy and memoir waiting to tell a story and each festival aiming to spread joy, there still stands a hope for our fading past to live on once again. Let the message be sent, that the world is not all tooth and nail for their own personal gains but is still open to change for a better future.

Amandeep Singh

BCom I

Remembering the Champion

It wasn't the clarion call of the moderates that stymied the progression of the Goras but the bombardment of the radicals which ensured that we had the capacity to fend off against the most dangerous colonial force we had ever encountered by far. Azad or azadi, means freedom in Hindi. Moreover this term was immortalized by one of our renowned radical freedom fighter, Chandrasekhar Azad. Earning the repute of a notorious guy during his childhood, he flogged his master Manohar Lal Trivedi once, who, testing him by mispronouncing a word to ascertain the receptivity of the young leader, established at once that he is going to rid the country of the evil powers, penning a letter to his father and to his mother, pouring out his strong wish to study under the guidance of the Swami's in Sanskrit, he decided to leave home before this but eventually left, only the letter in the possession of his parents to remember him by brings us to an important question that if we were to describe an ascetic through a practical lane, to that a person leaving the world but still adamant to perform his social duties can he not be regarded a true ascetic. Who left the worldly possessions so we all can sleep peacefully.

Aryan
BA III

Anand Hi Anand !

Mulk Raj Anand one of the most prolific writers during and after the colonial period of India was a keen observer or by many a social doctor of the phenomenons of the social world. Growing up in abject poverty where his family wasn't able to provide him on even the basic needs, persisting with his resoluteness to read, he enrolled in Khalsa College Amritsar and obtained a degree in English literature later migrating to the U.K through a scholarship and pursuing his higher studies in Oxford, majoring in English literature. Renowned for his works like Coolie and the Untouchables which is an evocative account of Bakha a young boy amidst every possible human misery with high hopes to emulate the lifestyle of the ritzy Englishmen while encountering the predicaments of being an untouchable and the timely beration of being born in such a community, with his head high this narrative talks volume of the resilience of our folks in times of adversity. Anand's prosaic style and the characteristic simplicity in the characters of his novels can be equated to the harkening of the revolutionary spirit of freedom and liberation.

Arnav Singh
BA III

Heritage and Cultural Preservation : The Importance of Preserving Our Cultural Legacy

Heritage and cultural preservation are essential aspects of our lives. They are the ways through which we preserve our cultural legacy and pass it on to future generations. Heritage and cultural preservation are concerned with safeguarding the tangible and intangible elements of our culture, including buildings, landmarks, artefacts, languages, customs, traditions, and knowledge. Heritage and cultural preservation play a critical role in maintaining our cultural diversity, promoting social cohesion, and strengthening our identity.

Heritage and cultural preservation are important for many reasons. Firstly, they help to preserve our history and cultural identity. Our cultural heritage is an irreplaceable source of information that can tell us about our past, our ancestors, and our cultural heritage. By preserving our heritage and cultural assets, we can learn about our cultural origins and history, and understand our cultural identity. It helps us to understand our roots and gives us a sense of belonging and pride in our cultural heritage. Secondly, heritage and cultural preservation are important for promoting cultural diversity. Our world is a diverse one, and preserving our cultural heritage helps to maintain and promote cultural diversity. Heritage and cultural preservation ensure that our cultural traditions and practices are preserved, celebrated, and passed onto future generations. This promotes respect and understanding between different cultures and helps to bridge cultural divides. Thirdly, heritage and cultural preservation are important for economic development. Heritage tourism is a growing industry, and heritage sites and cultural assets can provide significant economic benefits to communities. They can create jobs, boost local economies, and contribute to the overall economic growth of a country or region.

Despite the importance of heritage and cultural preservation, there are many challenges that hinder our efforts to preserve our cultural legacy. One of the biggest challenges is the threat of development. As our cities and towns continue to grow, heritage sites and cultural assets are often threatened by development. This can lead to the destruction of cultural sites, the loss of important artefacts, and the erosion of cultural practices and traditions.

Another challenge facing heritage and cultural preservation is climate change. Climate change poses a significant threat to heritage sites and cultural assets. Rising sea levels, extreme weather events, and increased temperatures can damage buildings, artefacts, and cultural landscapes. This can lead to the loss of important cultural assets and the erosion of cultural practices and traditions. A third challenge is the lack of awareness and appreciation for our cultural heritage. Many people are not aware of the importance of heritage and cultural preservation or do not appreciate the value of cultural diversity. This can lead to a lack of support for heritage preservation initiatives and can make it difficult to mobilise resources to protect cultural sites and artefacts.

Preserving our Cultural Legacy: What Can be Done?

To address the challenges facing heritage and cultural preservation, several measures can be taken. These include raising awareness about the importance of heritage and cultural preservation. This can be done through education programs, public campaigns, and cultural events. Developing policies and regulations that protect heritage sites and cultural assets.

Governments can enact laws and regulations that protect cultural sites and provide incentives for heritage preservation initiatives and encouraging community involvement in heritage preservation initiatives. Communities can be mobilised to take ownership of heritage preservation initiatives, and to support the preservation of cultural assets.

Promoting sustainable tourism that supports heritage preservation initiatives. Tourism can provide important economic benefits to communities, but it can also be a threat to heritage sites and cultural assets. Sustainable tourism initiatives can help to promote heritage preservation while also providing economic benefits. Investing in the preservation and restoration of heritage sites and cultural assets. This can include funding for the restoration of buildings and landmarks, the preservation of artefacts and documents, etc.

Jyonan Raj Tongbram

MA English II

The Silent Sacrifice : Hidimba

A week-long Dussehra festival is celebrated in Kullu, India in October. Four to five lakh people attend this festival from around the globe. As a sign of reparation, King Jagat Singh installed an idol of God Raghunath on his throne and designated him the ruling deity of the Kullu Valley on the occasion of Kullu Dussehra in the 17th century. God Raghunath receives visits from local deities during the festival, but Hidimba Devi is special. Hidimba's story dates back to the Mahabharata era. She had a demon brother, Hidimb, who was the king of the Kamyaka forest.

When the Pandavas were in exile, Duryodhan attempted to kill them in Kamyaka Forest. As soon as Hidimb learned about the Pandavas, he ordered his sister Hidimba to kill them. Hidimba transformed into a beautiful lady and started searching for them at night when Bhim guarded his brothers and mother Kunti. Hidimba was smitten by Bhim when she met him. Instead of killing the Pandavas, she transformed back to her real self and told Bhim about her brother, then with the help of Hidimba killed the demon king and got married to Hidimba with mother Kunti's permission and blessing, but he had only one condition that he would leave Hidimba behind once their child Ghatotkacha is born. Hidimba raised her only child alone, teaching him to meditate and practise Tapasya. He became an ideal warrior, as good as his father, and when the time came for the greatest sacrifice, she gave him up. In the great battle of Mahabharata, the only child she ever had was killed by the arrows of Karna. The first ruler of Kullu, Bihangmanipal, called Hidimba "Dadi" because she gifted her kingdom of Kullu to him. Accordingly, Hidimba is also called Kullu's grandmother (Dadi).

The Hidimba Devi Temple is situated in Manali, surrounded by a thick pine forest, and has been constructed over a huge rock in pagoda-style architecture. The wooden structure and skulls of animals around the temple make it stand out from other temples. Hidimba's life was full of sacrifices. She was the first queen, even before Draupadi, yet she never got the same respect and power as her. She gave up her wifhood and stayed away from Bhim, and when she finally found happiness in Ghatotkacha, he also died in the great war. It is because of these sacrifices that she became a "Devi" from a "Rakshasi," a deity from a demoness.

Hemang Kanojia

MA English I

Preserving Heritage and Culture in Punjab, Chandigarh and India

India is a land of diverse cultures and traditions, and Punjab is one of the states that stand out for its vibrant heritage and rich history. The state is home to a colourful blend of cultures, customs, and traditions that have been passed down from generation to generation. The same can be said for Chandigarh, a city that was designed to represent the modern face of India while still maintaining its rich cultural heritage. Preserving this heritage and culture is essential, as it serves as a reminder of our past and shapes our identity. Without it, we risk losing a significant part of our history and what makes us unique. Here are some examples of how Punjab, Chandigarh, and India are working to preserve their heritage and culture.

One of the ways to preserve heritage is through the restoration and conservation of historical sites. Punjab is home to many historic sites, such as the Golden Temple, Jallianwala Bagh, and the Maharaja Ranjit Singh Museum. The restoration of these sites not only ensures their survival but also helps to showcase the state's rich cultural heritage. Similarly, Chandigarh is home to several iconic buildings, such as the Capital Complex, the Rock Garden, and the Sukhna Lake. These structures represent the city's unique architecture and design philosophy, and preserving them is crucial to maintaining the city's identity.

Traditional arts and crafts are an integral part of Punjab's culture and heritage. The state is known for its vibrant Phulkari embroidery, hand-woven shawls, and intricate woodwork. By promoting these traditional arts and crafts, we can not only preserve the heritage but also support local artisans and craftsmen. Chandigarh is also home to many traditional arts and crafts, such as the famous Phulkari embroidery and the Nalagarh paintings. By promoting these art forms, we can help to ensure that they are passed down to future generations.

Cultural festivals and celebrations are an excellent way to preserve heritage and promote cultural diversity. Punjab is known for its vibrant festivals, such as Baisakhi, Lohri, and Diwali. These festivals showcase the state's rich cultural heritage and provide an opportunity for people to come together and celebrate. Chandigarh also hosts several cultural festivals and events throughout the year, such as the Chandigarh Carnival, the Rose Festival, and the Mango Festival. These events promote cultural diversity and provide a platform for local artists and performers.

Lastly, education and awareness play a vital role in preserving heritage and culture. By teaching our children about our traditions and customs, we can ensure that they are passed down to future generations. Similarly, by creating awareness about the importance of preserving our heritage, we can encourage people to take action and contribute to the cause. In conclusion, preserving heritage and culture is crucial, not just for Punjab, Chandigarh, and India, but for the world as a whole. By restoring historical sites, promoting traditional arts and crafts, hosting cultural festivals, and creating awareness, we can ensure that our heritage and culture are passed down to future generations. Let us all work together to preserve our past and shape our future.

Manya

BA II

Resonance of Ancestral Dreams

In the market's bustling crowd,
Where voices rise and hopes are loud,
Resonates the pulse of yore,
Preserving culture evermore.

Traditional dances whirl and sway,
As the sun surrenders to night's ballet,
Footsteps echo from ages past,
Inheritors of a legacy vast.

Cuisine seasoned with history's blend,
Savors of cultures that never end,
Recipes passed down with care,
A taste of heritage we share.

In architecture's silent grace,
Heritage finds a dwelling place,
Columns, arches, stories told,
Through artistry and stone, they unfold.

Sunaina

BA II

Our Anchor

In a world that's ever-changing,
We must hold on tight,
To the customs and traditions,
That makes our cultures bright.

For though the winds may shift and turn,
And time may march along,
Our heritage is what anchors us,
And gives us all our collective song.

The food we cook, the songs we sing,
The stories we pass down,
All speak to who we are as people,
And keep our histories sound.

So let us honour those who came before,
And preserve what they have given,
For our cultural heritage is a precious gift,
A treasure trove worth living.

Let's learn from one another,
And share our stories wide,
So that we can celebrate together,
And keep our heritage alive.

For in the tapestry of humanity,
Each thread is precious and unique,
And it is through our differences,
That we find the strength to speak.

So let us hold our cultures close,
And celebrate them all the more,
For our heritage is what makes us who we
are,
And what we're living for.

Joel George
MA English II

Timeless Echoes

Beneath the vault of starlit skies,
Heritage and culture never dies,
Timeless echoes, whispers soft,
Carry traditions aloft.

Craftsmen's hands, with skill and care,
Create artifacts beyond compare,
Wood, clay, and precious stone,
Their artistry forever known.

In celebrations, vibrant and bright,
We gather 'round the firelight,
Dances, songs, traditions old,
A tapestry of stories told.

Let us be the keepers, strong,
Preserving heritage, where we belong,
For in its tapestry, we find,
The roots that bind all of mankind.

Riya Mehta
BCA I

Our Heritage Our Pride

The world we inhabit today is a product of centuries of human endeavor, creativity, and innovation. Our societies have evolved and flourished, leaving behind a rich tapestry of heritage and culture that serves as a testament to our collective history and identity. The preservation of this heritage and culture holds immense significance, serving as a bridge between the past and the present, while guiding us towards a more enlightened and harmonious future.

- **Cultural Identity and Sense of Belonging**

Preservation of heritage and culture is essential for nurturing a strong sense of identity and belonging among communities and nations. Our cultural heritage provides us with a unique connection to our roots, enabling us to understand where we come from and how our ancestors lived. By safeguarding traditional practices, languages, rituals, and art forms, we ensure that future generations remain connected to their heritage. This sense of continuity can foster pride and unity, as individuals can identify with a shared history and values that transcend time.

- **Learning from the Past**

The past holds valuable lessons that can guide our present and shape our future. Through the preservation of heritage, we gain insights into the achievements and mistakes of our ancestors. By studying historical events, societies, and cultural practices, we can discern patterns, understand the consequences of certain actions, and make informed decisions. Moreover, the preservation of cultural artifacts, manuscripts, and records allows us to learn from the wisdom and experiences of those who came before us.

- **Promoting Diversity and Tolerance**

In a rapidly globalizing world, preserving heritage and culture becomes a means to celebrate diversity and promote tolerance. Each culture contributes a unique perspective to the collective human experience, enriching our understanding of the world. When we respect and preserve different cultural traditions, we cultivate an atmosphere of inclusivity and acceptance. This, in turn, contributes to reducing prejudice and misunderstanding, fostering a more peaceful coexistence among various communities.

- **Economic and Tourism Benefits**

Preservation of heritage and culture can have significant economic advantages for communities and nations. Historical sites, museums, and cultural events draw tourists from around the world, generating revenue and creating job opportunities. Moreover, cultural tourism allows local artisans and craftsmen to showcase their talents, preserving traditional skills and generating income. By investing in the preservation of heritage, societies can tap into a sustainable source of economic growth while simultaneously safeguarding their unique cultural legacy.

- **Inspiring Creativity and Innovation**

Heritage and culture serve as wellsprings of inspiration for artists, writers, musicians, and innovators. Many contemporary works of art and literature are influenced by traditional stories, motifs, and themes. By preserving cultural heritage, we provide a well of creativity from which future generations can draw. Innovations often build upon existing knowledge and traditions, and the preservation of cultural heritage provides a rich repository of ideas that can fuel new discoveries and advancements.

- **Environmental Stewardship**

Preservation of heritage and culture often goes hand in hand with environmental conservation. Many historical sites and cultural landmarks are situated in natural settings, and their protection requires sustainable practices that benefit both the environment and local communities. The commitment to preserving heritage can thus serve as a catalyst for responsible environmental stewardship, fostering a holistic approach to safeguarding the planet for future generations.

Conclusion

In a world marked by rapid change and progress, the preservation of heritage and culture serves as a compass, guiding us through the currents of time. It sustains our cultural identity, imparts valuable lessons from the past, and promotes diversity and tolerance. Furthermore, it offers economic benefits, inspires creativity and innovation, and encourages responsible environmental practices. As guardians of our shared legacy, it is our responsibility to ensure that the tapestry of our heritage remains intact, woven seamlessly into the fabric of the present and pointing the way towards a brighter future.

Ramanjeet Singh

BA III

Great Future Built on Great Past

It is rightly said by our ancestors, "Preserve cultural heritage as it defines the national identity of a nation". A concerted effort to preserve our heritage and culture is a vital link to our cultural, educational, aesthetic, inspirational, and economic legacies. Preservation of one's own culture does not require contempt or disrespect for other cultures. When you learn something from people, or from a culture, you accept it as a gift, and it is your lifelong commitment to preserve it and build on it.

This cultural and heritage preservation is adopted by the Khalsa Association throughout our country. This association promotes Sikhism all over the world. Every occasion is celebrated by this association with great enthusiasm. The word 'Khalsa' means "pure." Joining the Khalsa is a sign of a person's commitment to Sikhism.

The Khalsa was founded and started by Sri Guru Gobind Singh as a warrior tasked with protecting the innocent against Islamic religious oppression. Sri Guru Gobind Singh College, sector 26, Chandigarh is one of the considerable examples of cultural and heritage protection and preservation.

Here, students are taught the heritage values and cultural ethics focussing specifically on that associated with Punjab and Sikhism. Every single Prakash Purab of the Gurus is celebrated at the College. The Founder's Day of the College is celebrated by organising Akhand Paath of three days. Many programs and competitions promoting heritage and cultural preservation are held. Langar is also served on the last day of the Paath. In this way, our College preserves the cultural heritage of Punjab. Taking a small step adds value to it. All citizens of India, of any religion or belief, must conserve its cultural heritage.

Anushka Mehta

BCom I

Guardians of Cultural Flame

Beneath the arching sky's expanse,	Artifacts in museums rest,
A dance of cultures, a graceful trance,	Cradling memories, they're blessed,
Guardians of flame, unwavering,	Whispers of a distant age,
Preserve the past for futures bringing.	Preserved on history's sacred page.
Ancestral melodies resound,	From elders' lips, the tales cascade,
In every note, a story found,	In wisdom's light, they never fade,
Language spoken, vibrant, alive,	Heritage a fire, burning bright,
Through time's embrace, they survive.	Guiding us through the darkest night.

Manpreet Singh

BA II

When Tagore Sang

"A great sentinel" the man who gave our father of the nation the renowned title of Mahatama, perhaps was not at his best known to us as a great singer. Ravindernath Tagore, a man of many shades, composed miniature prayers or songs with the piety of a saintly but naive figure. A polymath, he wrote Gitanjali, which became the manifestation of the splendid spirit of devotion to God. The initial song or prayer begins with the personification of a vessel, ever-ready to receive the blessings from God then transforming into a reed carried by God to the hills through which the melodies flowed endlessly. Song two describes shifts to a different scene where God commanded the man to sing but as he tries, the overwhelming feeling is similar to his heart being crushed and tears flow from his eyes. Such beautiful accounts convey simple messages of faith in the great almighty, also highlighting how the narrator (Tagore) receives the unending gifts of God by his puny mortal hands, which bears on the humility in the character of the renowned sage of his time.

Aryan
BA III

The Evergreen Fables

Regarded by historians and Indologists as a noted work inspired and imbued by the same quintessence of the 'Panchtantra', Hitopadesa offers the same maxims and fables encapsulated in magnificent verses from the directions in the political discourse and the prevalence of the perpetual concept of niti often considered by many a manual. Taking inspiration from many notable works like GarudPuran, Nitisara of Kamadanki, Nitisataka of Bhartrhari and the text on the ancient political philosophy of the Vedic period, Manusmriti. It is a compendium of different verses on human and animal fables. Authored by an atypical author Narayana, who was a poet at the court of his patron DhavalaCandra, a Prince of Eastern India who might have as the sources claim commissioned this work. A densely layered masterpiece comprising 800 to 900 verses and the uncanny resemblance with Panchtantra, wherein we find that the beginning where the kingdom of Patliputra and Raja Sudarsana has been depicted in Hitopadesa could have been an inspiration from the main text, prepared in the archaic times by Vishnu Sarma, often cited as one of the main authors of this glorious manuscript.

Khanki Narula
BA III

Social Sciences Section

Editorial

Heritage and Culture are a part of common inheritance of humankind. Historical landmarks, living heritage and natural sites enrich our daily lives in countless ways. Heritage encompasses tangible and intangible, natural and cultural, movable and immovable and documentary assets inherited from the past and transmitted to future generations by virtue of their irreplaceable value. The term 'heritage' has evolved considerably over time. Initially referring exclusively to the monumental remains of cultures, the concept of heritage has gradually been expanded to embrace living culture and contemporary expressions. The preservation of heritage manifests in the cultural preservation of the society. Preserving one's culture is like cementing the foundation block on which mankind thrives.

Over the years mindless and injudicious plunder of our heritage has endangered our cultural traditions, practices and spaces. The historian Donald Worster rightly observes that, "we are facing a global crisis today, not because of how ecosystems function but rather because of how our ethical systems function". Conservation encompasses all those actions taken toward the long-term preservation of cultural heritage. Activities include examination, documentation, treatment, and preventive care, supported by research and education. Preservation of culture and heritage is an issue which requires the unwavering participation of all the stakeholders and assumes even greater importance as preserving cultural heritage is essential, but it also presents complex challenges. Hence, as conscientious citizens of the society our aim should be to address the issue of heritage conservation by engaging the younger generation.

The College Magazine 'Agammi Jyot' inculcates the habits of creative thinking and writing and broadens the horizons of young minds. Through this compilation it is our earnest aim to provide an enriching reading experience. As we prepare for the journey ahead we must remain steadfast in our endeavours towards academic excellence and preserve our cultural heritage as we cannot afford to rob the planet that we call our Home of its identity.

"Our rich and varied cultural heritage has a profound power to help build our nation."

-Nelson Mandela

Ms Amol Virk

Assistant Professor

PG Department of Economics

The Eternal Concept of Chardikala

Chardikala, a simplistic but profoundly philosophical term where the Sikh adherent aims to maintain a never-ending optimism in the face of numerous adversities has always been a beacon of hope for the Punjabi folks. To muster the strength during the times of hardships and be at peace with the *bhana* (the will of God) enduring the ebbs and flows of life and overcoming all adversities is a remarkable notion that has always been at the core of the Punjabi character. Translated as 'positive energy', 'eternal resilience' or 'ascending energy', this attitude encompasses the positive side of life and with the state of buoyance allows the mortal being to filter out any negative emotions. As per the code of Sikhism, *Kam* (lust), *Krodh* (anger), *Lobh* (greed), *Moh* (attachment), *Ahankar* (ego) are the five vices which obstruct the being from leading a conscientious life, therefore the panacea for such vices, '*Chardikala*' relieves the true adherent from such vices and carves a virtuous path for them. The God viewed as all the omnipotent, merciful, munificent and benevolent, invites no enmity, who is always bounteous and merciful (*nirvair*), so to his will all humans must submit though one suffers but by the sheer capability of the mortal to strive as the others do in turbulent times.

The eternal concept always succours them through all troubles and tribulations which involves the attitude to also help others who are in need, leaving no doubt for any formidable concept in place such as the perpetually stupendous concept like *ChardiKala*, the eternal resilience in the face of adversity. It has been said the concept has its roots in the *Khalsa Bole* or the "*Words of Khalsa*", a bravado-infused dialect spoken by the *Akali-Nihangs* commonly known as the '*Nihang Sikhs*' the common names for the dialect are '*Gar Gaj bole*' (thundering words), '*Nihang Singh di bole*' (the words of Nihang Sikhs) incorporating the eternal concept of remaining ever optimistic and also acting as a form of dissent in tumultuous circumstances.

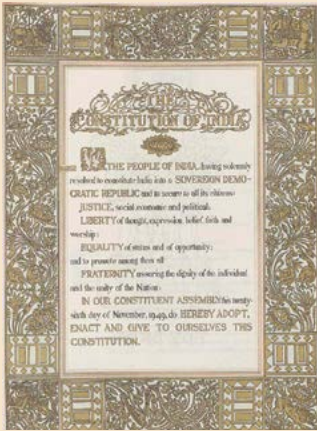
Numerous debates around the origin of the *bole* point to the time of Baba Banda Singh Bahadur or as the renowned Sikh scholar Piara Singh Padam claims that it could have been originated by the tenth Sikh Guru, Guru Gobind Singh Ji Maharaj who would often rename some of the smaller Sikhs like Dharti Hallan Singh (literally meaning the earth shaker) which would infuse the Sikhs with a perennial zeal to defend and fight for the *Khalsa Qaum*. Sources point out that the *bole* is a mesh of Punjabi, Hindi, Persian and other dialects of India. Pop culture doesn't shy away from commingling various aspects of spiritual music in the global Western pop culture. Sonny Singh a Brooklyn-based Sikh trumpeter has meshed spiritual devotion with the bombastic outlook of pop music with his renowned LP (long play) '*ChardiKala*', a stunning track opener like 'Aisee Preet' melds his voice with the thunderous sound of the Punjabi Dhol, a great guitar riff, horn line, harmonium and Sarangi. The LP is unlike other pop genres a fusion or a synchronous blend of devotional sincerity and love with God which also highlights the main tenets of the Sikh philosophy, recalling the echo of the eternal concept *ChardiKala*.

Arnav Singh

Student Editor

BA III

Handwritten Constitution of India : A Unique Treasure of Art Heritage

The Constitution of India not only holds the laws of our country in its beautifully designed pages but also the incredible visions of its authors who shared Indian History and Heritage through their thoughts and writings. Tracing the elaborate history of India from the days of Mohenjo Daro to the National Freedom Struggle, the artists brought every nook and corner of India into one single book, which when opened, gives a glimpse of our secular yet united country. Prem Behari Narain Raizada was the calligrapher of the Indian Constitution. Beohar Rammanohar Sinha designed the intricate patterns of the Preamble page with his signature at the bottom, while the National Emblem- the Lion Capital of Ashoka, stands majestically due to the incredible craftsmanship of Dinanath Bhargava.

Every page has miniature-style details influenced by the ancient Ajanta caves and Bagh murals as its border. All these designs and rules wouldn't have been visible without the choicest handmade papers that were provided by the Handmade Paper Institute in Pune. These papers were made from 100% cotton rags and were chosen because of their 90-110 gsm thickness, which gave an assurance to the constitution-makers that their intense handwork on these papers would last for over 1000 years. This paper is also a reminder of the Swadeshi movement that was started by Mahatma Gandhi.

The artists thoroughly inspired by the epics of India used elaborate illustrations from the Vedic period. The page of Directive Principles of State Policy shows us the famous scene of discussion between Arjun and Krishna before the war of Mahabharata. The section on Fundamental Rights shows the homecoming of Ram, Lakshman, and Sita from the fourteen years of Vanvaas. In part VII, Emperor Ashoka has been seen propagating the famous religion of Buddhism, while King Vikramaditya's love for art finds its place in part IX. The queen of Jhansi-Rani Lakshmibai is seen sharing a page with Tipu Sultan in Part XVI. Akbar, the Great has been featured to show the royalty of Mughal rule with a backdrop consisting of the striking architecture of that period. The 10th Sikh Guru, Sri Guru Gobind Singh along with the Maratha ruler Shivaji also find mention in the following section. The struggle for Independence has been aptly depicted by Nandlal as he drew Mahatma Gandhi walking with a stick, which signified the Dandi march. In Part XIX, Subhash Chandra Bose is seen saluting the flag while standing in a mountainous area, while Tipu Sultan's mechanical tiger mauls a man at the center where the tricolour stands. Also, attractive illustrations showcase the diverse geography of India- from camels marching in the deserts in the temporary and transitional provisions section to the mighty Himalayas standing in all its glory in the amendment section and the waves of the sea find their place in the commencement and appeals section.

Mr Anmol Rattan Singh

Assistant Professor, Department of Public Administration

Dialects of Punjabi

Punjabi is an Indo-Aryan language that is spoken in the Indian state of Punjab and the Pakistani province of Punjab. Punjabi is one of the most widely spoken languages in South Asia and is known for its rich literary and cultural heritage. Dialects play an important role in the development and evolution of a language. A dialect is a variation of a language that is spoken by a specific group of people, often within a particular region or community. These variations may include differences in pronunciation, vocabulary, grammar and syntax. People who speak the same dialect often feel a sense of shared history, culture, and values, which can foster a sense of belonging and social cohesion.

Punjabi has multiple dialects in the Indian state of Punjab, including Majhi, Malwai, Doabi, and Powadhi or Pwadhi. Each of these dialects has its own unique features, including differences in pronunciation, vocabulary and grammar. Majhi is the most often spoken dialect and the mainstream version of Punjabi. It is a widely spoken dialect in Amritsar, Pathankot, Gurdaspur and Tarn Taran. Doabi is spoken in Punjab's Doaba area, which comprises the districts of Jalandhar, Kapurthala, Hoshiarpur, and Nawashehar and is located between the rivers Sutlej and Beas. The distinctive pronunciation and intonation of the Doabi dialect are well-known. The Malwai dialect has a unique sound and is notable for its use of long vowels and retroflex consonants. The language is also influenced by the neighbouring Rajasthani and Marwari dialects. It is mostly spoken in Ludhiana, Patiala, Sangrur, Bathinda, Mansa, Firozpur, Fazilka, and Moga. The Pwadhi dialect is spoken in Punjab's Pwadhi area, which encompasses Mohali and Rupnagar. The dialect is distinguished by the use of complicated verb forms and is highly influenced by the neighbouring Haryanvi language.

Apart from these major dialects, there are also several sub-dialects of Punjabi spoken in Indian Punjab. These dialects are spoken in specific regions of Punjab and have their own unique features. In addition to these dialects, Punjabi also has several regional variations in its vocabulary and pronunciation. For example, Punjabi spoken in the cities of Amritsar and Patiala is different from Punjabi spoken in the villages of Punjab. Similarly, Punjabi spoken in the Indian state of Haryana has a different accent and vocabulary compared to Punjabi spoken in the Indian state of Himachal Pradesh.

The dialects of Punjabi are not only distinguished by their vocabulary and pronunciation but also by their cultural traditions and history. Each dialect has a rich literary and cultural heritage, which is reflected in its folk songs, literature, and poetry. Punjabi literature has a long and rich history, with several prominent writers, poets, and scholars contributing to its growth and development. Despite these differences, all of these dialects are mutually intelligible, and speakers of one dialect can generally understand speakers of another dialect. In fact, Punjabi has a long tradition of regional and dialectical variation, and this diversity is celebrated in Punjabi literature, music, and culture.

Dr Deepratan Singh Khara

Assistant Professor

PG Department of Economics

Sandal Bar : A Land of Distinctive Culture

The Bar Region is an area in central Punjab, now part of the Punjab Province of Pakistan. The area consists of fertile agricultural land that was cleared in the nineteenth century for the then 'new' canal irrigation system that the British were developing at the time. The area stretches from the river Sutlej to the river Chenab and down to the junction of two rivers Jhelum and Chenab. The word bar (ਬਾਰ) in Punjabi language refers to a threshold, an outer space, an area away from the human settlement, a barrier between a populated area and a wild forest, a natural jungle. So the area between two rivers that formed a natural barrier between two different settlements was called bar. All the 'Bar Regions' had and still have almost the same or similar culture and language or dialect with slight variations. The area from the eastern side of river Jhelum (vahit) beyond the ancient city of Chiniot to the banks of river Sutlej was divided into four major Bars (Baran); the stretch between the eastern side of Jhelum and the western side of Chenab is called 'Karana' Bar, between Chenab and Ravi 'Sandal' Bar, between Ravi and Sutlej 'Ganji' Bar and on the eastern and western sides of Sutlej lies 'Nili' Bar.

The Sandal Bar (ਸਾਂਦਲਬਾਰ) is a region between the rivers Chenab and Ravi in Punjab, Pakistan. It is named after Saandal, the grandfather of the legendary Punjabi folk hero, Dulla Bhatti, who led the Punjabis to revolt against Mughal rule during the reign of the Mughal Emperor Akbar. The only evidence of his existence comes from Sandal Bar de Dhole, the Punjabi folk songs of the Sandal Bar region. Present-day Sandal Bar falls within the major cities of Shiekhupura, Nowshera Virkan, Gujranwala, Sialkot, Faisalabad, Muridkay, Nankana Sahib, Qila Didar Singh, Jaranwala, Hafizabad, Shahkot, Kamoke, Daska, Toba Tek Singh, Wazirabad. The indigenous people of these districts have similar cultures and speak Jatki/Jangli dialect of Punjabi. It is the Bar that for reasons not inexplicable shaped and defined the culture, economy, social norms, moral values and the literary tradition of Punjab from the 11th to late 19th century. Most of the greats of Punjab during the last thousand years were either born here or spent a large part of their lives there. This land, being the birthplace of Baba Guru Nanak Sahib (the founder Prophet of Sikhism), is the fertile bed of Sufism. The Shrine of Hazrat Sultan Bahu, Syed Waris Shah, Baba Noor Shah Wali, Baba Qaim Saeen, Baba Taali Shah, Baba Amb Shah, Baba Bohar Shah and Baba Lasori Shah are also situated here. Rebels and freedom fighters like Veer Vershal, Dullah Bhatti, Ahmad Khan Khaaral, Murad Fatiyana, Bhagat Singh and Jagga (Jagat Singh Pehalwan) are progenies of this land. The great Punjabi folk tales like those of Heer Ranjha and Mirza Sahiban are the most imaginative products of this Bar. The great poet from Sandal Bar, Damodar Gulati, composed the legend of Heer and Ranjha and immortalised the lovers with his imaginative magic and profound social consciousness. Hafiz Barkhurdar, the poet to write the absolutely thrilling tale of irresistible young lovers, Mirza and Sahiban, also lived and died in the Bar.

The writer traces her ancestral roots to the Sandal Bar, reminiscing the vivid stories narrated to her by her great-grandfather, a man who carried the wounds of diasporic pain, both in mind and body, all his life.

Ms Amol Virk

Assistant Professor

PG Department of Economics

Pawan Guru Pani Pita : A Tradition of Environment Protection and Preservation in Sikhism

The tradition of respecting and worshipping trees and other natural entities has been a vital part of the Indian culture since ages. All Gods and Goddesses of Indians are somehow related closely to the nature and environment. With the establishment of Sikhism in Punjab, the idea of protecting the environment and Mother Nature took the center stage in the lives of people. The wastage of water is prohibited in Sikhism since inception and a dip in the Sarovar (water body) before entering in the premise of Gurdwara is always considered holy in the Sikh religion.

The founder of Sikhism Sri Guru Nanak Dev ji mentioned the two vital components of human life i.e *Pawan* (Air) and *Pani* (Water) as *Guru* (Teacher) and *Pita* (Father) respectively which means that our environment is like our family but air has deteriorated due to pollution and underground water is depleting. The religious text of Sikhs, Sri Guru Granth Sahib is loaded with the verses related to preservation of environment and conservation of natural resources. Even after Sri Guru Nanak Dev ji other Sikh Gurus followed the tradition of protecting environment and took measures to conserve water. Many *Baolis* (step well or open well with 84 steps) and *Sarovars* (water body) were constructed by Sikh Gurus like Guru Amardas, third Guru of Sikhs got the *Baoli* at Goindwal constructed, for the better use of water.

Scholars like Jaswant Singh Zaffar have said that messages and teachings of peace, humanity, equality, compassion for creation of a better society and clean green environment needs to be practiced. The message, of adopting a natural and environment friendly way of life to purify the environment in which human needs are fulfilled in a scientific manner but greed is abandoned, is passed on to future generations. Many eminent Sikh personalities like Sant Balbir Singh Seechewal are working hard to protect and purify the environment. His project to clean the holy *Bae* at Sultanpur Lodhi is one of the examples of protection of natural resources in present times. Guru Nanak Dev Ji was able to anticipate the major challenges that we face today - environmental protection, checking radicalisation and social evils, women empowerment and gender equality. Guru Nanak Dev was a visionary and he had talked about man and nature's relationship and scientific revelation in addressing prevalent issues such as bio-hazard threat, ecological imbalances and defining ecological relationships for the better survival of every living organism on this earth.

Guru Nanak's message can be carried forward by creating a society of righteousness which is free from falsehood, bigotry, superstitions, etc that is the simple yet potent message to save the environment. A sustainable society is possible only when air, water, land, forests and biodiversity remain vibrant not only for our generation but also for future generations. The real tribute to Guru Nanak Dev would be to preserve our natural resources for the coming generations.

Dr Sumera Kamboj
Assistant Professor
Department of History

Ballads of Punjab

Ballads are a form of narrative poetry that has played a significant role in the cultural heritage of the Punjab. These ballads are typically sung or recited in a storytelling style and have been passed down from generation to generation through oral tradition. Punjabi ballads are usually composed in the form of narrative poetry and are sung or recited by bards or storytellers known as 'dhadis'. The role of ballads in Punjabi culture is significant, and they are considered a valuable source of historical, cultural, and social knowledge.

Ballads in Punjabi culture are usually sung by professional singers called Vaar singers, who are highly respected and revered in the community. These singers are known for their ability to improvise lyrics on the spot, and they are often invited to perform at weddings, festivals, and other cultural events. These ballads are referred to as 'kisse' or 'qisse', or 'kavishri' and cover a wide range of themes, including love, war, religion, mythology, and social issues. They are often accompanied by traditional musical instruments such as the 'tumbi' and 'sarangi' and are performed at cultural festivals, weddings, and other important occasions. The content of the ballads is often centered around the heroic deeds of legendary figures such as Dulla Bhatti, Raja Rasalu, and Heer Ranjha. These stories are told in a narrative form and are accompanied by music, which adds to their emotional appeal. The ballads are not only entertaining, but they also provide a glimpse into the history and culture of the Punjab region.

One of the most significant roles that ballads play in Punjabi culture is that they serve as a means of promoting social cohesion and solidarity. They help to create a sense of belonging among the people and foster a shared sense of identity. The ballads also help to preserve the Punjabi language, which is an essential aspect of the region's cultural heritage. In addition to preserving cultural heritage and history, ballads also play a role in promoting social values and traditions. Many ballads address social issues such as gender roles, caste discrimination, and social inequality, and they serve as a means of promoting social justice and equality.

In addition to their cultural significance, ballads also play a crucial role in the development of Punjabi literature. Many Punjabi writers and poets have been influenced by the ballad tradition, and they have used it as a source of inspiration for their work. The ballads have also been adapted into plays and films, which have helped to popularise them among a wider audience. Finally, ballads are a source of entertainment and cultural pride for the Punjabi people. They provide a means of expressing cultural identity and are a source of pride for Punjabi people worldwide.

In conclusion, the role of ballads in Punjabi culture is significant, and they serve as a valuable source of historical, cultural, and social knowledge. They help to promote social cohesion and solidarity, preserve the Punjabi language, and inspire Punjabi literature. The ballad tradition is an essential aspect of Punjabi culture, and it continues to thrive even in the modern era.

Ms Harleen Gill

Assistant Professor

PG Department of Economics

The Intangible Cultural Heritage of India :

Traditions and Rituals

Kutiyattam-Sanskrit Theatre: Originating more than 2,000 years ago, Kutiyattam is one of India's oldest living theatrical traditions. Practised in Kerala, Kutiyattam fuses Sanskrit classicism with local traditions and features eye expressions and gestures that focus on the main character's thoughts and feelings. The male actors hand down detailed performance manuals to their trainees, which before recent times were the exclusive and secret property of selected families. The Kutiyattam art form is very detailed, with a single act often taking days to perform and a complete performance up to 40 days.

Ramman-Religious Festival and Theatre of the Garhwal Himalayas: A combination of music, theatre, historical reconstructions and traditional oral and written tales, Ramman is a multicultural event representing the environmental, spiritual and cultural concepts of the community. Villagers organise the festival with each caste and occupational group having a distinct role. The youth and the elders perform, Brahmans lead prayers and perform the rituals, and Bhandaris (representing the Kshatriya caste) are entitled to wear the sacred masks of Narasimha, the half-man, half-lion Hindu deity. Every year, Bhumiya Devta lives with a family chosen by the Village Panchayat, and they adhere to a strict daily routine. He leaves his place of residence in a procession to the central village temple to the accompaniment of beating drums and mask dances.

Kalbelia Folk Songs and Dances of Rajasthan: The Kalbelia are a snake-charming tribe from the Thar Desert in Rajasthan, and their songs and dances are an expression of their traditional way of life, handed down through generations. Kalbelia dances are performed by women in flowing black skirts, with a headcloth (odhani), an upper body cloth (anrakhi) and a lower body cloth (lehenga) which are all in shades of red and black and intricately embroidered with small mirrors and silver threads. They twirl to replicate the movements of a serpent. Male participants accompany the dancers on musical instruments including the pungi, a woodwind instrument traditionally played to capture snakes and the dholak to provide rhythm. They are based on stories taken from folklore and mythology, with special dances performed during Holi.

Chhau Dance: Hailing from Eastern India, Chhau is a traditional dance form where episodes from local folklore, abstract themes and epics including the Mahabharata and Ramayana are enacted. Chhau features indigenous dance forms and martial practices and includes movements mimicking combat techniques, the movements of animals and birds, and housewife chores. Chhau dancing is often witnessed at the spring festival Chaitra Parva. It is performed at night by male dancers in open spaces, accompanied by traditional and folk melodies played on drums, and mohuri and shehnai reed pipes.

Sankirtana-Ritual Singing, Drumming and Dancing of Manipur: Sankirtana was declared an Intangible Cultural Heritage of India in 2013 and encompasses a variety of art forms to celebrate religious occasions and the various life stages of the Vaishnava people of the Manipur plains. A typical performance in a hall or domestic courtyard involves two drummers and around ten singer-dancers circled by seated devotees. Through song and dance, the artists tell the tales of the lives and deeds of Krishna. Sankirtana not only brings people together on festive occasions but establishes and reinforces relationships.

The knowledge and skills are passed from mentor to student and the practice works in harmony with the natural world.

Traditional Brass and Copper Craft of Utensil Making among the Thatheras of Jandiala Guru, Punjab, India: The Thatheras of Jandiala Guru is a community of skilled craftsmen who are specialists in the traditional technique of hammering brass and copper sheets into traditional utensils. The copper, brass and alloys used are believed to have health benefits. Small bowls, rimmed plates, larger pots and huge cooking vessels are created by cooling cakes of metal which are then flattened into thin plates and hammered into curved shapes. The careful temperature control required is achieved by using tiny wood-fired stoves buried in the earth, with the aid of hand-held bellows. Each utensil is polished with sand or tamarind juice before intricate designs are crafted by hammering tiny dents into the heated metal. This incredible metalwork is not just a livelihood for the Thatheras community, but it also defines family, work ethic and status, thus making it to the Intangible Cultural Heritage of India list in 2014.

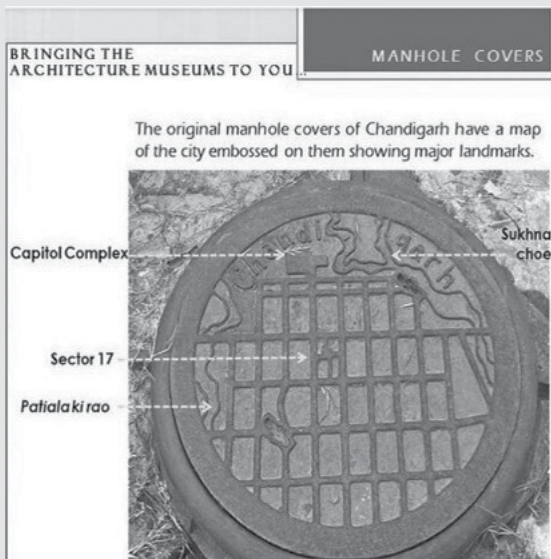
Traditions of Nawruz (Parsi New Year): Nawruz means ‘New Day’, and is celebrated to mark the start of the year in India. For around two weeks, a variety of ceremonies, rituals and cultural events take place. One of the most symbolic of these is enjoying a special meal with loved ones gathered around a table decorated with objects representing brightness, livelihood, purity and wealth. New clothes are worn, relatives are visited and artisan gifts are exchanged. It’s a lively celebration involving street performances of music and dance, rituals involving fire and water, traditional sports and handicraft making.

Goldpuneet Singh Saggi
MA Sociology II

The City Beautiful and its Beautiful Heritage

The modern heritage and rich urban and architectural legacy of Chandigarh hold a special place in this young city’s history. The vision of the first Prime Minister of India combined with the path-breaking planning concepts of the internationally renowned architect Le Corbusier have together helped create one of the most liveable cities in India. The creative excellence, holistic approach to design and meticulous detailing have helped produce excellent town planning, urban design, landscaping and architecture despite the constraints of a stringent budget. The use of ordinary building materials embellished with integral works of art has created the internationally researched Chandigarh Style of Architecture. The city, when conceived, symbolised a new way of community living in modern India for a generation who had faced the painful trauma of the partition. Today, six decades after its inception thanks to the far-sightedness of the planners and careful nurturing by its caretakers, the city has maintained the integrity of its concepts despite the geo-political upheavals and the internal and external pressures. The ‘Edict of Chandigarh’ on which the city was planned has ensured the preservation of its heritage which lies in its unique architectural character, urban design, planning principles, natural environs, precincts and zones. The unique architectural character of the city including its modern, minimalist, straight-line built forms, fenestrations artefacts such as furniture in public buildings, street elements and other works of art such as the colourful tapestries, sketches, paintings,

murals designed by Le Corbusier and the first team of architects which have huge symbolic value and architectural expression associated with the thought process which translated into the creation of this city. However, over the years, heritage furniture thefts in the Union Territory have increased and stolen heritage items including state-of-the-art furniture are being sold for millions in international auction houses.

The city's monumental architecture, principles of town planning of Sun, Space, and Verdure, as enunciated by Le Corbusier, along with urban design, landscaping, honesty in the use of construction materials, like shuttered concrete and exposed brick-work, ought to be preserved as Modern Heritage of Universal Value for which Chandigarh has become known throughout the world.

Kundan
MA Sociology II

Make in India Campaign : A Government Initiative towards Cultural Preservation

The Make in India campaign, launched by the Indian Government in 2014 primarily focuses on promoting manufacturing, job creation and economic growth. While the campaign is primarily aimed at boosting the manufacturing sector and attracting foreign investment, it indirectly contributes to the preservation and promotion of India's cultural heritage. The Make in India campaign can be seen as a government initiative toward cultural preservation in the following ways:

- **Revitalising Traditional Crafts:** The Make in India campaign encourages the revival and modernisation of traditional crafts and handicrafts by promoting manufacturing and providing support to artisans and craftsmen. The campaign helps preserve and promote indigenous art forms, traditional techniques and cultural practices associated with various crafts.

- **Empowering Artisans:** The campaign aims to provide a conducive environment for small-scale industries and artisans, including those involved in traditional crafts by improving infrastructure, facilitating access to finance and providing skill development programmes. It empowers artisans and helps sustain their livelihoods, ensuring the contribution of the aircraft addition.
- **Promoting Geographical Indication (GI) Tags:** Geographical Indication (GI) tags are provided to products that have specified geographical origin and possess unique qualities or characteristics. The Make in India campaign supports the promotion and protection of GI tag products such as handicrafts and handloom textiles. This recognition ensures the preservation of traditional craftsmanship and heritage associated with specific regions and communities.
- **Encouraging Sustainable Practises:** The Make in India emphasises sustainable manufacturing practices and responsible production. This includes promoting eco-friendly approaches, resource efficiency and waste reduction by encouraging sustainable practices in industries related to arts and crafts. The campaign contributes to the preservation of natural resources and traditional knowledge.
- **Showcasing Cultural Diversity:** The campaign aims to position India as a global manufacturing hub and promote the country's rich cultural diversity. Through various promotional activities and events, Make in India showcases traditional crafts, textiles and other cultural products to both domestic and international audiences, fostering an appreciation for India's cultural heritage.
- **Technology and Innovation:** The Make in India campaign encourages the adoption of advanced technologies, research and innovation in the manufacturing sector. This emphasises on the fact that innovation can lead to the development of new techniques, designs and applications while preserving the essence of traditional crafts and art forms.
- **Supporting Cultural Tourism:** The promotion of manufacturing and economic growth through the Make in India campaign indirectly benefits cultural tourism. As cultural heritage sites, handicraft markets and traditional art gain prominence, they attract domestic and international tourists, fostering cultural exchange and providing economic opportunities for artisans and local communities.

While the Make in India campaign primarily focuses on industrial growth and economic development, it indirectly contributes to the preservation, promotion and sustainability of India's cultural heritage. By recognising the importance of traditional crafts, empowering artisans and showcasing India's cultural diversity, the campaign plays a role in preserving and revitalising the country's rich, cultural legacy.

Ritik Bansal
MA Economics I

Returning the Loot : Tackling the Illicit Trafficking of Cultural Property

Cultural property is part of the common heritage of humankind. It is unique and important as a testimony of the evolution and identity of the people. The importance of protecting it has been stressed in several international instruments. Organised criminal groups are increasingly involved in trafficking cultural property, both through legitimate markets, such as auctions and through the Internet, and in underground illicit markets. Trafficking in cultural property is also becoming an important source for the laundering of the proceeds of crime and has been recently identified as a possible source of financing for terrorist groups. While criminals make significant profits from this illicit trafficking, humankind is denied access to archaeological information and artefacts of its shared heritage. For instance, many relics and monuments from past generations remain buried underground. Where ancient artefacts are stolen and the sites in which they were hidden are destroyed through looting, archaeologists are unable to gather knowledge about the past. A substantial amount of looting happens around the world, and yet so far the efforts to combat trafficking in cultural property have not been in proportion to the gravity.

A large number of antiques and valuable artefacts have been stolen from and smuggled out of India in the past years. The loot and plunder of Indian antiques can be traced back to the time of the early invaders, making it a consistent problem. The phenomenon of the growing market for Indian and other Asian art objects is caused due to the dichotomous relationship between the rich “demand” countries and the poorer “source” countries. But the supply from the so-called poor countries can be limited with simple initiatives that need to be taken immediately. Otherwise, soon there may be a situation where India’s rich ancient heritage will cease to be accessible to its own people.

Trafficking in cultural property, together with the destruction of cultural heritage, has been recognised as a threat to international peace and security by the UN Security Council, as well as an impediment to the enjoyment of cultural heritage as a human right guaranteed by international law. UNESCO’s actions over the past decades – from the awareness of the necessity to protect heritage from destruction at the end of World War II, to the launch of International Campaigns to safeguard World Heritage Sites and the concept of living and intangible heritage — deeply evolved our relationship with culture. According to UNESCO, Cultural heritage does not end at monuments and collections of objects. It also includes traditions or living expressions inherited from our ancestors and passed on to our descendants, such as oral traditions, performing arts, social practices, rituals, festive events, knowledge and practices concerning nature and the universe or the knowledge and skills to produce traditional crafts. While fragile, intangible cultural heritage is an important factor in maintaining cultural diversity in the face of growing globalisation. An understanding of the intangible cultural heritage of different communities helps with intercultural dialogue, and encourages mutual respect for other ways of life. As a source of identity, heritage is a valuable factor for empowering local communities and enabling vulnerable groups to participate fully in social and cultural life.

Ram Singh
BA III

UNESCO World Heritage Sites in India

A landmark or region that has legal protection under a global agreement overseen by the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation is known as a World Heritage Site (UNESCO). UNESCO names places as World Heritage Sites when they are considered to be of significant cultural, historical, scientific, or other value. India is renowned for its rich cultural heritage and is home to numerous historical sites that preserve the country's diverse history, art, and architecture. Each site showcases unique architectural styles, artistic expressions, and historical significance, providing visitors with a glimpse into India's fascinating past. A few UNESCO World Heritage Sites in India that preserve the country's rich cultural heritage are:

- **Taj Mahal, Agra:** The Taj Mahal is a masterpiece of Mughal architecture. It was built by Emperor Shah Jahan in memory of his wife Mumtaz Mahal.
- **Red Fort, Delhi:** The Red Fort is an imposing fortress that served as the residence of Mughal emperors. It showcases exquisite Mughal architecture and is a symbol of India's struggle for independence.
- **Qutub Minar, Delhi:** The Qutub Minar is a towering minaret built in the 12th century. It is a remarkable example of Indo-Islamic architecture and is surrounded by other historical structures and ruins.
- **Hampi, Karnataka:** The ruins of Hampi, were once part of the medieval Vijayanagara Empire. The site boasts numerous temples, palaces, and other structures, showcasing a blend of Dravidian and Islamic architectural styles.
- **Ajanta and Ellora Caves, Maharashtra:** The Ajanta and Ellora Caves are a series of ancient rock-cut cave temples, known for their exquisite Buddhist, Hindu, and Jain sculptures and murals.
- **Khajuraho Temples, Madhya Pradesh:** The Khajuraho Temples are a group of magnificent Hindu and Jain temples known for their intricate carvings depicting various aspects of life, love, and spirituality.
- **Konark Sun Temple, Odisha:** The Konark Sun Temple is an architectural marvel dedicated to the Sun God. It is famous for its intricate stone carvings.
- **Ellora Caves, Maharashtra:** Similar to Ajanta Caves, the Ellora Caves are also a UNESCO World Heritage Site, showcasing rock-cut temples and monasteries representing Buddhism, Hinduism, and Jainism.
- **Fatehpur Sikri, Uttar Pradesh:** Fatehpur Sikri was the short-lived capital of the Mughal Empire during the reign of Emperor Akbar. It features stunning architecture, including the Buland Darwaza and the Jama Masjid.
- **Mahabalipuram, Tamil Nadu:** Mahabalipuram, also known as Mamallapuram, is renowned for its ancient rock-cut temples and intricate stone carvings, including the famous Shore Temple.

Parth
BA II

Measures for the Preservation of Cultural Heritage

International Initiatives:

- UNESCO's List of World Heritage Sites: It necessitates stringent measures for the protection and preservation of historical monuments. Till date, there are 40 designated UNESCO World Heritage Sites in India.
- Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, 1977.
- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2005.
- Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, 2006.
- United Nations World Heritage Committee.
- India is a Signatory to all the above mentioned conventions.

Initiatives in India:

- Fundamental Right: Under Article 29 of the Indian Constitution, any citizen residing in the territory of India or any part thereof having a distinct language, script or culture of its own has the right to conserve the same.
- Fundamental Duties: It is the Fundamental Duty of every citizen of India (under Article 51A) to value and preserve the rich heritage of the country's composite culture.
- Directive Principles of State Policy: Under Article 49 of the Indian Constitution, the State shall protect every monument or place of artistic or historic interest (declared by or under law made by Parliament to be of national importance) from spoliation, disfigurement, destruction, removal, disposal or export.
- Statutory Backing: The Ancient Monuments and Archaeological Sites and Remains (AMASR) Act 1958 provides for the preservation of ancient and historical monuments, archaeological sites and remains of national importance.
- The Archaeological Survey of India (ASI): ASI under the Ministry of Culture, is the premier organisation for the archaeological research and protection of the cultural heritage of the nation. It administers more than 3650 ancient monuments, archaeological sites and remains of national importance.
- The National Monuments Authority (NMA): It is established in accordance with the AMASR Act and is responsible for the conservation and preservation of monuments and sites (and banned/restricted areas surrounding centrally designated monuments). One of the NMA's roles is to evaluate granting permits to applicants for construction-related activities in restricted and regulated areas.

Ranjap Singh Dhaliwal

BA I

India's Intangible Cultural Heritage :

The Handicraft Industry

India's handicraft industry is a significant part of the country's intangible cultural heritage. It encompasses a wide range of traditional crafts and artistic skills that have been passed down through generations. India being a vibrant, culturally diverse country has maintained its origins for many years via its exquisite arts and crafts. Handicrafts are a significant means of preserving the rich traditional art, heritage, and culture, as well as the traditional knowledge and abilities connected to people's way of life and history. These handicrafts have a long and rich history representing a culture, tradition and heritage of a country. The Indian artists bring forth a lineage of their land, culture, and mythology, and design their distinctive art into manifestations that can be passed down to future generations through wonderfully elaborate designs.

India is renowned for its diverse craft forms such as textiles and weaving; pottery and ceramics; metalwork; woodwork and furniture; leatherwork; and toys and dolls. It is a significant manufacturer and exporter of handicrafts worldwide. There are almost 35,000 products available in the nation's 744 handicraft clusters, which employ nearly 212,000 craftspeople. Among the major clusters are Surat, Bareilly, Varanasi, Agra, Hyderabad, Lucknow, Chennai, and Mumbai. There is sizeable market potential in all Indian cities as well as abroad, but the majority of industrial facilities are in rural and small towns.

The Indian government has launched various initiatives to support the handicraft industry such as the Handicraft and Handlooms Corporation of India (HHEC), Cluster Development Program (CDP), Geographical Indication (GI) Tags and Make in India campaign. The expansion of the Indian market is being supported by significant improvements in the accessibility of handicraft products on numerous internet portals. The demand for handicrafts is rising as the nation's travel and tourism sectors expand. Tourists spend a meaningful amount of money on souvenirs and other handmade goods, which increases the chance for regional craftsmen and crafters to create and market useful handicrafts. In addition, growing demand from the gifting sector and expanding desire for handmade décor pieces in homes, businesses, and restaurants are boosting the market growth. With cheap capital expenditure, a high value-addition ratio, and strong export potential, the sector is commercially feasible.

Indian artists create works of art that are carved into forms that can be passed down to future generations while preserving the heritage of their homeland, culture, and mythologies. Traditions are strongly rooted in society and are perpetuated through handicrafts. Crafts people incorporate elements of the cultural heritage—ideas, forms, materials, and methods of production—as well as their own beliefs, principles, sense of style, and soul into their finished products. The handicraft industry not only contributes to the country's economy but also preserves cultural diversity and promotes sustainable livelihood for the artisans. Preserving India's intangible cultural heritage through the handicraft industry requires collective efforts from artisans, government bodies, organisations and consumers. By recognising the value of traditional crafts and supporting their artisans, we can contribute to the sustainability and growth of this rich cultural heritage.

Aniket Panta
MA Economics II

Ellora Caves : The Architectural Grandeur and Artistic Achievements of Ancient India

The Ellora Caves, located in Maharashtra are a UNESCO World Heritage Site and are famous for their rock-cut temples and monasteries representing Buddhism, Hinduism and Jainism. The Ellora Caves exemplify the religious harmony and cultural synthesis that existed in ancient India. The site is a testament to the skill, craftsmanship, and artistic excellence of the artisans and reflects the diversity and coexistence of different faiths. The key features of Ellora Caves are as follows:

- **UNESCO World Heritage Site:** The Ellora Caves were designated as a UNESCO World Heritage Site in 1983, recognising their outstanding universal value and cultural significance.
- **Location:** The Ellora Caves are situated near the city of Aurangabad in the state of Maharashtra, India. They are approximately 30 kilometers (18.6 miles) northwest of Aurangabad.
- **Architecture and Art:** The Ellora Caves comprise a total of 34 caves, carved out of the Charanandri Hills. These caves were excavated between the 6th and 10th centuries CE, during the reigns of the Kalachuri, Rashtrakuta, and Chalukya dynasties. The caves showcase a remarkable fusion of Buddhist, Hindu, and Jain architectural styles and artistic elements.
- **Buddhist Caves:** The Ellora Caves consist of 12 Buddhist caves, numbered from 1 to 12. The most significant Buddhist cave is Cave 10, also known as the "Vishvakarma" or "Carpenter's Cave," which features a large seated Buddha statue and intricate carvings depicting Buddhist mythology.
- **Hindu Caves:** There are 17 Hindu caves, numbered from 13 to 29. The Kailash Temple (Cave 16) is the most famous Hindu cave and is a remarkable feat of engineering. It is the largest monolithic structure in the world, carved out of a single rock and dedicated to Lord Shiva. The Hindu caves also depict various deities, mythological scenes, and intricate carvings.
- **Jain Caves:** The Jain caves at Ellora number five, from 30 to 34. These caves feature Jain Tirthankara sculptures and intricate stone carvings depicting Jain cosmology and legends.

Visiting the Ellora Caves offers a unique opportunity to explore and appreciate the architectural grandeur and artistic achievements of ancient India, as well as to delve into the rich religious and cultural heritage of the region.

Queenii Banshtu
MA Economics II

Commerce & Management Section

Editorial

The culture we inherit from our forefathers is their collective wisdom over the ages. It is a way of life, probably, the most suited to the physical and natural environment we exist. We can boast of our very rich heritage of literature, music, craft, performing arts and cuisine. As a student of commerce what fascinates me the most about our culture is our 'Melas'. Our Melas are not only the platforms of cultural exchange but also of great economic significance. They provided a market for the trade of animals and farm equipment and have always been incubators of rural innovations. These have great potential for the promotion of tourism as many of the festivals like Harballabh Sangeet Sammalen attract tourists from India and abroad.

Traditionally, our Melas were the source of much-needed excitement and enthusiasm and a break from daily drudgery. Melas have kept our folk music and performing arts like Dhadis, Vaar Singing, Kavi- Kavshri and playing of folk instruments like Sarngi , Bugchu and Dilruba, alive. Melas like The Qila Raipur sports festival promote the spirit of sports and physical well-being. Our Melas have always been at the forefront of political and social awakening and have contributed a lot to the freedom struggle. They have been used for social reengineering because of greater outreach.

As we navigate the complex currents of commerce and culture, it is our duty to safeguard the legacy left by our forebearers. Dear students, we should cherish and preserve our rich cultural heritage as the civilisations which value their past have a brighter future.

The Commerce Section of our college magazine proudly stands as a guardian of these timeless legacies, inviting readers to reflect on the significance of preserving our culture and heritage. Together, let us celebrate the richness of our past, embrace the opportunities of the present, and chart a course that ensures the continuity of our cultural treasures for the future. We are dedicated to fostering intellectual curiosity and promoting a holistic understanding of the business world. Our mission is to ignite conversations, provoke reflections, and inspire action among our readers. We invite you to embark on this enriching journey with us as we traverse the ever-changing currents of commerce, exploring uncharted territories and shaping the leaders of tomorrow.

Dr Taranjit Rao

Associate Professor

PG Department of Commerce

Cultural Restoration : Why does it Matter ?

Culture embodies certain cohesive beliefs, customs, morals and knowledge which contribute to our way of life. As culture travels from generation to generation, we accept it without any if's and but's. These are the beliefs and customs that have been amended by our ancestors for their benefit and have shown fruitful results. The significance of culture and cultural heritage has been diminished by the growing need for wealth and power. Sculptures of great kings, their castles which denoted their lifetime achievements, their plunder, and their power have been dissolved. Instead of these monuments, shopping complexes, arcades, business hubs and entertainment facilities have been created with the aim to catch the eyes of the crowd. These developments are beneficial for our future but they negate our past. They create an enormous amount of wealth and power but they destroy our age-old culture and heritage.

The construction cost of the Mysore palace in 1912 was placed at Rs 41,47,913 (around \$30 million). The palace was further expanded around 1930 during the reign of Maharaja Jayachamarajendra Wadiyar. This is the purchasing power of the Maharajas of that era. Every single monument describes the ideas and the innovation of the people of that era. Another example of that era is of trade. India was a huge marketplace for diamond, gems and gold merchants. Travelers from all over the world used to spend their fortune for these valuables in this market. It was a symbol of great power and prosperity. Sadly, markets of today don't have that uniqueness in them. They struggle to sell unique goods as very few people have the purchasing capacity to buy valuable gems and antiquities. Museums have also played an important role in preserving and documenting local culture. Museums have been established since the 18th century and have recorded a tremendous number of artefacts and documents which helped in establishing a connection to our past. These artefacts act as an asset of the museum. Architecture and infrastructure have been the pedestal of the power of heritage and culture. The development of infrastructure contributes to the development of architecture. They resemble hope, history and give a sense of pride to our culture and heritage. Having lost one's architecture and infrastructure would mean that nation has lost its past and future.

Why do we need to restore our culture and heritage: Our economy would benefit from restored architecture as it would attract more visitors from all around the world. It will help in developing more inventive ideas for preserving our culture and would help the locals by generating employment. It would benefit the local heritage sites as these would get the government's attention. Monuments that are isolated from villages and cities would get recognition from the government which in turn would help the curators of these monuments to preserve them. The old building would be restored and enhanced to make them operational. The rates of properties situated near a heritage site would appreciate.

Lakshang Sharma
Student Editor, BCom III

The Impact of Globalisation on Cultural Heritage

Globalisation has had a profound impact on cultural heritage worldwide, affecting the preservation and transmission of traditional knowledge and practices. The process of globalisation has led to increased homogenisation of cultures, which has threatened the survival of many traditional practices and knowledge systems. However, globalisation has also brought about opportunities for the preservation and promotion of cultural heritage.

One of the significant impacts of globalisation on cultural heritage is the erosion of traditional practices and knowledge systems. With the spread of Western values and practices, many traditional practices are being replaced by Western norms. For example, traditional crafts such as weaving, pottery making, and woodworking are gradually disappearing as industrialisation takes over. This has led to a loss of cultural identity and heritage, which is often irreversible. Moreover, globalisation has resulted in the commodification of cultural heritage. With the growth of tourism, cultural heritage has become a significant source of revenue for many countries. However, the commodification of cultural heritage has led to a loss of authenticity and integrity of traditional practices. For instance, many traditional dances and musical performances have been modified to suit the tastes of tourists, leading to a loss of cultural value and meaning.

Advances in technology, transportation, and communication have made it easier for people to share and learn about different cultures. For example, the internet has made it possible for people to access information about traditional practices and knowledge systems from anywhere in the world. Furthermore, globalisation has created new markets for traditional crafts and products. The growing demand for handmade and sustainable products has led to the revitalisation of many traditional crafts.

However, the preservation of cultural heritage in the globalised world requires a concerted effort from governments, communities, and individuals. Governments must enact policies that protect and promote cultural heritage. This may involve providing funding for cultural preservation programs and promoting traditional crafts and practices through cultural festivals and exhibitions. Communities must also take an active role in the preservation of their cultural heritage. This may involve organising community events, such as traditional dance performances and workshops, and encouraging the younger generation to learn about and participate in traditional practices. Individuals can also play a role in the preservation of cultural heritage. This may involve learning about and supporting traditional practices and crafts, and advocating for policies that protect cultural heritage. Moreover, individuals can also contribute to the preservation of cultural heritage by participating in cultural exchange programs, such as volunteering in traditional communities and attending cultural festivals.

Dr Manveen Gill

Assistant Professor

PG Department of Commerce

The Modern Online Business Concept : An Endeavour to Promote Country's Heritage and Culture

Online businesses showcase traditional crafts, unique goods, and distinctive products on their websites or on other social media platforms that reflect a rich history and cultural significance. It plays a crucial role in promoting heritage and culture by offering a convenient way to access and purchase products related to cultural heritage. This includes traditional clothing and textiles, handmade crafts, jewelry, artisanal foods or beverages, and other cultural artifacts that highlight the unique cultural heritage of a particular region or community.

E-commerce promoting heritage and culture refers to the practice of using online retail platforms to sell and promote products that represent the history and traditions of a particular culture. By incorporating these elements into e-commerce platforms, businesses can not only offer customers products that are visually appealing and culturally significant but contribute to the preservation of traditions and customs. Indian Contemporary Brands that are breathing new life into these age-old crafts by changing their context and yet retaining their vibrant and earthy charm are: **THE INDIAN ETHNIC CO.**- seeking to bring the timeless culture of Indian handmade clothing; **SUTA** - an absolute example of emerging women entrepreneurship in India. Suta has been the journey of Sujata and Taniya (Su and Ta) putting their heart and soul into spreading love through sarees and apparel; **Okhai** - known for its organic, sustainable, handmade products enhancing ancient Indian craft; **iTokri** - the crafts and loom retailers with a hundred percent inventory of handmade artisanal products ranging from Punjab's phulkari dupattas and Gujarat's bandhani sarees to Andhra's ikkat handloom fabrics, and Odisha's pattachitra paintings; **Good Earth** - A timeless minimal everyday luxury lifestyle brand celebrating stories of Indian artisans, design and techniques in its own blissful way considering retreating nature; and **Eco Tasar** - a brand that produces handmade artisanal textiles with a natural fibre like Tasar silk, linen, cotton and wool. Online platforms can contribute to the preservation of unique and traditional goods, support local communities and artisans, and enhance customer experiences by introducing them to new cultural experiences.

E-commerce also facilitates cultural tourism by providing a platform for businesses that offer guided tours, cultural experiences, and other activities that promote cultural heritage. Promoting heritage and cultural products can also attract tourists and travelers to explore new destinations, create more jobs in rural communities, and support sustainable tourism. By showcasing traditional products, businesses can introduce customers to new cultural experiences, promote cultural diversity and inclusion, and celebrate local customs and traditions.

Dr Manbir Kaur Dhaliwal

Assistant Professor

PG Department of Commerce

Cultural Entrepreneurship :

Nurturing Identity Through Innovation

In a world marked by dynamic change and rapid globalisation, the realm of cultural entrepreneurship emerges as a powerful force, seamlessly bridging tradition and innovation. This intersection of creativity and heritage, where age-old customs meet modern business acumen, gives rise to a phenomenon that goes beyond mere commerce. Join us as we delve into the captivating journey of cultural entrepreneurship—a journey that nurtures identity while embracing the winds of innovation.

Heritage as a Catalyst for Innovation: Cultural entrepreneurship is not limited to traditional crafts and practices; it also encompasses innovative ideas that draw inspiration from cultural heritage. We explore how entrepreneurs blend the old with the new, fusing ancient narratives with contemporary technologies to create products and services that resonate with modern sensibilities.

Cultural Ventures as Agents of Social Change: Beyond economic gains, cultural entrepreneurs are catalysts for positive social impact. Through their ventures, they provide opportunities for marginalized communities, preserving traditions that might otherwise vanish and empowering individuals to reclaim their cultural identities. We investigate into the stories of those who transform heritage into tools for change, both within their communities and on a global stage.

Cultural Innovation in the Digital Age: The digital revolution has opened new avenues for cultural expression and commerce. We probe into how cultural entrepreneurs are utilizing social media, e-commerce platforms, and digital storytelling to connect with a global audience. By embracing technology, these innovators transcend geographical boundaries, sharing their cultural narratives with a diverse world.

From Passion to Profit: Cultural entrepreneurship isn't without its challenges. Balancing creativity with sustainability, navigating market trends, and preserving authenticity are constant battles. Through the lens of real-life experiences, we uncover the trials and triumphs of those who transform their passions into thriving businesses, proving that with determination and adaptability, even the most intricate traditions can find their place in the modern market.

Reviving Traditions: Cultural Entrepreneurship as a Revitalisation Tool - Traditional art forms and practices are often threatened by fading interest and commercialisation. Cultural entrepreneurs play a pivotal role in reviving these fading traditions. We dig into stories of entrepreneurs who have breathed new life into ancient crafts, empowering artisans and reigniting appreciation for cultural legacies that were on the brink of oblivion.

Cultural entrepreneurship embodies the essence of innovation deeply rooted in heritage. It transforms tradition from a static relic into a dynamic force for change. As we explore the realm where cultural heritage and entrepreneurship converge, Let's witness the power of creativity, identity, and innovation in the hands of those who are shaping the narrative of our cultural future.

Dr Ramandeep Mander

Assistant Professor

PG Department of Commerce

Heritage Assets : An Overview

The word "heritage" is generally referred to as resulting " from the past", while the word "asset" refers to goods, activities, or resources. In Italy heritage assets are translated as 'beni di interested storico-culturale'. In France it is called 'patrimoine culturel', in Germany 'kulturerbe' and in Spain 'patrimonio cultural'.

A heritage asset is an item that has value because of its contribution to a nation's society, knowledge and/or culture. They are usually physical assets, but some countries also use the term in relation to intangible social and spiritual inheritance.

Heritage Assets in Accounting: A heritage asset is an item of property, plant, and equipment with historic, artistic, scientific, technological, geophysical, or environmental qualities that are held and maintained principally for its contribution to knowledge and culture.

Characteristics of Heritage Assets: Heritage assets primarily have a social, cultural, and historical value, and, for the community, their value is based on their ability to shape the identity, origin, and culture of a country.

Examples of Heritage Assets: A building, monument, site, place, area or landscape identified as having a degree of significance meriting consideration in planning decisions, are taken as examples of Heritage assets.

Ms Sharandeep Kaur
Assistant Professor
PG Department of Commerce

Government Initiatives for Cultural and Heritage Preservation

Some of the government initiatives to preserve heritage and boost cultural tourism in India are:

PRASHAD Scheme

The Ministry of Tourism introduced the "National Mission on Pilgrimage Rejuvenation and Spiritual Augmentation Drive (PRASAD)" in 2014 to holistically develop recognised pilgrimage places. In October 2017, the program's name was changed to "National Mission on Pilgrimage Rejuvenation and Spiritual Heritage Augmentation Drive (PRASHAD)". The respective State/Union Territory Government shall implement the initiatives listed under this scheme through the designated agencies. Under its provisions, the Ministry of Tourism offers State Governments Central Financial Assistance (CFA) for boosting tourism at predetermined locations. The Central Government will contribute 100% of the funds needed for components covered by public funding under this programme. It also tries to incorporate corporate social responsibility (CSR) and public-private partnerships (PPP) for the project's increased sustainability.

HRIDAY Scheme

The National Heritage City Development and Augmentation Yojana, a HRIDAY programme, was introduced on January 21, 2015, by the Ministry of Housing and Urban Affairs. The goal of this programme is to protect and promote the nation's rich cultural heritage. The programme seeks to preserve cultural assets while also promoting urban planning and historic cities' economic development. This Yojana places a strong emphasis on the heritage cities' accessibility, security, safety, way of life, cleanliness, and quick service delivery.

Buddhist Tourism Circuit

The Buddhist circuit is a route that follows in the footsteps of the Buddha from Lumbini in Nepal where he was born, through Bihar in India where he attained enlightenment, to Sarnath and Kushinagar in Uttar Pradesh in India, where he gave his first teachings and his final resting place. Kushinagar is the center of the Buddhist circuit, which consists of pilgrimage sites at Lumbini, Sarnath, and Gaya.

Heritage Palace on Wheels

Promoting tourism in Rajasthan was started by the Indian Railways in collaboration with the Rajasthan Tourism Development Corporation. They started a luxurious tourist train called Heritage Palace on Wheels. The idea came from the historical royal significance of the coaches, which were designed to serve as the private trains for the former kings of Rajputana, Baroda, the Nizam of Hyderabad, and primarily the Viceroy of British India. Each coach showcases the state's cultural character through the use of furnishings, handicrafts, paintings, and other decorations.

Adopt a Heritage: Apni Dharohar, Apni Pehchaan Scheme

The "Adopt a Heritage: Apni Dharohar, Apni Pehchaan" scheme introduced by the Ministry of Tourism, Government of India is a significant initiative aimed at preserving and promoting the cultural and heritage sites of the country. This collaborative project involves various government bodies, including the Ministry of Tourism, Archaeological Survey of India (ASI), Ministry of Culture, as well as state and union territory governments. The scheme's main objective is to enhance the tourism experience for travelers by improving the infrastructure and facilities at heritage sites, thus promoting responsible tourism and generating livelihood opportunities.

Additional initiatives taken by the Government of India

Issuing the Tourist e-Visa to chosen few nations is another effective government measure that would help India's tourism grow. Teams have been chosen by the Indian government to take part in significant travel shows and international tourism expos. Several roadshows have also been held to advertise India as a tourist destination. In addition to all these activities, the government is also setting up training courses and workshops to attract qualified people to this profession.

Ms Ramanpreet Kaur

Assistant Professor

PG Department of Commerce

Artisanal Ventures : Legacy of Handcrafted Commerce

In a world shaped by mass production and rapid consumption, artisanal ventures stand as luminous beacons of authenticity, tradition, and creativity. These ventures are not merely businesses; they are custodians of cultural heritage, storytellers of centuries-old crafts, and proponents of sustainable commerce where every creation is a testament to the legacy of handcrafted commerce.

The Resurgence of Craftsmanship: The heart and soul of artisanal ventures lie in the hands of skilled artisans. These modern-day alchemists transform raw materials into exquisite works of art, channeling techniques passed down through generations. From intricately woven textiles to intricately carved wooden sculptures, these crafts are breathing life into traditions that were once at risk of fading away.

Cultural Heritage: Woven into Every Stitch - Artisanal ventures are more than just economic endeavors; they embody the essence of cultural heritage. Each piece tells a story, carrying with it the spirit of a particular region, community, or era. Their journey unveils how these ventures contribute to the preservation of cultural identity, acting as living links to our past.

Beyond Profit: Artisanal commerce operates on a different plane, where profits intertwine with social responsibility. They believe in initiatives that prioritise fair wages, equitable working conditions, and community development. These ventures are not merely transactions; they are partnerships that empower local artisans and fortify the social fabric of their communities.

From Local to Global: The advent of digital platforms has given artisanal ventures a global stage. Artisans are leveraging technology to reach audiences far beyond their local communities. This expansion opens doors to new opportunities while presenting the challenge of balancing tradition with modern demands.

Artisanal Commerce as Sustainability: In a world grappling with environmental concerns, artisanal commerce offers a sustainable alternative. Handcrafted goods are often produced using traditional methods that minimise environmental impact. The ecological footprint of artisanal ventures highlights their role in promoting conscious consumption and reducing the strain on our planet.

Collectors of Culture: Beyond the aesthetic allure, artisanal goods are repositories of cultural heritage. These ventures contribute to heritage preservation by breathing life into forgotten crafts and art forms. Their creations serve as tangible records of history, allowing cultures to thrive even in the face of modernisation.

Artisanal ventures are not relics of the past; they are torchbearers of culture and heritage, lighting the way for a future that values authenticity, craftsmanship, and sustainability. They are living embodiments of human creativity.

Kashish
MCom I

Corporate World Contributing to Heritage and Cultural Preservation

Many businesses recognise the value of heritage and culture and actively promote them in various ways. Incorporating heritage and culture into business strategies not only supports cultural preservation but also enhances brand identity, customer engagement, and community involvement. Businesses promote heritage and culture through:

Cultural Experiences and Tourism: Travel and hospitality businesses often focus on promoting local culture and heritage. They offer guided tours, workshops, and immersive experiences that allow visitors to learn about traditional practices, crafts, cuisine, and the history of a particular region.

Artisanal Products: Businesses that produce handmade and traditional products, such as textiles, crafts, and artwork, often highlight the cultural significance of their offerings. These products serve as a bridge between the past and present, celebrating the skills and techniques passed down through generations.

Cultural Events and Festivals: Many businesses sponsor or participate in cultural events and festivals. This not only contributes to the preservation of cultural traditions but also fosters community engagement and supports local economies.

Cultural Education and Workshops: Some businesses offer educational programs, workshops, and classes that teach customers about cultural practices, languages, and history. This can include cooking classes, language lessons, and traditional music or dance workshops.

Cultural Heritage Conservation: Businesses often collaborate with heritage organisations to support the preservation of historical sites, landmarks, and artifacts. This might involve financial contributions, restoration efforts, or public awareness campaigns.

Cultural Culinary Experiences: Restaurants and food-related businesses can promote cultural heritage through their menus. By offering traditional dishes and explaining their origins, businesses can provide customers with a taste of local culture.

Ethical Fashion and Handicrafts: Some fashion and lifestyle brands prioritise ethical and sustainable practices by working with artisans from various cultures to create unique and meaningful products. These collaborations not only support artisans but also bring attention to traditional craftsmanship.

Cultural Content and Media: Media companies can promote cultural heritage by producing documentaries, articles, and multimedia content that shed light on historical events, traditions, and stories.

Cultural Collaborations: Businesses often collaborate with cultural institutions, artists, musicians, and performers to create unique products, experiences, and events that celebrate heritage and artistic expression.

Cultural Outreach and CSR Initiatives: Corporate Social Responsibility (CSR) initiatives can include supporting cultural heritage projects, providing grants for community-based cultural programs, and funding education and preservation efforts.

Traditional Medicine and Wellness: Wellness and healthcare businesses can incorporate traditional healing practices, herbal remedies, and holistic wellness techniques from different cultures into their offerings.

Cultural Partnerships: Partnering with local cultural institutions, museums, and galleries to host events, exhibitions, and workshops can help businesses actively promote culture and heritage.

Cultural Awareness in Marketing: Brands can integrate cultural references and narratives into their marketing campaigns, highlighting the cultural diversity and heritage that shapes their products or services.

Cultural Sustainability Initiatives: Businesses can contribute to the long-term sustainability of cultural practices by investing in training programs, supporting master craftsmen, and creating markets for traditional products.

By actively promoting heritage and culture, businesses can make a positive impact on society, contribute to cultural preservation, and enhance their own brand reputation.

Dipesh
BCom III

Preserving and Celebrating the Cultural Heritage of India through Slogans

Preserving and celebrating the cultural heritage of India through slogans has been an important aspect for many Indian companies. These slogans often reflect the company's connection to Indian values, traditions, and way of life. Here are some popular examples:

Lifbuoy: "Lifbuoy hai jahan, tandurusti hai wahan" - This slogan emphasises health and well-being, aligning with India's focus on holistic living.

Airtel: "Har ek friend zaroori hota hai" - Airtel's catchy slogan highlights the importance of relationships, reflecting India's strong emphasis on social connections.

Vicco: "Vicco turmeric, nahi cosmetic" - Vicco's slogan promotes the natural and ayurvedic approach to beauty, which resonates with India's traditional health practices.

Taj Mahal Tea: "Wah Taj!" - This slogan not only references the iconic Taj Mahal but also evokes appreciation for the finer things in life, mirroring India's rich cultural heritage.

Maggi: "Bas 2-Minute" - Maggi's quick and easy meal concept aligns with India's fast-paced lifestyle while offering a nostalgic connection to comfort food.

Tata Tea: "Jaago Re!" - This slogan encourages social awareness and active citizenship, which resonates with India's history of social reform movements.

Mother Dairy: "Happy Food, Happy People" - Mother Dairy's focus on happiness and quality of life ties into India's cultural emphasis on contentment and well-being.

Mahindra Tractors: "Jai Kisan" - This slogan pays tribute to farmers, who are at the heart of Indian culture and economy.

Parachute: "Garmi me Tel malish rojana" - Parachute's slogan reflects the traditional practice of daily oil massages, a common practice in Indian households.

Kurkure: "Tedha Hai Par Mera Hai" - Kurkure's playful slogan celebrates uniqueness, embracing the diverse and vibrant nature of Indian society.

Patanjali: "Desh ka Swadeshi" - Patanjali's emphasis on Indian products and self-reliance resonates with India's historical movement for independence and self-sufficiency.

Haldiram's: "Indian by Nature" - Haldiram's slogan underlines the authenticity and heritage of Indian snacks and cuisine.

Royal Enfield: "Made Like a Gun, Goes Like a Bullet" - This slogan not only reflects Royal Enfield's sturdy motorcycles but also harks back to India's colonial history and love for classic bikes.

Fevicol: "Fevicol ka jod hai, tootega nahi" - Fevicol's slogan plays on the idea of strong bonds, reminiscent of India's emphasis on family and social unity.

LIC: "Zindagi ke saath bhi, zindagi ke baad bhi" - LIC's slogan reflects its role in securing individuals' lives and aligns with Indian beliefs in afterlife and continuity.

Fabindia: "Celebrating India" - Fabindia's slogan reflects its focus on showcasing the beauty of Indian craftsmanship and textiles.

Khadi Naturals: "Breathe the Ayurveda" - This slogan highlights the traditional Indian practice of Ayurveda and its connection to natural skincare.

KVIC (Khadi and Village Industries Commission): "Empowering the Nation, Skilling the Villages" - KVIC's slogan emphasises the role of traditional industries in rural development and preserving skills.

Sabyasachi: "Reviving India's Heritage, One Weave at a Time" - This fashion brand's slogan speaks to its mission of reviving and promoting traditional Indian textiles and crafts.

MTR Foods: "Bringing Families Together" - MTR's slogan highlights the role of traditional Indian cuisine in fostering family bonds and togetherness.

Himalaya Herbals: "Rooted in Ayurveda, Backed by Science" - Himalaya Herbals' slogan underlines its focus on merging ancient Ayurvedic knowledge with modern scientific research.

CrafteIndi: "Crafting Stories, Creating Traditions" - This brand's slogan highlights the art of crafting and the importance of creating new traditions while honoring old ones.

These slogans reflect how various Indian companies are committed to preserving and promoting the country's rich cultural heritage. They have tapped into the cultural fabric of the country to create connections with consumers while honoring the heritage and values that define India.

Krish Soni

BCom III

Laws Related to Cultural and Heritage Preservation in India

India boasts a rich cultural and heritage legacy, and as such, there are several laws and regulations in place to protect and preserve its cultural and historical assets for future generations. Some of the key legislations related to cultural and heritage preservation in India include:

The Ancient Monuments and Archaeological Sites and Remains Act, 1958: This Act provides for the preservation of ancient and historical monuments and archaeological sites and remains of national importance. It empowers the central government to declare certain areas as protected monuments, regulate construction and other activities around them, and manage archaeological sites and remains.

The Antiquities and Art Treasures Act, 1972: This legislation aims to prevent the smuggling and illegal trade of antiquities and art treasures. It establishes the Archaeological Survey of India (ASI) as the regulatory body and outlines provisions for the registration, declaration, and transfer of antiquities.

The Wildlife Protection Act, 1972: While primarily focused on wildlife conservation, this Act also covers the protection of fauna and flora, including rare and endangered species, that contribute to the cultural and ecological heritage of India.

The Environmental Protection Act, 1986: Although not solely dedicated to cultural heritage, this Act has provisions that indirectly contribute to the preservation of heritage by regulating activities that may negatively impact the environment and, by extension, historical and cultural sites.

The National Green Tribunal Act, 2010: This legislation establishes the National Green Tribunal, which handles cases related to environmental issues, including those that can impact cultural and heritage sites.

The Indian Treasure Trove Act, 1878: While not as prominent today, this Act addresses issues related to the discovery and ownership of treasure troves, which may include artifacts and historical items of value.

State-Level Legislation: Many states in India also have their own laws and regulations related to heritage preservation. For instance, the state of Rajasthan has the Rajasthan Monuments, Archaeological Sites and Antiquities Act, 1961, which deals with the protection and management of monuments and archaeological sites within the state.

The Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013: While primarily focused on land acquisition, this Act includes provisions that emphasise the need to protect cultural and historical resources during the land acquisition process.

Ekamdeep Kaur
BBA I

Tourism with a Purpose : Heritage as a Destination

In the bustling modern world, where travel has become a seamless adventure across borders, a new kind of journey is emerging—one that transcends mere sightseeing and delves into the heart of cultural exploration. "Tourism with a Purpose" celebrates the fusion of wanderlust and heritage preservation, where travelers become stewards of the past, and cultural heritage transforms into a living, breathing destination.

Embarking on Cultural Journeys: In an era marked by experiential travel, tourists are increasingly seeking authentic encounters with local cultures. There are number of travelers who venture beyond tourist traps, immersing themselves in the tapestry of heritage-rich destinations. Their experiences aren't just vacations; they're transformative journeys that leave indelible imprints on their hearts and minds.

Heritage Sites: From ancient ruins to quaint villages, heritage sites hold stories that stretch back through the ages. Tourists term these sites something more than picturesque backdrops; they're classrooms for history, culture, and societal evolution. By understanding the past, travelers gain a deeper appreciation for the present and a vision for the future.

Sustainable Tourism: Today there is growing trend of sustainable tourism, where travelers contribute to the conservation of cultural landmarks and the empowerment of local communities. Through responsible practices, tourists become partners in heritage protection and ensure that these treasures will endure future generations.

The Human Connection: Beyond monuments and artifacts, the heart of heritage lies in the stories passed down through generations. Local guides and cultural ambassadors breathe life into historical narratives, infusing them with personal anecdotes and local insights. Through these storytellers, travelers gain a more intimate understanding of the places they visit.

Crafting Experiences: Heritage tourism isn't passive but it's participatory. Travelers try to engage in workshops and immersions that allow them to be part of the creation process. Whether learning traditional crafts, cooking regional dishes, or participating in rituals, these hands-on experiences create lasting connections between travelers and the culture they're exploring.

Cultural Tourism for Social Impact: Heritage sites often lie at the heart of communities, contributing to their economic well-being. Tourism-driven initiatives provide sustainable livelihoods for locals while also safeguarding cultural traditions. By exploring off-the-beaten-path destinations, travelers become allies in the preservation of cultures on the brink of obscurity.

As we start "Tourism with a Purpose," we become travelers with a mission to experience, appreciate and protect the rich tapestry of our world's heritage. With this transformative expedition, journey becomes a route to discovery, connection, and cultural stewardship.

Harsimranjit Kaur

BCom III

Need for Public-Private Partnership in Cultural Heritage

In a world where cultural heritage faces both the pressures of time and the demands of progress, the preservation of our shared legacy becomes a collective responsibility. The synergy between the public and private sectors has the power to reshape the narrative of cultural preservation, transforming it from a daunting challenge into a promising opportunity.

The need for robust Public-Private Partnerships (PPPs) in the preservation of cultural heritage cannot be overstated. Cultural heritage transcends boundaries—it belongs to the people, the communities, and the generations that inherit it. Public and private entities both have vested interests in safeguarding this invaluable asset. While public institutions like government bodies, museums, and educational organisations often hold the stewardship of cultural heritage, private enterprises contribute resources, innovation, and expertise that can breathe new life into preservation efforts.

PPPs bring together the strengths of both sectors to create a collaborative ecosystem that is driven by a common goal: to protect and celebrate our heritage. Such partnerships ensure that preservation efforts are not limited by financial constraints, but rather thrive through combined investments and strategic planning. The intersection of public and private capabilities can lead to innovative solutions that ensure the continuity of our heritage. Preservation efforts that are solely reliant on government funding often face challenges during economic downturns. PPPs introduce sustainable economic models that reduce the strain on public finances. By engaging the private sector, heritage sites can generate revenue through responsible tourism, cultural events, and collaborations with local businesses.

These partnerships can also revitalise local economies by providing jobs, supporting traditional crafts, and fostering entrepreneurial opportunities. The result is a self-sustaining ecosystem where cultural heritage becomes an asset that contributes to economic growth and community well-being. PPPs have the unique capacity to foster civic engagement and social responsibility. When communities witness the collaborative efforts of public and private entities in preserving their cultural treasures, they are inspired to take an active role in safeguarding their heritage.

This sense of ownership and pride encourages volunteerism, knowledge sharing, and intergenerational dialogue—all essential components of a vibrant cultural legacy. PPP embodies a holistic approach to cultural heritage preservation. They transcend the notion that heritage is a burden and elevate it to a shared endeavor. By uniting public and private entities, we create a sustainable model that ensures the continuity of our past while embracing the opportunities of the future.

In conclusion, the collaboration between public and private sectors is not just a choice—it's a necessity. Together, we can rewrite the story of cultural heritage preservation, turning challenges into opportunities and ensuring that the echoes of our history reverberate through generations to come.

Himanshu Garg
BCom III

Words of Wisdom on "Culture and Heritage Preservation"

Management thinkers and experts have offered valuable insights into the intersection of "Culture and Heritage Preservation" with commerce and management. Here are some thoughts from prominent management thinkers on this topic:

Peter Drucker: "Culture eats strategy for breakfast." Peter Drucker's famous quote emphasises the significance of organisational culture. When applied to heritage preservation, it underscores the idea that a company's commitment to preserving cultural heritage can strongly influence its identity, values, and overall success.

Edgar Schein: Schein's work on organisational culture suggests that culture is a set of shared assumptions and beliefs that guide behavior within an organisation. Applied to heritage preservation, his ideas imply that businesses that value and preserve cultural heritage will have a strong foundation for creating a unique and lasting organisational identity.

Simon Sinek: Sinek's "Start with Why" approach stresses the importance of understanding the deeper purpose and values behind a business. When considering heritage preservation, Sinek's ideas encourage companies to reflect on why they value preserving cultural heritage and how this commitment aligns with their core mission and values.

Mary Parker Follett: Follett's ideas on participative management and collaboration are relevant to cultural heritage preservation. Businesses can involve employees, local communities, and stakeholders in preservation efforts, fostering a sense of ownership and collective responsibility.

Rosabeth Moss Kanter: Kanter's concept of "institutional innovation" suggests that businesses can drive change by aligning their practices with social and cultural values. Applied to heritage preservation, this means that businesses can innovate by integrating heritage preservation into their operations and management practices.

Richard Barrett: Barrett's work on values-based leadership emphasizes the role of values in creating sustainable organisations. When applied to cultural and heritage preservation, his ideas suggest that businesses that prioritise cultural heritage are more likely to create enduring, purpose-driven organisations.

John Kotter: Kotter's change management model highlights the importance of a shared vision and a sense of urgency in driving change. For businesses interested in heritage preservation, his insights suggest that a shared commitment to preserving cultural heritage can unite teams and drive meaningful change.

These management thinkers collectively emphasise the value of integrating cultural and heritage preservation into commerce and management practices. Their insights highlight the potential for businesses to create a distinctive organisational identity, foster collaboration, and contribute to broader social and cultural goals through thoughtful integration of heritage preservation initiatives.

Damanjot Singh

BBA1

Framework for Cultural Heritage Management

As the scope of cultural heritage has expanded over the years, with the addition of cultural landscapes and other typologies, the types of challenges encountered by heritage practitioners have become more multi-dimensional and complex. Beyond technical conservation issues, such as addressing biological or structural decay, which was the earliest concern of the heritage profession, successfully conserving a site today also requires considering various economic, social and environmental dimensions. Furthermore, it involves a wider range of stakeholders, organisations, and actors, beyond those in the heritage sector.

The Cultural Heritage Framework recognises that cultural heritage includes natural heritage places and resources such as ecosystems, landscapes, landmarks, water features, parks, gardens and trees and the built environment. The Framework was developed with invaluable inputs from the organisations like the ASEAN Secretariat, the International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM), the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), the International Labour Organisation (ILO), the International Union for Conservation of Nature (IUCN), the Organisation of World Heritage Cities (OWHC), the SEAMEO Southeast Asian Regional Centre for Archaeology and Fine Arts (SPAFA), the SEAMEO Regional Centre for Vocational Education and Training (VOCTECH) and the World Heritage Institute of Training and Research for the Asia and the Pacific Region (WHITRAP).

The Competence Framework has three main purposes:

- To identify the various competencies, notably skills and knowledge, that are necessary for cultural heritage work to be carried out effectively and sustainably. In this regard, it can be seen as a menu of options for heritage practitioners to select from, depending on their needs and the context of their heritage sites and organisations.
- To facilitate the design of appropriate education and training for cultural heritage professionals.
- To enable professional qualifications, systems to be established to eventually enable professional certification and licensing systems.

In conclusion, a competence framework for cultural heritage preservation encompasses a broad spectrum of skills, knowledge, and collaboration across various domains. Professionals equipped with this framework play a pivotal role in ensuring that our cultural heritage not only survives but thrives, enriching our collective understanding of history and identity.

Tanisha
BBA I

Computer Science & Information Technology Section

Editorial

In a world that constantly embraces change and innovation, it is our responsibility to guarantee that our heritage and culture are not left behind. While technology often takes center stage in discussions about progress, it is equally important to acknowledge its remarkable contribution to preserving our rich history and diverse cultural traditions. From digitisation to virtual reality, technology has opened up new avenues for revitalising our culture with the help of museums, libraries, cultural institutions.

Imagine being able to explore ancient manuscripts, intricate sculptures or historical photographs from the comfort of your own home. Technology has democratised the access to the same by breaking down barriers of distance, time and economic constraints. Besides, virtual reality has emerged as a game-changer in the field of bequest defense. With the blend of the realms of history and technology, people can explore ancient civilisation; wander through grand architectural marvels and witness pivotal historical events. It fosters a deeper connection to our roots as well as a greater appreciation for the diverse cultures that shape our world. Traditional music, dance forms, storytelling and oral histories are also being captured and shared. Online repositories and databases provide an invaluable resource for researchers to promote interdisciplinary collaborations and generating new knowledge about our collective past. On the contrary, the digital divide and access to technology remain significant barriers for many communities that limit their participation in this effort. The ethical considerations also demand careful thoughts that the process respects the values of the communities from which they originate.

Keeping this in mind, this year's issue of our College Magazine, 'Agammi Jyot,' is dedicated to the preservation of our culture and heritage, aligning with the one of the college's best practices. It serves as a platform to foster young minds' imaginative thinking and writing talents, with the purpose of providing you a satisfying reading experience. I hope the readers will enjoy being on this ride with us and know the pros and cons of technology in protecting our culture. It is our collective responsibility because it sustains our unique identity, history, and traditions and also fostering a sense of belonging and continuity for future generations. This will improve our understanding of the past and contributes to the world's diversity and richness. Though, it is our duty to employ technology as a tool to empower and uphold our heritage for generations to come.

Ms Purnima

Assistant Professor

PG Department of Computer Science

Preserving Languages : Technology's Role in Saving Endangered Languages

The language we are using for communication with hundred thousand of speakers, but if I tell you that it can extinct one day, it would be hard to believe. But this can happen in the near future as languages have history of dying. There are approximately 7000 languages all around the world, but only 3% of the languages are used by 96% of the total population. As per the reports, almost 2000 languages have less than 1000 speakers which is worrisome because these languages can extinct very soon. The languages spoken today, four of every 10 have danger of disappearing. If we look at Indian languages, India has heritage of languages as we have almost 450 languages, which we should be proud of. But there is something worrisome, that 5 languages are extinct and these languages are- Ahom, Andro, Rangkas, Sengmai and Tolcha. Around 10 languages have fewer than 100 speakers.

In India, 197 languages are extinct or vulnerable. Some languages are in danger because the number of speakers is falling off quickly. These 81 languages include Spiti, Garhwali, Ladakhi, Mizo, and Manipuri, among others. Speakers of endangered languages are turning to technology in a race against time to pass on their distinctive languages and traditions to the next generation as languages are disappearing at an alarming

rate. However, there are initiatives from many groups and individuals that aim to protect these languages. According to some academics, social media sites like YouTube and Facebook could help preserve these quickly vanishing languages online. There are numerous language learning apps available online at the moment. **Duolingo** is the most popular of them all, with more than 10 crore downloads. Some of the most vulnerable languages have been restored, thanks to Duolingo. By promoting these languages on its platform, Duolingo has been a fervent supporter of the cause and made substantial contributions to conserving the rich cultural heritage of extinct languages. Oxford University Press, for instance, introduced Oxford Global Languages a few years ago. A project to promote "digitally underrepresented" languages is underway. They are therefore concentrating on promoting tongues that may have a million or so speakers worldwide but have little to no web presence. Therefore, as a vital building piece to prevent them from suffering the same fate, they have begun developing digital dictionaries.

Numerous other initiatives with the same goal as these. Another comparable project is the **Rosetta Project**, the goal of this project is to produce a portable digital library with more than 1500 human languages. This disc will have approximately 13,000 pages of information and will be the right size to nestle comfortably in the palm of our hands. Additionally, it will have a long lifespan of between 2000 and 10,000 years.

AI is playing a bigger role than ever in the effort to rescue endangered languages because of its advantages for language acquisition and documentation. Artificial intelligence-powered chatbots that can understand both languages (one that needs to be learnt and the other that the user is familiar with) and can respond to users in both. Typos are ignored and comprehension is not a difficulty for these machines.' Reobot' is one such chatbot that assists users in learning te **reo Māori** (the indigenous language of New Zealand) regardless of their location. Learning with Reobot can speed up students' confidence and skill development. **Opie** is a low-cost, readily transportable robot that has been created by a team of researchers to teach Indigenous languages of Australia to kids living in rural regions. As the kids learn through tales, games, and lessons, Opie's eyes connect with them and the robot records the kids' linguistic abilities so that teachers may monitor the kids' development. To transcribe and develop AI models for Indigenous languages, they collaborated with Google. Opie has a recording library with almost 40,000 hours of content.

For many organisations, it can be difficult to keep digital language data up to date and available for Indigenous communities. But many people are attempting to find a solution to this issue. In the digital era, where speakers can access these languages whenever they want, the appropriate direction will help safeguard marginalised languages. Whereas many endangered languages were previously destined to extinction, these digital technologies now provide them a chance to recover and live.

Suksham Arya

Student Editor

MSc IT II

Cultural Resilience in the Digital Age

Culture plays a crucial role in shaping our upbringing, defining our identities and imbuing life with meaning. In today's fast-paced and mechanised world, our connection to ourselves and our cultural roots is diminishing. Turning back to our cultural heritage and re-inculcating its values provide a more meaningful sense of existence.

Modern technology, specifically digitisation, serves as a valuable tool for rekindling this connection. Digital platforms offer immense accessibility to cultural information, data acquisition and dissemination significantly reducing the time needed to access these valuable resources.

The collection and preservation of obscure and deeply rooted cultural data, its analysis, regeneration and anticipation of its role in future sustainability are not possible without digitisation. The innovative materials control the entire process from procurement to service delivery. As automation takes root, the path towards instant services and computerisation becomes an indispensable aid in preserving and promoting cultural heritage.

Dr Gurpreet Kaur

Head and Associate Professor

PG Department of Computer Science

DevOps : The New Career Avenue

DevOps, a combination of 'development' and 'operations', is more of a paradigm shift than a methodology. It emphasizes collaboration, communication and automation. With rapid technological progress, the software development organisations seek to deliver high quality and more reliable software faster; the demand for skilled DevOps professionals has surged and made DevOps a sought-after career opportunity. Numerous success stories like that of Netflix, which attributes its ability to release multiple updates daily to its robust DevOps culture, signify the transformative power of DevOps.

In the conventional software development environment, development and operations teams often function in isolation, leading to communication gaps, longer software development cycles and challenges in ensuring software quality. DevOps aims to cut through these silos by spurring collaboration and sharing of responsibilities between the two teams, resulting in speedier innovation, considerably reduced the release time. With this, DevOps has emerged as a top IT job role and the demand for expertise in this domain has soared, translating into attractive salary packages.

Equipping oneself for DevOps as a career option

1. Acquire relevant education and training with focus on:

- Strong foundation in software development and operations practices.
 - Practical knowledge through hands-on experience.
 - Acquiring degree or certification courses like the 'Certified DevOps Engineer' from Amazon Web Services (AWS) or 'DevOps Engineer' from Google Cloud.
2. Gain hands-on experience: Build your portfolio to demonstrate strong academic knowledge, complemented by practical experience gained through:
- Internships
 - Contributing to open-source projects
 - Working on personal projects

3. Master key DevOps tools and technologies: Familiarise yourself with automation and other modern DevOps practices and tools like:
 - Jenkins for Continuous Integration
 - Docker for Containerisation
 - Cloud Platforms: AWS, Azure and Google Cloud
 - Scripting Languages: Python, Shell scripting

Beyond technical skills, anyone aspiring to become a DevOps professional must possess a holistic view of software development life-cycle (SDLC), be receptive to embracing the challenges as opportunities for growth, a trouble-shooting attitude and adaptability to rapidly changing technologies, and have a perpetual desire to learn and keep abreast of the industry trends.

The portfolio of a DevOps engineer entails aligning development and operations activities, efficiently collaborating and communicating with both teams to ensure that the SDLC is well-coordinated right from writing the code to its deployment, and designing as well as implementing automated workflows and the concept of infrastructure as code (IaC) using code scripts and tools like Terraform and Ansible.

DevOps stands out as a catalyst for innovation, efficiency and collaboration. DevOps engineers play a pivotal role in this ecosystem, striking a delicate balance between code creation and deployment, automating processes that were once manual and nurturing a culture of teamwork. The journey to become a proficient DevOps engineer is marked by dedication, patience and passion. As industries strive to keep pace with the latest technological advancements, the demand for DevOps professionals will only intensify. It will be a win-win situation for all who opt for this career avenue.

Ms Manbir Sandhu
Assistant Professor

PG Department of Computer Science

ChatGPT

ChatGPT is a language version that has been trained by OpenAI. It is a state-of-the-art natural language processing (NLP) model that is capable of understanding and generating human-like responses to various types of text inputs, including written text, speech, and even images. ChatGPT's architecture is based on a transformer neural network, which comes under the types of deep learning model that is particularly well-suited for NLP tasks. The model is trained on a massive amount of data, which includes a wide range of text sources such as books, articles, and web pages. This training data allows the model to learn patterns and relationships within language, as well as to develop a sense of context and meaning.

One of the focal points of ChatGPT is its potential to generate human-like feedback to text inputs. This is achieved through a process known as language generation, which involves using the model's understanding of language to produce new sentences and paragraphs that are similar in style and meaning to the input text. This makes ChatGPT a powerful tool for a variety of applications, including chatbots, customer service, and even creative writing. ChatGPT's ability to understand and respond to natural language inputs is a result of its training on a vast amount of data. This training data includes not only text in English but also in a variety of other languages, allowing the model to understand and generate responses in multiple languages. Additionally, the model can also learn from other sources such as images and audio inputs, further expanding its capabilities.

One of the potential limitations of ChatGPT is the risk of bias in its responses. Like all robotics models, ChatGPT is only as good as the details it has been trained on. If the training data is biased in any way, the model may also be biased in its responses. However, OpenAI has taken steps to mitigate this risk, including using a diverse range of data sources and developing tools to identify and address biases in the model's outputs.

Despite its limitations, ChatGPT represents a significant advancement in NLP and has the potential to revolutionise a variety of industries. Its ability to generate human-like responses to natural language inputs makes it a powerful tool for customer service and support, as well as for applications such as language translation and creative writing. As the technology continues to advance, it is obvious that we will see even more innovative uses for ChatGPT in the coming years. ChatGPT has been trained on a variety of different datasets, including Wikipedia, Common Crawl, and various books and articles. The largest version of the model, ChatGPT-3, has over 175 billion parameters, which makes it one of the largest language models ever created. As an AI language model, ChatGPT has made a significant impact in the world of artificial intelligence and natural language processing. ChatGPT can specially provide students with useful information, guidance, and support that can help them achieve success in their academic pursuits.

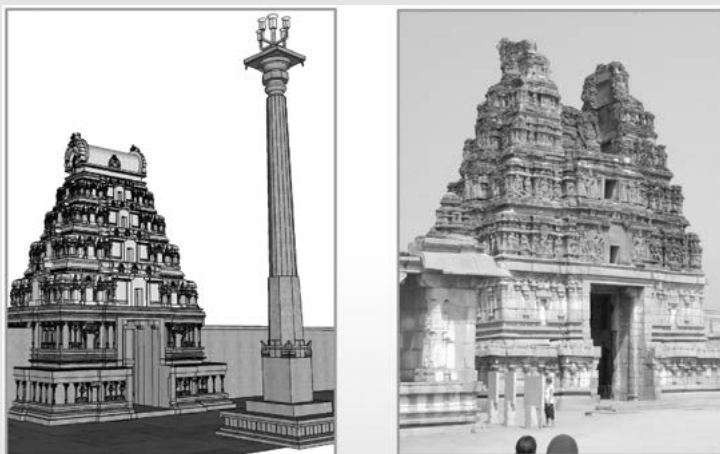
Here's an example of how ChatGPT could assist a student:

Suppose a student is struggling with a difficult math problem and needs some assistance. The student can ask ChatGPT a question related to the problem, and ChatGPT can provide step-by-step instructions and explanations to help the student understand the solution. Furthermore, ChatGPT can also provide helpful resources, such as videos, articles, and textbooks, that can aid the student in improving their understanding of the subject. ChatGPT can also offer study tips and strategies, such as how to effectively manage time, take notes, and study for exams. In this way, ChatGPT can act as a virtual tutor and mentor, offering personalised and timely assistance to students who are striving for academic success. AI and NLPs are also very helpful and useful in the medical field as they are being trained with large amount of medical patients' data so that the ai in future years to come can predict diseases outcomes in human beings and prevent the un-due deaths with the help of Artificial intelligence and Programs like ChatGPT and BARD. If such tools can be employed for the benefit of humanity and extend people's lives to healthier levels, that would be their true utility.

Ms Meena Jindal
Assistant Professor
PG Department of Computer Science

Future of Heritage Tourism : How Technology is Transforming Cultural Travel

Tourism is all about immersive experience in exploring unseen destinations and engaging with diverse cultures. The importance of travel and tourism lies in the fact that it not only generates employment but also has huge impact on local economy and infrastructure. Adoption of digital technologies has had a significant impact on tourism. Travel and tourism GDP is predicted to grow approximately at 5.8% per year between 2022 and 2032. Digital Tourism refers

to the use of digital tools to organise, control, manage and enjoy the travel experience. Tourists now use devices to book tickets and hotels; get directions to tourist spots and restaurants and a lot more. Virtual Reality (VR) technologies allow recreation of cultural heritage sites thereby boosting preservation of cultural heritage as well as generating new business opportunities. It aims to transform the travel industry by bypassing geographical boundaries, supporting restoration of cultural sites, digitisation of monuments and historical artifacts using new 3D Scanning and Printing techniques. Tools like Infrared Scanning, Hyper-spectral Imaging allows early detection of deterioration and wear and tear that is beyond the scope of naked eye. This helps in taking preventive and corrective measures before any damages take place. Artificial Intelligence (AI) plays a significant role in digital reconstruction of heritage sites like ancient city of Hampi, Nalanda (ancient center of learning) which had ruined over times.

Visitors can experience the intricate architectural details and atmosphere of these places which has been made possible only through the use of technology. This also provides educational opportunities. Digital tools cut cost of heritage tourism by 50% and reduce damage due to restoration by 80%. Take the case of Hologram statue of Netaji Subhash Chander Bose which is an invisible, 90% transparent holographic screen that is powered by a 30,000 lumens 4KW projector. With AR (Augmented Reality), it is possible to take room tours, peek inside an airplane, access public transportation schedules, and a lot more. Use of technology has helped visitors overcome language barriers and makes several aspects of travel like reservations, payments, check-ins, etc. contactless.

Despite several benefits both for the tourists and other stakeholders, technology and automation have their own concerns as well like lack of customer service and impersonal experience for the tourists. Various challenges for the tourism industry include risk of cyber frauds, competition for small travel companies, acquiring customer loyalty and trust and financial challenges.

Ms Navneet Sandhu

Assistant Professor

PG Department of Computer Science

The Intersection of Technology and Culture

In the human history, culture and technology stand as two intertwined threads, each influencing and shaping the other. The advent of technology has brought about transformative changes in the way we live, communicate, create, and express ourselves. Here I have tried to explore the dynamic relationship between technology and culture by examining how they influence the world we inhabit today. Technology has revolutionised communication, transcending geographical boundaries and temporal limitations. The digital age has birthed a plethora of tools as well as platforms that enable instant global connectivity. Like the social media and video conferencing have not only altered the way we communicate but have also given rise to new forms of digital interaction and self-expression. This interconnectedness has led to the exchange of cultural ideas, bridging gaps between distant societies and fostering a global cultural exchange.

The fusion of technology and culture is particularly evident in the realm of creative expression. Artists, musicians, writers and designers also are leveraging digital tools to create immersive experiences that blend traditional art forms with innovative techniques. Digital art, virtual reality installations and interactive storytelling have opened new avenues for creative exploration and allowing for a synthesis of cultural narratives that speak to the modern age. The technology has become a powerful ally in the preservation and dissemination of cultural heritage.

The rapid spread of cultural elements through digital platforms can sometimes lead to their detachment from their original context. The challenge lies in using technology to promote cultural diversity while respecting the integrity and authenticity of the cultures being shared. The interplay between technology and culture prompts a continual process of cultural evolution and adaptation. Societies are not static entities; they are influenced by the technological advancements of their time. From the printing press to the internet, each technological leap has brought about shifts in cultural practices and values. Thus, in order to embrace these changes while preserving cultural roots is a delicate balancing act that societies navigate.

Another fundamental aspect of culture is the language that has also experienced transformation in the digital age. The internet has given rise to new forms of language and communication such as emojis, memes and internet slang. It has provided a platform for the preservation of endangered languages through online resources and language learning applications and encouraging linguistic diversity simultaneously.

The relationship between technology and culture is a dynamic that shapes the way we express, connect, and define ourselves. With the advancement of technology, it is essential to recognise its potential as a tool for cultural enrichment and understanding. This intersection requires an awareness of the potentials as well as challenges such as appropriation and inequality, while harnessing the opportunities to amplify cultural voices and force a more connected and culturally rich global society.

Mr Ashish Yadav

Assistant Professor

PG Department of Computer Science

Digital Museum : Bringing Culture and Heritage into 21st Century

Our interactions with the world have changed dramatically as a result of the development of digital technology. Some heritage organisations have now reached a wider audience and provide a more immersive experience, all thanks to the development of digital museums. An online platform that displays museum collections and exhibitions in digital form is referred to as a "digital museum." These museums

provide visitors an exciting and instructive experience by using technology like virtual reality, augmented reality, 3D scanning etc. The potential of digital museums to reach a larger audience is one of its main benefits. Digital museums, in contrast to traditional ones, are not restricted by a certain location and can be accessed from anywhere in the world. As a result, individuals who might not have the chance to visit a real museum can nevertheless enjoy and learn about history and tradition while relaxing in their own homes. People with disabilities or mobility challenges can also be served by digital museums.

For instance, visitors to a digital museum can explore historic places like ancient ruins in a virtual setting to better appreciate the culture and heritage they represent. The quantity of items that may be displayed at traditional museums is constrained and the artifacts that are present must be carefully stored to avoid deterioration. On the other side, digital museums can use 3D scanning technology to make virtual reproductions

of objects that will allow future generations to study and appreciate them long after the originals have degraded. As they take less energy and resources to run, these are also more environmentally friendly and also, can lower their carbon footprint by requiring less physical space and infrastructure. Thus, these museums are likely to become a more beneficial instrument for disseminating our cultural legacy as technology develops.

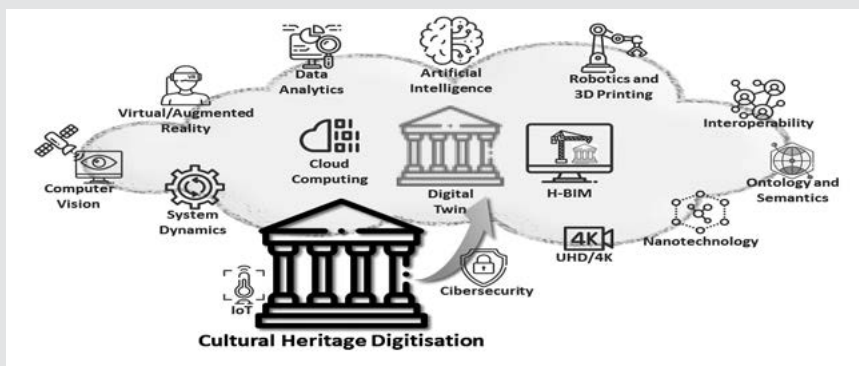
Gautam Bhatia

BCA I

Digitising Heritage

Our world is rich in cultural heritage woven from the threads of history, art, architecture, and traditions passed down through generations. However, these treasures are not immune to the natural disasters or human intervention. To ensure that the legacy of our ancestors endures for generations to come, we must embark on the journey of digitising heritage. Thus, we need to explore the importance of digitisation in preserving our cultural heritage and the various ways in which technology is helping us achieve this monumental task. Cultural heritage represents the collective memory of a society. It includes historical sites, artworks, manuscripts, photographs, oral traditions and much more. These artifacts not only hold intrinsic value but also contribute to our understanding of history and human creativity. The preservation the cultural heritage does not only belong to safeguarding the past, but it's about enriching the present and ensuring a meaningful future.

In today's life when everything is going digital and modern as per the advancement in the technology and user requirements. Why not our heritage should be digitised? That is how our cultural legacy can be saved. There are several techniques such as virtual and augmented reality, archiving,

digitisation of manuscripts, 3D scanning and imaging as well as computer equipped machineries available to accomplish this task like holograms, computer chips, screens for visuals, speakers and future robotics to keep the cultural activities sum up together.

Like traditional museums, automatic robots can be used like Alexa, Siri or Google Assistant that reply any questions regarding the monuments, manuscripts, sculptures etc. from the database. They can also have interactive holograms that will help to reduce the e-waste or investment cost on digital products. These holograms can save things to get broken by the children and will allow them to interact more closely. The process of digitisation has already been initiated and there have been several famous digitisation projects around the world focusing on preserving and making cultural heritage accessible. Some of the notable examples are given below:

National Digital Library of India (NDLI): NDLI is a large-scale digitisation project aimed at preserving India's cultural heritage. It offers free access to a wide range of digitised materials including books, manuscripts, and photographs.

Google Books: Google's ambitious project aims to digitise millions of books from libraries worldwide. The Google Books platform allows users to access a vast collection of books online, including rare and out-of-print publications.

Digital Memorial: There is a freedom fighter memorial in Jalandhar which has digital gadgets that tells the story and keeps everything recorded. One can virtually leaf through handwritten letters, read personal diaries and view rare photographs where all carefully preserved in digital form.

The British Library's Digitisation Projects: The British Library has digitised numerous manuscripts, rare books, and historical documents, making them accessible online. One of their most famous projects is "Turning the Pages" that allows users to virtually flip through digitised ancient texts.

The Internet Archive: The Internet Archive is a nonprofit organisation that has been archiving the internet and digitising various materials for over two decades. Their machine allows users to explore archived web pages and they have digitised a vast collection of books, music, videos, and more.

The World Digital Library (WDL): The World Digital Library provides free access to cultural treasures from around the world created by UNESCO and the Library of Congress. It includes manuscripts, maps, photographs and other important historical documents.

These digitisation projects showcase the power of technology to preserve and share cultural heritage on a global scale that makes it more accessible to researchers, educators and the public. They play a crucial role in safeguarding our shared history and promoting cultural exchange.

Shiv Kumar
MSc IT II

The Art of Preservation : How Technology is Protecting Historical Works of Art

Art serves as a window into the past, a reflection of culture and a testament to human creativity. From ancient cave paintings to Renaissance masterpieces, these historical works of art are precious treasures that need to be preserved for the generations to come. In recent years, technology has emerged as a revolutionising tool to protect and conserve these invaluable artistic legacies. In the field of imaging and documentation, high-resolution photography, 3D scanning, and infrared imaging techniques enabled art experts to capture accurate representations of artworks.

These digital records serve as a baseline for future restoration efforts and ensure that even if the physical object is damaged, its essence and historical significance can still be preserved. Another remarkable aspect is analysis and examination using advanced imaging techniques such as X-ray imaging, multispectral imaging and reflectance transformation imaging (RTI) that allow conservators to delve beneath the surface of artworks. These techniques unveil not only the signatures, sketches and previous restorations but also shed light on an artwork's history as well as helps in authentication.

Nanotechnology, an innovative technology, for instance, has introduced nano-materials that can be used for cleaning, stabilisation and protection of artworks. These materials are designed to be highly effective yet minimally invasive and make sure the preservation of delicate surfaces. Digital imaging techniques allow art experts to create high-resolution scans and photographs of artworks and these platforms enable global access to these art pieces, transcending geographical limitations. Lots of cases where historical art has been destroyed or lost, technology offers a glimmer of hope. Similarly, digital restoration is another area where technology has made significant strides. With the digital tools, conservators can digitally restore deteriorated artworks and reconstruct missing parts. Also, the monitoring systems equipped with sensors can track environmental conditions such as temperature, humidity, and light exposure, providing real-time data on the artwork's conservation needs. The technologies like virtual reality and augmented reality offer new ways for viewers to engage with large-scale artworks and provide immersive experiences and expanding access to these public treasures.

In addition to this, 3D printing technology has enabled the creation of precise replicas of artworks to study, to be used in exhibitions and institutes for educational purposes without exposing the original artworks for safety reasons. This technology allows experts to create accurate digital models.

The efforts should be made to create equilibrium between utilizing technological tools and maintaining the integrity of the artwork. The ethical implications of digitally manipulating historical works of art should be carefully considered after checking that interventions are respectful and in line with the artist's original intent.

With the employment of all these above mentioned techniques, we can safeguard our heritage and equally enjoy the great historical artwork of our ancestors. In present time, we have lot of other ways like 3D scanning, AI environment controlling sensing technique, restoration AI technique to ensure that future generations continue to appreciate the beauty and significance of our history while contributing to the ongoing story of human creativity.

Surender Kumar

BCA III

How Simulation Bridges the Past and the Future

Virtual Reality (VR) technology has become one of the most exciting and innovative technologies of our time. It has rapidly evolved over the past few years by revolutionising various industries such as gaming, entertainment, and healthcare. However, one of its most promising applications is in the field of heritage and culture. From ancient ruins to prehistoric cave paintings, it is helping us to preserve and protect our cultural heritage for future generations. It has the power to take us to eras long gone and engross us in the rich cultural heritage. It has revolutionised the way we interact with the world around us and it has also opened up new avenues for preserving culture and heritage. With the amalgamation of innovation with convention, simulation is playing a crucial role in documenting, preserving and promoting our collective history like never before. The momentous benefit is its ability to recreate historical sites and artifacts. Many cultural landmarks and heritage sites face the threat of deterioration, natural disasters. Therefore, these sites can be digitally reconstructed with the use of technology and allows people to experience and explore them in their original form, even if they are damaged. This technology offers a lifelike experience by providing a sense of presence that traditional media cannot replicate.

The technology allows individuals to step into the shoes of their ancestors and experience cultural practices firsthand. Through virtual simulations, users can participate in ancient rituals, customs. This interactive approach cultivates a sense of empathy and connection and helps in bridging the gap between generations and preserving cultural knowledge that may have otherwise been lost.

Likewise, VR opens doors to cultural exploration and education, transcending geographical boundaries. Through virtual tours and experiences, individuals can visit museums, archaeological sites and cultural landmarks from anywhere in the world. This technology democratises access to cultural heritage and enables people who do not have sufficient opportunities to travel to places and expand their knowledge. Conversely, the technology is still evolving and creating accurate virtual reality experiences that requires significant resources, expertise and time.

Few of the notable projects in VR Culture Preservation are ‘The Institute of Digital Archaeology (IDA)’, collaboration between Harvard University, the Museum of the Future in Dubai, and Oxford University has been in the forefront of using technology to study ancient artifacts. An example of the same is a 3D virtual model of a Roman arch in Palmyra, Syria that was destroyed by the Islamic State. Using photographs taken by archaeologists and tourists before the arch's destruction, the IDA meticulously recreated the monument in virtual reality and safeguards its memory for future generations. The digital model was even used to carve a replica of the arch in marble using robotic technology. Another significant player in the field is Google Arts & Culture.

Simulated experience and technology offers immense possibilities for safeguarding our shared history and promoting cultural understanding. Though, it is essential to address the ethical questions surrounding power structures, representation, authenticity and ownership to ensure that virtual reality is used justifiably in the pursuit of culture preservation.

Suraj
BCA III

The Power of Social Media in Preserving Cultural Traditions

In today's digital age, technology has transformed the way we connect, communicate and share information. Social media platforms have become powerful tools for individuals and communities to express themselves and preserve their cultural traditions. While some may argue that technology is eroding traditional values and customs, it is important to recognise the positive impact it can have on the preservation of our cultural heritage. Facebook, Twitter, Instagram and YouTube are the most widely used platforms and they have given people the ability to showcase their cultural traditions on a global scale. Through photos, videos and written content, individuals can share their unique customs, festivals and even art forms with people from different parts of the world. This digital sharing not only helps in promoting cultural diversity but also creates awareness and appreciation for traditions that might otherwise be forgotten.

One of the most significant ways in cultural preservation is by providing a platform for storytelling. Traditional tales, legends and myths that were once passed down orally from one generation to another can now be documented and shared through social media channels. This ensures that these valuable narratives are preserved for future generations and accessible to a wider audience. With this, communities can foster a sense of pride in their cultural heritage and strengthen their identity. These platforms also facilitate the documentation of cultural practices that are at risk of being lost. Long-established art forms, craftsmanship, music, dance, and rituals can be captured through videos and photographs and shared. This digital documentation not only serves as a record for future reference but also helps in reviving interest in these practices. At the same time, it is beneficial for artists to showcase their skills, gain recognition as well as find support for their work. Several social media platforms also act as a catalyst for cultural exchange and collaboration. It allows individuals from different cultures to connect and share knowledge, learn from each other and also collaborate on projects. This global interaction fosters a sense of unity among diverse cultures, breaking down geographical barriers and promoting mutual understanding.

While the power of social media in preserving cultural traditions is undeniable, it is important to acknowledge its potential challenges. It is the digital divide, where not everyone has access to the internet remains a significant barrier. Efforts should be made to bridge this divide and ensure that marginalised communities are not left behind in the digital era. Thus, there is a need for critical evaluation of the information shared on social media platforms. The risk of misinformation or misinterpretation of cultural traditions is ever-present. The responsible use of social media and promoting authentic and respectful representation of cultural practices is crucial to maintain the integrity of the information shared. Undoubtedly, these platforms have revolutionised the preservation of cultural traditions by providing a global stage for communities to showcase their customs. As we move forward in the digital age, it is essential to control the power of social media sensibly to protect the rich tapestry of our diverse cultural heritage.

Pratham
BCA III

Technological Tapestry

In a world of wires and screens, where technology endlessly gleams
Lies a power, unseen and vast, preserving culture, heritage that lasts.

Through pixels and lines of code, ancient tales and traditions unfold
The tapestry of diverse lands, protected by technology's gentle hands.

In the realms of social media's domain, cultural treasures no longer wane
Artists and custodians unite, sharing their heritage with boundless light.

Virtual reality takes us on a journey, to lands unknown, where memories carry
We step into the footsteps of the past, as time and distance are gently cast.

With imaging skills at pace, the brush of time finds its rightful place
Restoring works with delicate care, ensuring the legacy they bear.

In the corridors of places and rooms, the echoes of history play and bloom
A global stage for art to shine, where diversity entwine.

Tech tools, a symphony grand, in preservation, they firmly stand
From high-resolution scans to conservation, protecting beauty from degradation.

Across borders, languages, and space, technology builds a bridge to place
A world where cultures intertwine, preserving heritage for all of time.

So let us celebrate the gifts we hold, the wonders of technology that is bold
For in this digital age we embrace the protection of our shared human grace.

Anurag Thakur
BCA III

Do You Know?

Here are some fascinating facts about the development of Computer Science and Information Technology to our modern world. From the early pioneers to cutting-edge advancements, these fields continue to shape our lives and drive innovation across various industries.

The First Computer Programmer: Ada Lovelace, an English mathematician and writer, is widely regarded as the world's first computer programmer. She developed the first algorithm for Charles Babbage's Analytical Engine, a precursor to modern computers, in the mid-19th century.

The World's First Computer Bug: The term "bug" originated in computer science when a moth got trapped in a relay of the Mark II computer in 1947, causing a malfunction. This incident led to the term "debugging" to describe the process of finding and fixing software issues.

The Power of Supercomputers: Supercomputers can perform trillions of calculations per second. The world's most powerful supercomputer is Fugaku, developed by Japan, with a peak performance of over 442 petaflops (quadrillions of calculations per second).

The Birth of the Internet: The precursor to the modern internet, called ARPANET, was created in the late 1960s by the U.S. Department of Defense's Advanced Research Projects Agency (ARPA). It was developed to facilitate communication and information sharing between research institutions.

The Enigma Code: During World War II, computer science played a vital role in breaking the Enigma code used by the German military. British mathematician Alan Turing and his team developed the Bombe machine to decipher encrypted messages and contributing to the Allied victory.

The First Website: The world's first website, info.cern.ch, was created by British computer scientist Tim Berners-Lee in 1991. It provided information about the World Wide Web project and served as a guide to accessing documents on the internet.

Moore's Law: In 1965, Intel co-founder Gordon Moore predicted that the number of transistors on a microchip would double approximately every two years that leads to exponential growth in computing power.

The Rise of Open-Source Software: Open-source software, such as the Linux operating system and the Apache web server is developed collaboratively by a community of programmers. It is typically freely available and can be modified and distributed by anyone, fostering innovation and collaboration in the field of computer science.

The Impact of Artificial Intelligence (AI): AI is a rapidly advancing field of computer science that focuses on creating intelligent machines capable of mimicking human intelligence. It has applications in various domains such as healthcare, finance, autonomous vehicles and natural language processing.

Shubham Bisht

BCA I

Science Section

Editorial

In this rapidly changing age of artificial intelligence and instant information, the role of a college magazine has never been more crucial. As we attempt to give an opportunity to express the creativity of our students, we must recognise the significance of their contributions and the profound role our college magazine plays in nurturing the art of writing. Our college magazine has always been a testament to the creative effort of our students and faculty. It is within these pages that their ideas, knowledge, and insights find expression. The magazine captures the essence of their experiences and aspirations. From beginners to the most seasoned writers, our students and faculty put together some interesting articles.

This year we are celebrating our rich culture and heritage in our college magazine. The year 2023 brought about easy access to the highly celebrated artificial intelligence bot, and standing on the steps of easy access to robotic intellect we celebrate the rich culture and heritage of men in India. Over thousands of years, our ancestors have contributed enormously to the fields of mathematics, astronomy and medicine. India's contribution to philosophy and spiritualism is acknowledged across the world. Our enviable modern science and technology stand on the rich tradition of scientific approach and acceptance.

It was my great pleasure to edit the science section of this year's magazine. We received quite a few articles from students from different science backgrounds. In this journey, I would like to acknowledge the support and encouragement of our management the Sikh Educational Society, our esteemed principal Dr Navjot Kaur and our chief editor Dr Manbir Kaur Dhaliwal. I sincerely thank all the contributors and hope that the readers will appreciate their efforts by enjoying reading these articles.

Dr Ruchira Sen

Assistant Professor

PG Department of Zoology

Insects - The Unsung Heroes of Crime Investigation

The world of forensic science has long relied on the use of physical evidence to solve crimes. However, in recent years, a new type of evidence has been gaining popularity: INSECTS. Yes, you read that right. Insects, with their tiny bodies and limited lifespan, are serving as crucial witnesses in criminal investigations.

Forensic Entomology, the study of insects in relation to legal matters, is a field that has been gaining recognition in recent years. Insects are often the first organisms to arrive at a crime scene, and their presence can provide valuable information on the time of death, location of death, and whether a body has been moved after death. This information can be vital in helping investigators piece together the events leading up to a crime.

One example of the power of Forensic Entomology is the case of Carl Coppolino, a New Jersey mobster who was murdered in 1978. Coppolino's body was found in the trunk of a car, and forensic entomologist Dr. Lee Goff was able to determine that the body had been in the trunk for several days before it was discovered. This information helped investigators narrow down the time of death and ultimately led to the conviction of the killer.

Another example of the importance of insects in criminal investigations is the case of the Grim Sleeper, a serial killer who terrorised South Los Angeles for decades. Forensic entomologist Dr. M. Lee Goff was able to determine the time of death for one of the Grim Sleeper's victims by analyzing the insects found on the body. This information helped investigators link the victim to the killer and ultimately led to his capture.

Insects are not only useful in determining time of death and location of death, but they can also provide valuable evidence in cases of sexual assault. The presence of certain insect species, such as blowflies and beetles, can indicate that a body has been moved after death. This can be particularly important in cases of sexual assault, where the location of the assault can be critical in determining guilt.

In addition to their value in criminal investigations, insects also play an important role in conservation efforts. Insects can be used as indicators of environmental health, with changes in insect populations serving as early warning signs of ecosystem decline.

In conclusion, insects are playing an increasingly important role in forensic science. As tiny witnesses, they are providing valuable evidence in criminal investigations and helps to solve cases that may have gone unsolved otherwise. The field of forensic entomology is still relatively new, but it has already proven its worth in the courtroom. It's time for these unsung heroes to get the recognition they deserve.

Anshita Sharma

Student Editor

MSc Zoology II

The Common Ants with Uncommon Nesting Skills

Recently, I accompanied my MSc students to the college garden to show them the various insects on our campus. During our exploration, a student with a keen eye for spotting insects discovered a small nest of *Oecophylla smaragdina* ants. These bright orange ants had established their residence at the back of the botanical garden and were exhibiting their exceptional nest-building skills completely oblivious to our presence!

For those who are unfamiliar with *Oecophylla smaragdina*, they are a species of arboreal ants found in Southeast Asia, Australia, and the Pacific Islands. But you may not be unfamiliar to them. These ants are easily identifiable by their bright orange colour and their habit of building nests in the canopies of trees. They inhabit many trees in our campus and you can find them on tree trunks busy with their daily chores of finding food just like other ants. But their unique nesting technique sets *Oecophylla* ants apart from other ants. These ants use their own larvae as a source of silk to weave leaves together and make beautiful dome-like nests. They are often called the weaver ants for this special skill. The worker ants essentially utilise their babies as living thread spools to stitch leaves. Some ants hold the leaves together while others carry a silk-secreting baby in their mouth to make the leaf cluster a lasting structure. It's a bizarre and somewhat disturbing practice, but you can't argue with the evolutionary success of these ants.

The *Oecophylla* ants at the back of our garden have been busy constructing their masterpiece and in just a few days they have made an impressive feat of engineering forming a sturdy, protective fortress for the colony. If we were to look inside the nest, we would find a rather large, green queen busy laying eggs, many larvae waiting to become adults and many worker ants working tirelessly to keep the queen and the larvae fed and well sheltered. The success of the colony for most ants, wasps and bees depends on the adult insects. However, in the case of *Oecophylla* ants, the larvae also make a major contribution to building their nests.

If you are interested, you could go looking for structures like leaf balls in the fig tree at the back of the botanical garden but beware of going too close. These ants are not particularly shy when it comes to protecting their territory. Though their bites aren't really harmful, they do hurt a lot!

Dr Ruchira Sen

Assistant Professor

PG Department of Zoology

Quantum Entanglement : A Phenomenon Driving the Booming Field of Quantum Information Science

Quantum information science is a vibrant and rapidly emerging field of quantum technologies. It has broad potential implications in the areas such as secure telecommunications, quantum computing, and sensing technology. The predictions of quantum theory of nature have opened the doors to new novel technologies and have shaken the

John F. Clauser

Alain Aspect

Anton Zeilinger

very foundations of how we interpret measurements and properties of physical systems. In recent years, quantum entanglement has become a central focus of research in the field of quantum information science. This is because the entanglement allows for the creation of quantum states that are impossible to create using classical systems.

Quantum entanglement is an important phenomenon that occurs when two or more particles behave as a single entity. In other words, the quantum state of each entangled particle cannot be described independently of the states of its other entangled partners, even when separated by large distances. It is a fundamental feature of quantum mechanics that is not present in classical mechanics.

The so-called Copenhagen interpretation of the quantum theory of nature as proposed by Niels Bohr and Erwin Schrödinger is successful against any of its other possible interpretations. According to Copenhagen interpretation, the actual reality appeared to be fundamentally uncertain which means a particle does not possess certain properties until the moment of measurement. However, Albert Einstein was against this Copenhagen interpretation. He believed all aspects of reality should have a concrete and fully knowable existence that can be discovered through measurements.

In 1935, Albert Einstein along with Boris Podolsky and Nathan Rosen published a paper on the counterintuitive predictions that quantum mechanics makes for a pair of objects prepared together in an entangled way that none of the particles can be fully described without the complete knowledge of the other particle. They provoked an idea which is known since then as the Einstein-Podolsky-Rosen (EPR) paradox, which attempted to show that Copenhagen interpretation of physical reality given by quantum wave function is not complete. The word entanglement was coined by Erwin Schrödinger in a letter written in the German language to Albert Einstein after the publication of EPR paper.

The EPR paper inspired discussions about the Copenhagen interpretation of quantum mechanics and generated significant interest among physicists. However, a weak point in EPR paradox was missing until 1964, when John Stewart Bell proved that one of the key assumptions in the EPR paradox, the principle of locality, as applied to the hidden variables interpretation of quantum entanglement, was mathematically inconsistent with

the predictions of quantum theory. Expanding on a concept proposed by EPR, John Bell in 1964 showed that if hidden variables existed, their presence could be experimentally inferred through careful measurements of multiple pairs of entangled particles. Bell demonstrated an upper limit which is expressed as Bell's inequality for the possible strengths of correlations that can be computed in any theory of hidden variables obeying the principle of locality. This inequality is experimentally testable. Any violations of Bell's inequalities indicate that Copenhagen interpretation of quantum mechanics is correct. In the last couple of decades, great progress has been achieved in the understanding, creation and measurement of quantum entangled quantum states.

The Nobel Prize in Physics 2022 was awarded jointly to John F. Clauser, Alain Aspect and Anton Zeilinger "for experiments with entangled photons, establishing the violation of Bell inequalities and pioneering quantum information science". The experiments performed by Clauser and Aspect provided tools for creating, manipulating and measuring the states of particles that are entangled although they are separated by large distance. Zeilinger has been at the forefront of the field, developing techniques that use entanglement to achieve astounding feats of quantum networking, teleportation and cryptography.

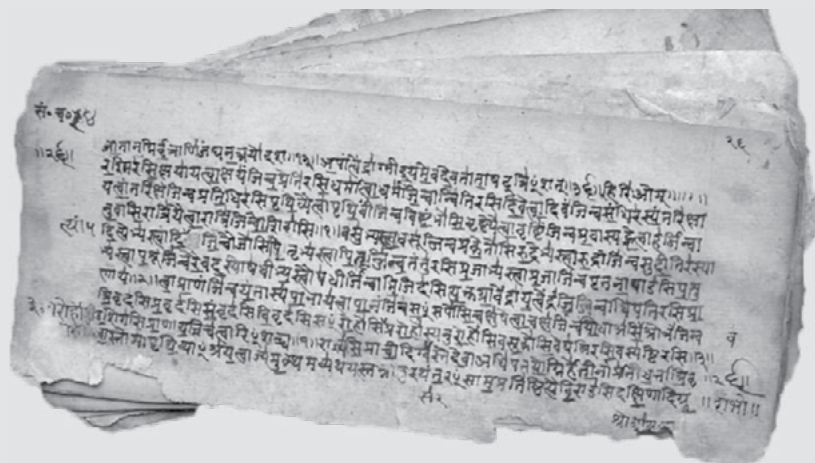
In 1969 John F. Clauser was the first person to conceive and develop John Bell's ideas, leading to practical experimental measurements of entangled states in 1972. His experimental measurements supported Copenhagen interpretation of quantum mechanics by clear violations of Bell inequality. This means that a theory that uses hidden variables cannot replace quantum mechanics. However, there were some loopholes in Clauser's experimental setups. About 10 years later, Alain Aspect and his collaborators refined Clauser's experiment and successfully closed one important loop-hole by developing a way to switch the directions of entangled photon pairs in billionths of a second after the photons had left their source but before reaching at a detector. This ensured that the measurement settings that existed when the photons were emitted could not affect the ultimate result, greatly reinforcing the notion that hidden variables do not exist. The last major loophole for Bell tests was closed in 2015 through the work of various research groups.

Anton Zeilinger and his colleagues have contributed to the use and study of entangled quantum states. In 1997 they were one of the research groups to independently demonstrate a phenomenon called quantum teleportation, which uses entanglement to allow quantum states to be moved from one particle to another across arbitrary distances. Zeilinger's group have achieved several other breakthroughs in quantum information science. Quantum teleportation is a central phenomenon to build a globe-spanning "Quantum Internet". Zeilinger has collaborated on the work that successfully used the technique to create China's Micius spacecraft, the first quantum communication satellite.

In summary, quantum entanglement plays a crucial role in quantum information science by enabling new technologies and applications that rely on the unique properties of quantum systems. As research continues to advance in quantum information science, we can expect in the near future to see significant progress towards new technologies that leverages the power of quantum mechanics.

Dr Ranber Singh
Assistant Professor
PG Department of Physics

Reviving the Past - The Role of Chemistry and Science in Preserving India's Cultural Heritage

India is a country rich in history and culture, with a legacy that spans millennia. From ancient temples to historic monuments, India's heritage is an integral part of its identity. However, preserving this heritage is a challenging task, given the ravages of time, natural disasters, and human intervention.

Fortunately, modern science and technology have given us new tools and techniques to better understand, document, and preserve India's cultural heritage. These tools range from advanced imaging technologies to 3D printing, and they are helping to unlock new insights into the past while creating new avenues for heritage preservation.

The application of chemistry in cultural heritage preservation in India has been a significant development. The use of chemical techniques and materials has made it possible to conserve priceless artefacts and structures for future generations to enjoy.

Chemistry plays a crucial role in the preservation of heritage and culture by providing insights into the chemical composition of artefacts, developing methods for their conservation, and contributing to the understanding of historical processes.

For example:

Analysis of pigments and dyes: The chemical analysis of pigments and dyes used in historical paintings and textiles has helped in identifying the sources of these materials and determining their age. For instance, a study conducted by scientists at the IIT Bombay used Raman spectroscopy to analyse the pigments used in the Ajanta cave paintings, a UNESCO World Heritage site in Maharashtra. The analysis revealed that the paintings were created using a combination of mineral and organic pigments.

Conservation of metal artefacts: The conservation of metal artefacts such as statues and sculptures requires the use of chemical treatments to protect them from corrosion and environmental degradation. A recent study conducted by scientists at the IIT Kharagpur developed a new method for the conservation of bronze artefacts using an anti-corrosive

coating made of a mixture of nanoparticles and natural resin. The coating was found to be effective in protecting the artefacts from corrosion and environmental damage.

X-ray fluorescence (XRF) spectroscopy can be used to analyse the elemental composition of materials, while infrared spectroscopy (FTIR) can be used to identify organic compounds.

Preservation of historical documents: The preservation of historical documents such as manuscripts and archives requires the use of chemical treatments to prevent degradation and deterioration. A recent study conducted by scientists at the IISER Bhopal used a combination of chemical and physical treatments to conserve a 17th-century manuscript from the Mughal era. The treatment involved the use of a natural gum coating to protect the manuscript from damage and a mechanical process to remove any surface dirt and stains.

Characterisation of historic pigments: Researchers at the Indian Institute of Science Education and Research (IISER) Kolkata have studied the composition of historic pigments used in Indian paintings. The researchers used a combination of X-ray diffraction, FTIR spectroscopy, and Raman spectroscopy to analyse the pigments. The analysis revealed that the pigments were made from a variety of minerals and organic compounds, some of which are no longer used in modern pigments.

Analysis of historic textiles: Scientists at the Indian Institute of Technology (IIT) Delhi and the National Museum of India have used scientific techniques to study the chemical composition of historic textiles from India. The researchers used Fourier transform infrared (FTIR) spectroscopy, X-ray fluorescence (XRF) spectroscopy, and Raman spectroscopy to analyse the fibers, dyes, and other materials used in the textiles. The analysis provides important information on the origin and age of the textiles, as well as insights into the traditional dyeing techniques used. Chemical treatments can also be used to stabilise fragile artifacts, such as ancient documents and textiles. One technique involves using a polyvinyl acetate (PVA) adhesive to strengthen and protect the fibers of fragile materials, such as parchments or textiles, without altering their appearance or texture.

Conservation of historic monuments: Researchers at IIT Roorkee have developed a new method for the conservation of historic monuments, such as the Taj Mahal. The researchers used a combination of natural products and nano-materials to create a coating that can protect the monument from environmental degradation. The coating was found to be effective in reducing the growth of algae and other organisms on the surface of the monument.

These are just a few examples of the recent research in chemistry for heritage and culture preservation in India. The research demonstrates the importance of applying scientific knowledge and techniques to the preservation of India's rich cultural heritage.

In conclusion, science and technology are offering new opportunities for India's heritage and culture preservation. These tools are helping us to better understand, document, and protect India's rich legacy, while also creating new avenues for public engagement and appreciation. By continuing to invest in these technologies, we can ensure that India's heritage remains a vital part of our cultural and national identity for generations to come.

Shweta Garg
MSc Chemistry II

A Life Full of Love and Entertainment

When you walk around Sri Guru Gobind Singh College, you may have noticed us roaming around the campus. Hi! We are the dogs of Sri Guru Gobind Singh College, as free as street dogs, and as loved as pet dogs. We are surely the most liked organisms on this Campus (more than humans!). My friends and I, come from different backgrounds and places. The Campus is very large, it has several areas: a forest, a small pond, several buildings, a big ground, a ramp and two canteens! One can never get bored of living here. We have got several names: sometimes we have a different name every day and sometimes we all end up getting called by the same name! That's weird and confusing!

I call myself Moti, it seemed cool and precious. Likewise, we have a Hira, Sona and a Chandi in our group. We named ourselves for our convenience but we also respond to whatever the humans around us call us.

Here we receive food, water and regular checkups in addition to abundant love. We also have collars! Guess what we give back? Well, our presence, wagging tails and a few excited jumps do the job! Just wag your tail once or twice at the right moment, and the humans just melt and would give us the love back. I don't know how humans earn their food, but we just need to go to them and ask. Most of the day we are free. The best thing about our day is basking in the sun. We like lying down in unique positions and hanging out together. You can find us in the nooks

and corners of the Campus in sunny days. Sometimes humans pile sand for the construction of their buildings. All one needs to do is make a hole in that pile and that is the softest dog-made bed! In winter, we like to sunbathe in the centre of the College Courtyard. That's the best place - the big buildings block all the cold winds!

According to me, humans are a very intrusive species, they like to disturb us while we are resting. Most of them pet us with adoration and some run away after calling us. Sometimes, the love in their eyes suddenly changes to fear after we start walking toward them. Some are very gentle, they give us snacks, shake hands, belly rubs and a good scratch on the neck. The scratches are the best of them all! We know those dog-lover humans and every time we see them, we run to them.

I am, however, very intrigued by the fact that they can walk on two limbs easily. They seem to be very stylish as well.

All in all, life on Campus is filled with entertainment and is quite fulfilling. I love living here with my friends. This is certainly my sweet home.

Pamel Sahni
MSc Zoology II

Understanding the Immune System and Developing New Treatments

The immune system comprises a complex network of cells, tissues, and sensors that work together to protect the body from harmful pathogens and foreign substances. While the immune system is remarkably effective at fending off invading threats, it can sometimes be overactive, leading to autoimmune disorders, allergies, and other immunological diseases. At the same time, some pathogens can evade or suppress the immune response, leading to chronic infections or cancer. Immunology research seeks to better understand the immune system, develop new treatments for immunological diseases, and harness the immune system's power to fight cancer and other diseases.

One major area of immunology research is focused on T cells, a type of immune cell that plays a critical role in identifying and eliminating abnormal or infected cells. T cells recognise specific antigens and protein fragments unique to specific pathogens or tumour cells. By developing a better understanding of how T cells recognise antigens and coordinate their activities with other immune cells, researchers hope to develop more targeted and effective treatments for cancer and autoimmune diseases.

Another area of research involves the use of monoclonal antibodies, genetically engineered proteins that can recognise and bind to specific targets on cells or pathogens. Monoclonal antibodies have emerged as a powerful tool for treating a wide range of conditions, from cancer to rheumatoid arthritis to COVID-19. Researchers continue exploring new applications for monoclonal antibodies, including developing "bispecific" antibodies that simultaneously target multiple proteins.

Immunologists are also investigating the role of the microbiome, the complex ecosystem of bacteria and other microbes that live within the human body. Studies have shown that the gut microbiome plays an important role in regulating the immune system, with disruptions to the microbiome potentially contributing to autoimmune diseases and other conditions. By gaining a better understanding of the connections between the microbiome and the immune system, researchers hope to uncover new strategies for treating diseases.

Finally, researchers are working to develop new immunotherapies, treatments that leverage the power of the immune system to fight cancer and other diseases. One such approach is to genetically engineer T cells to recognise and attack cancer cells, a technique known as CAR-T therapy. Another approach involves the use of immune checkpoint inhibitors, drugs that block proteins that normally act as "brakes" on the immune system, allowing it to attack cancer cells more effectively.

The field of immunology research is a rapidly evolving one, with breakthroughs emerging on a regular basis. Advances in genomics, microbiology, and other related fields are providing researchers with new insights into the complex inner workings of the immune system. As our understanding expands, we may be able to develop more effective treatments for a range of immunological diseases, ultimately improving the quality of life.

Prachi

MSc Biotechnology I

Unsolved Mysteries :

Do Insects have Feelings and Consciousness ?

The question of whether insects have feelings and consciousness is a complex and debatable topic among scientists and philosophers. Insects are small complex organisms with diverse behaviours and sensory capabilities. Recently a study reported that Honeybees have emotional ups and downs, cockroaches have personalities, they remember their families or relatives and they make collective decisions. Our inability to decode the communication modes of animals restricts us from understanding what they feel or express. But according to some philosophers, insects have brains and consciousness is generated in the subcortical structures of the brain and this region has the capability to process cognition.

Insects such as honeybees and ants, can communicate with each other through complex chemical signals or dances, indicating a level of social organisation and awareness of the environment. Research has shown that insects can learn from experience and modify their behaviours based on past events, which suggests a certain level of cognitive ability.

The question of consciousness in insects is also a subject of debate. Consciousness is often defined as the state of being aware of one's own thoughts and experiences and there is ongoing discussion about whether insects possess this kind of self-awareness. Some scientists argue that insects may have a basic form of consciousness, while others believe that their behaviours and responses can be fully explained by their sensory and neural mechanisms without invoking consciousness.

The question of whether insects have feelings and consciousness is still a topic of ongoing research and debate among scientists. While insects exhibit complex behaviours and sensory capabilities, their cognitive abilities, emotions and consciousness are still not fully understood and may differ significantly from those of humans and other mammals. At present, we can only be hopeful that future research will unravel the mysteries of insect cognition and consciousness.

Himani

MSc Zoology II

Future of AI and its Impact on Society

Artificial intelligence (AI) is rapidly becoming ubiquitous in our daily lives. From Siri and Alexa to self-driving cars and facial recognition technology, AI is transforming the way we interact with the world around us. However, as AI continues to advance, it raises several important questions about its impact on society. One of the key concerns is the potential for AI to replace human workers. According to a study by Oxford University, up to 47% of jobs in the US are at risk of being automated in the next 20 years. This could have far-reaching implications for the economy and society, but AI will particularly impact those in low-skilled or manual jobs. Another concern is the impact of AI on privacy and surveillance. As AI becomes more sophisticated, it is increasingly able to analyse vast amounts of data and track individuals in real time.

This raises questions about the balance between security and privacy, and how we can ensure that our personal data is not misused or exploited.

Despite these concerns, many experts believe that AI has the potential to bring about significant benefits for society. As the renowned physicist Stephen Hawking once said, “The rise of powerful AI will be either the best or the worst thing ever to happen to humanity. We do not yet know which.” One potential area of benefit is in healthcare. AI can analyse vast amounts of medical data and identify patterns and insights that might not be apparent to human doctors. This could lead to more accurate diagnoses, more effective treatments, and ultimately, better health outcomes for patients. However, insurance providers can even misuse such data to deny benefits to such patients.

Another potential benefit is in the fight against climate change. AI can help us to optimise energy usage, reduce waste, and develop new, more sustainable technologies. This could help to mitigate the worst effects of climate change and create a more sustainable future for us all.

The future of AI is complex and multifaceted. While there are certain risks and challenges that need to be addressed, there is also enormous potential for AI to bring about significant benefits for society. As the philosopher and AI researcher Nick Bostrom has said, “Machine intelligence is the last invention that humanity will ever need to make.” It is up to us to ensure that we harness this technology to maximise its benefits while minimizing its risks.

Ankit Kumar
MSc Mathematics I

Conservation of Energy : Importance in Heritage Preservation and Environmental Sustainability

Conservation of energy is a critical principle that governs many natural processes. The principle of conservation of energy states that energy cannot be created or destroyed; it can only be transformed from one form to another. This principle has far-reaching implications for a wide range of fields, including heritage preservation, environmental sustainability, and even everyday life.

One of the key areas where the conservation of energy is important is in heritage preservation. Heritage sites, such as ancient temples, monuments, and palaces, often require significant amounts of energy to maintain and preserve. The use of modern technologies, such as lighting and climate control systems, can help to preserve these sites for future generations. However, the use of energy in this way can also be wasteful and contribute to environmental degradation.

To address this issue, the Ministry of Environment in India has launched several initiatives aimed at promoting energy conservation in heritage preservation. These initiatives include the promotion of renewable energy sources, the use of energy-efficient lighting and climate control systems, and the development of guidelines for energy-efficient heritage preservation practices.

Colleges and universities also play an important role in promoting energy conservation and sustainability. Many institutions have implemented energy-saving measures, such as the use of LED lighting and the installation of solar panels. In addition, many colleges offer programs and courses focused on environmental sustainability and energy conservation.

Promoting the conservation of energy is not only important for heritage preservation and environmental sustainability, but also for broader social and economic benefits. By reducing our dependence on fossil fuels and promoting the use of renewable energy sources, we can create new jobs and industries, reduce air pollution and greenhouse gas emissions, and improve public health.

The conservation of energy is a critical principle that has wide-ranging implications for science, technology, and society. By promoting energy conservation in heritage preservation, colleges, and other areas, we can ensure that future generations can enjoy our cultural heritage and a healthy and sustainable planet. The Ministry of Environment in India and other organisations are leading the way in promoting energy conservation, and we all have a role to play in making our world a better place.

Palak Sharma

MSc Physics I

Development of Multidrug Resistance in the Bacteria : A Global Threat

Bacteria isolated from food is a common topic of discussion in the scientific community. Many samples of packed food and raw vegetables sold at vending machines or supermarkets have multiple reported cases of *Staphylococcus* spp., *Pseudomonas* spp., and *Klebsiella* spp. isolation. This issue emphasises the importance of raising awareness among peers about the proper handling of these types of food items before consumption. Contamination of food items can occur at various levels of food handling and processing that involves harvesting, cutting, and packing before the supply. The poor sanitation condition of the supermarket or the vending machines where these items are placed for retail is an additional factor. The bacteria have also become multidrug-resistant to create a global threat to add to this problem of presence of harmful bacteria from food items. The phenomenon of multidrug resistance is caused when bacteria show resistance to different antibiotic drugs. The bacteria isolated from food are also tested to have resistance to at least three different classes of antibiotics available in the market.

The classes of these antibiotics are distinguished on the bases of the mode of action of the antibiotic on the bacteria. some of the classes of antibiotics are the β -lactam antibiotics, which work by inhibiting cell wall synthesis and aminoglycosides, which work by inhibiting protein synthesis. The resistance in the bacteria has been developed by the mechanisms of alteration of the target site, synthesis of the attacking enzymes on the antibiotics, and the presence of the resistant gene on the extrachromosomal DNA of the bacteria called the plasmid. If the bacteria become resistant to all the available antibiotics on the market there will be no cure available to overcome the disease and damage caused by the bacteria on the human body.

What can we do?

The measures for controlling the growing resistivity in the bacteria against the antibiotics normally taken are very simple and effective. It involves washing the fruits and vegetables taken from the market and completing the course of antibiotics taken to ensure the surviving bacteria do not develop resistance towards orally taken antibiotics.

Future scope :

In the future advance actions and techniques may be developed to stop the persistence of superbugs in the environment which involves manipulating the DNA (genetic code) of the bacterial species and making good use of the model organisms or the popularly known 'workhorse' of genetic engineering.

Supreety Bhalla
MSc Biotechnology II

A Bee C of Honey Beekeeping : A Part of Our Heritage

Honey bees are amazing insects that captivate the interest of various individuals, including the honey hunters, beekeepers, ecologists, molecular biologists, doctors, or even the common man. This insect species holds numerous valuable lessons for humanity. With their remarkable abilities, honey bees serve as master architects, ingenious alchemists, natural pollinators and highly social creatures living in colonies known as hives.

Initially, humans only interacted with honey bees to harvest honey. However, in the present day, honey bees contribute significantly to three fundamental human needs: food, clothing and shelter, either directly or indirectly.

Recently, I participated in a three-day workshop at the Department of Zoology, Panjab University, Chandigarh, focusing on the increasing importance of beekeeping as a self-employment opportunity. This workshop sparked my fascination with bees and provided me with an opportunity to expand my knowledge and gain hands-on experience in beekeeping. Prof. Neelima R Kumar meticulously imparted knowledge about the methods of modern beekeeping. The most common species of honey bees are: *Apis mellifera*- the commercial European honey bee, *A. dorsata* and *A. laborisa* - the giant honey

bee, *A. cerana* - the Indian honey bee, *A. florea* - the dwarf honey bee, *A. andriniformis* - similar to *A. florea* and *A. koschevnikovi* - the red bee from Southeast Asia.

A. cerana and *A. mellifera* are behaviourally most interesting as they hive in the dark cavities and make parallel honeycombs. This trait has enabled man to domesticate them in movable comb frame hives. Besides providing honey and beeswax, honey bees help to pollinate our food, fruit, fibre, forest, flowers, and fodder crops. This indigenous, technical knowledge base has led to the adoption of beekeeping for economic gains and it has taken the shape of cottage industry.

Colony organisation

Honey bees are eusocial insects with highly organised division of labour. Age-associated organised division of labour among workers is as follows: young bees perform cell cleaning, tend brood, cap brood and attend the queen; middle aged bee- receive nectar and pollen, build and clean the comb and old bees perform foraging.

Division of Castes: The three main castes

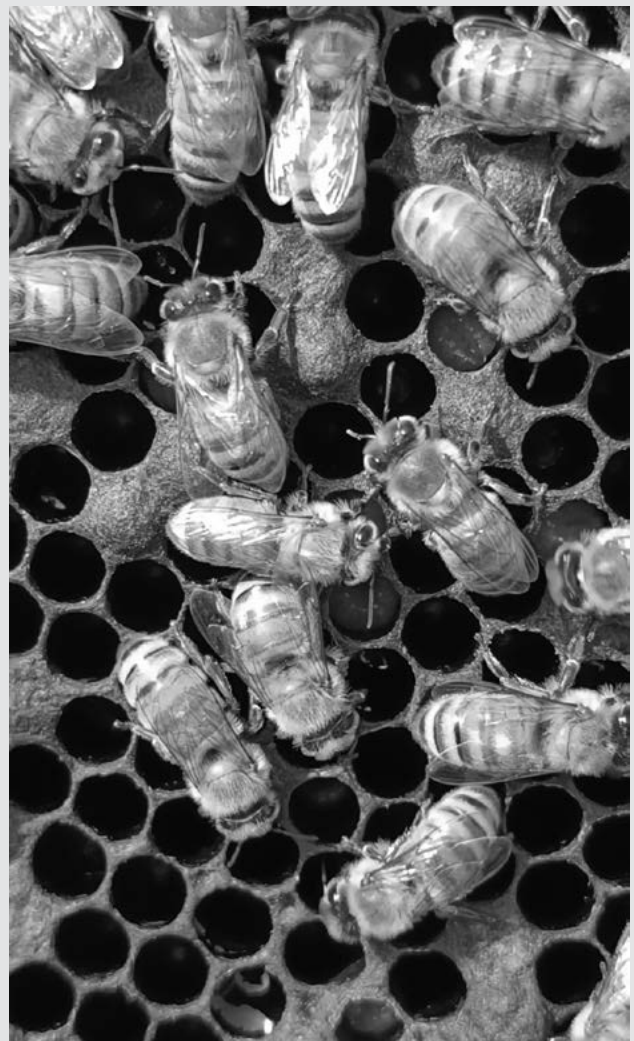
Queen: Queen is the mother of colony. She produces a powerful pheromone, which suppresses the worker bees' reproduction and forces them to perform colony maintenance activities. The virgin Queen flies to a drone congregation area, where she mates with multiple drones. The queen lives for about three years and her main function is laying thousands of eggs.

Drones: Their sole purpose is to mate with the new queen of other colonies. If the colony is short on food, drones are often kept out of the hive. Drones lack the body parts to efficiently harvest nectar or pollen to feed themselves. Drones also lack a stinger of any kind.

Workers: All colony maintenance tasks are performed by the workers. Workers feed the queen and larvae, guard the hive entrance, maintain hive temperature by fanning their wings, collect nectar, produce wax to make comb and forage. The ovipositor of the worker bees is modified into a sting which is associated with a poison gland and reservoir. Life expectancy is approximately 28 to 35 days.

The heritage of apiculture in India

The heritage of housing honey bees in traditional structures like skeps, pot hives, log hives and wall hives has been prevalent in our country. Commercial beekeeping became possible only with the discovery of the bee box by Lorenzo Lorraine Langstroth in 1851. This is known after him as Langstroth movable frame bee hive. Newton bee hive was later developed for hiving *A. cerana* at Jeolikot near Nainital, Uttarakhand.

A Visit to Apiary

The most exciting part of the workshop was our visit to the apiary at Kaimbwala village. We got to closely observe the behaviour and other activities of the bees. We learnt about the bee colony management and control measure for pathogens, pests and predators. A single bee hive box contains 10 movable hive frames. To observe, one has to slowly remove the top cover of the bee hive and use the hive tool to loosen up the frame before taking it out. Beginners can use a smoker for easy handling of bees. In a mature colony, honey cells are made on the upper region of the frame, pollen cells in the middle region and drone, queen, and worker cells towards the end of the frame respectively.

Honey is the most important product of the bees but pollen, beeswax, bee venom, propolis and royal jelly are also economically important products.

Self-employment opportunity

Beekeeping or honey collection has been an important profession for many years. It can also be adopted as a hobby or as a part-time job. Honeybee colonies may be kept at the backyard, kitchen garden, roofs and veranda of the houses as long as there are bee flora nearby.

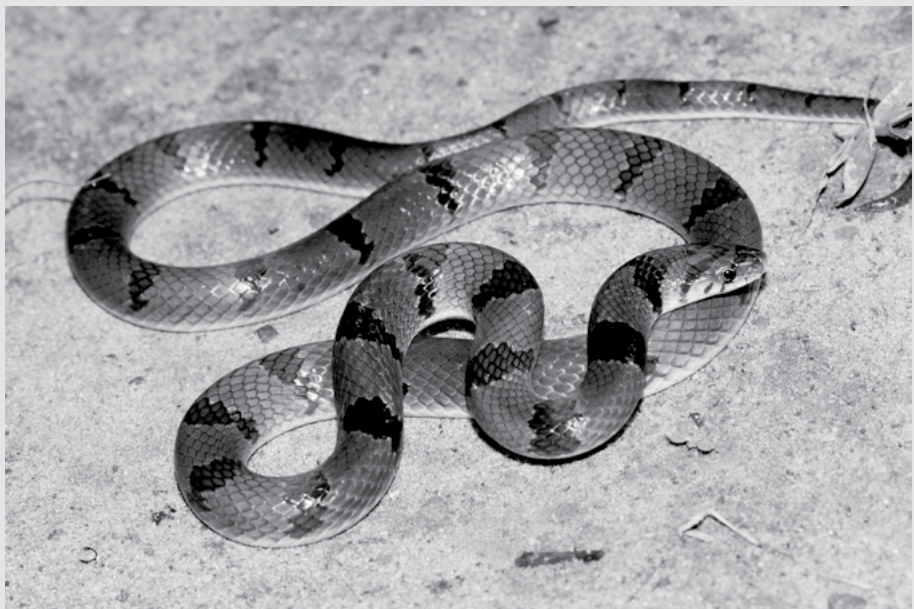
Kiran

MSc Zoology II

A Thrilling Discovery : The Elusive Kukri Snake Found in Assam

The northeastern state of Assam is known for its rich biodiversity, with dense forests, lush grasslands, and diverse ecosystems. It is home to many exclusive and rare species of wildlife. Recently, a team of herpetologists made an exciting discovery - the elusive Kukri snake (*Oligodon kheriensis*) in Assam. The Kukri snake, also known as Kheri snake or Collared Kukri snake, is a non-venomous colubrid

snake species that is known for its distinctive appearance and elusive nature. It is named after its unique blade-like teeth, resembling the curved Nepalese weapon, the Kukri knife. This snake is known to be endemic to the northeastern regions of India.

Kukri snake in Assam was discovered by a team of herpetologists from a local conservation organisation during a survey conducted in the Jeypore Rainforest of the Cachar district in southern Assam. The team, led by Dr Alok Das, a renowned herpetologist and the founder of the organisation, was studying the biodiversity in the area to document the reptile and amphibian species found in the region. The discovery of the Kukri snake in Assam is very significant as it expands the known distribution range of this elusive species, which was previously not recorded in the state. The finding underscores the importance of conducting comprehensive biodiversity surveys in remote and lesser-explored areas. Such studies help to better understand the distribution and conservation status of various wildlife species.

The Kukri snake has a slender body with a distinctive pattern of dark bands on a light background, and a distinctive collar behind its head, which gives it its common name "Collared Kukri snake." This snake is known to be primarily nocturnal and feeds on a diet of small reptiles, amphibians, and invertebrates.

The discovery of the Kukri snake in Assam has raised important conservation implications. As with many snake species, the Kukri snake faces threats from habitat loss due to deforestation, agricultural expansion, and human encroachment. Being a secretive and elusive species, it is also vulnerable to being overlooked in conservation efforts. The discovery of this species in Assam highlights the need for further research, monitoring, and conservation measures to protect its habitat and ensure its survival.

Dr Alok Das, who led the team that made the discovery, emphasised the importance of raising awareness about the unique and diverse snake species found in the region, and the need for conservation efforts to protect their habitats. He also highlighted the role of local communities, forest departments, and conservation organisations in working together to conserve and protect the rich biodiversity of Assam and the northeastern region of India. The Kukri snake is a thrilling addition to the herpetological diversity of Assam and the northeastern region of India. It emphasises the importance of continued research, conservation efforts, and community participation in safeguarding the unique and fragile ecosystems of the region and protecting this elusive and fascinating species. With further studies and conservation measures, we can hope to learn more about the ecology and biology of the Kukri snake, and ensure its conservation for generations to come.

Dheeraj
MSc Zoology II

Environment Section

Editorial

Our environment, with its intricate web of ecosystems, provides the canvas upon which our heritage and culture flourishes. It is the lifeblood that sustains our existence, offering us invaluable resources, clean air and water, thereby supporting a myriad of flora and fauna.

A sustainable environment, therefore, becomes the bedrock upon which our heritage and culture can thrive for generations to come.

Upholding Cultural Heritage underpins UN's Sustainable Development Goals, thereby fostering cultural preservation and driving sustainable tourism and environmental stewardship. This is also reflected in the ethos of our college as the Best Practices promoted by our Institution are Heritage and Cultural Preservation and Environmental Sustainability. By intertwining the principles of Environmental Sustainability with the preservation of our Heritage and the nurturing of our Culture, we forge a harmonious relationship between past, present and future.

I am honoured to assume the role of Editor for the esteemed 'Environment Section' of our illustrious college magazine, 'Agammi Jyot'. This special edition serves as a dedicated platform for deep reflection on the imperative task of preserving our heritage, nurturing our cultural traditions and simultaneously fostering a sustainable environment.

It serves as a clarion call to reflect on the imperative of maintaining our rich heritage, fostering our vibrant culture and promoting a sustainable environment. This noble effort encapsulates our unwavering commitment to shaping a future that respect our past, celebrates our present and safeguards the well-being of generations yet to come.

I would like to express my profound gratitude to the esteemed faculty members and enthusiastic students who have wholeheartedly engaged in the creation of these invaluable articles. A genuine endeavour has been undertaken to assimilate noteworthy articles that delve into the profound significance of conserving our cultural heritage.

Thus, the urgent need to address heritage preservation for the protection of the environment is evident in today's world. Integrating heritage preservation into sustainable development frameworks, encouraging adaptive reuse, promoting sustainable tourism and engaging local communities are vital steps toward preserving our rich cultural legacy while safeguarding the environment for generations to come.

Only by taking collective responsibility can we ensure the preservation of our cultural legacy and the profound significance it holds for generations to come.

Dr Sugandha Kohli Kaang

Assistant Professor

PG Department of Sociology

Cultural Erosion Pollution : Hidden Toll

Cultural heritage encompasses more than just visually stunning landmarks and artifacts. It holds immense significance in shaping our identities, fostering social cohesion and connecting us to our past. However, the detrimental effects of pollution pose a severe threat to the very essence and cultural significance of these cherished treasures.

Pollution, particularly air and water pollution, leaves an indelible mark on cultural heritage that extends beyond mere aesthetic damage. Harmful pollutants, such as sulfur dioxide, nitrogen oxides and particulate matter, corrode and erode the surfaces of historical buildings and sculptures, leading to irreversible damage.

Here are some of the key ways on how pollution can affect these sites:

Deterioration of materials: Air pollution, especially from industrial emissions and vehicle exhaust, can lead to the deterioration of materials used in heritage sites. This is particularly evident in buildings and monuments made of limestone, marble or sandstone.

Acid rain: Pollution, particularly from industrial activities and burning fossil fuels, can lead to the formation of acid rain. This erosion can cause irreversible damage to the intricate carvings, artwork and architectural details of heritage sites.

Discoloration and soiling: Airborne pollutants, such as particulate matter, soot and vehicle emissions, can settle on the surfaces of heritage sites. Over time, this can lead to discoloration and soiling, obscuring the original appearance of the site.

Biological growth: Pollution can also contribute to the growth of algae, moss, lichen and other biological organisms on the surfaces of heritage sites. They can penetrate the porous surfaces, leading to cracking, flaking and loss of structural integrity.

Climate change impacts: Changing climatic conditions, such as increased temperature, altered precipitation patterns and extreme weather events can negatively affect heritage sites. Rising sea levels, coastal erosion, increased humidity and temperature variations can pose significant risks to coastal and low-lying heritage sites.

Cultural landscape alteration: Pollution can also impact the surrounding landscapes of heritage sites. Deforestation, mining, industrial development and urbanisation driven by pollution can alter the visual context and destroy the historical or cultural significance of the surroundings.

Furthermore, the impact of pollution extends to intangible aspects of cultural heritage. Contaminated air disrupts the acoustic environment around historical sites, affecting the way sound resonates and altering traditional rituals, music and oral traditions associated with these locations.

Preserving cultural significance goes beyond safeguarding aesthetics; it involves protecting the narratives, rituals and connections to our past that these heritage sites and artifacts embody. Urgent action is required to mitigate pollution and its detrimental effects on cultural heritage, employing sustainable practices, implementing strict regulations and raising awareness.

Khushi Verma
Student Editor, BA II

Impact of Climate Change on Cultural and Ecological Patrimonies

Climate change poses a significant threat to cultural and natural heritage sites, not only as an environmental concern but also as a critical cultural and heritage issue. The rising global temperature, sea level and extreme weather events are inducing irreversible harm to these sites, which represent a significant component of shared cultural heritage.

Cultural heritage sites such as ancient ruins, historical landmarks and cultural landscapes are increasingly susceptible to the impact of climate change. Elevated temperatures can instigate structural damage to these sites, causing their gradual erosion and eventual loss. The changing weather patterns also disrupt traditional practices and the lifestyle of communities that have resided in these regions for generations, leading to a significant loss of cultural heritage.

Additionally, climate change contributes to the obliteration of cultural heritage sites due to catastrophic events like floods and landslides. The recent floods that damaged the cultural heritage sites of Venice, including St. Mark's Basilica, provide a pertinent example of the damaging effects of climate change on cultural heritage.

The impact of climate change on natural heritage sites, such as national parks and wildlife reserves, is also a matter of concern. Increasing temperatures and altered precipitation patterns threaten the extinction of plants and animals that are unique to these regions, leading to the erosion of traditional knowledge and cultural practices associated with them.

Sea-level rise presents another significant challenge for natural heritage sites, particularly those situated along coastal regions. Many of these sites face the possibility of being lost due to the erosion caused by rising sea levels. The Great Barrier Reef, the largest coral reef system in the world and a UNESCO World Heritage Site is under threat due to rising sea temperatures, ocean acidification, and coral bleaching triggered by climate change.

The impact of climate change on cultural and natural heritage sites is a growing concern that requires immediate attention. The loss of these sites could have profound cultural, environmental, and economic consequences for our society. To address this challenge, we must collaborate to reduce greenhouse gas emissions, promote sustainable development practices, and develop effective adaptation strategies to mitigate the impact of climate change on our shared heritage. By doing so, we can ensure that future generations can continue to benefit from and enjoy these valuable cultural and natural assets.

Dr Harsimran Kaur Aulakh
Assistant Professor
Department of Botany

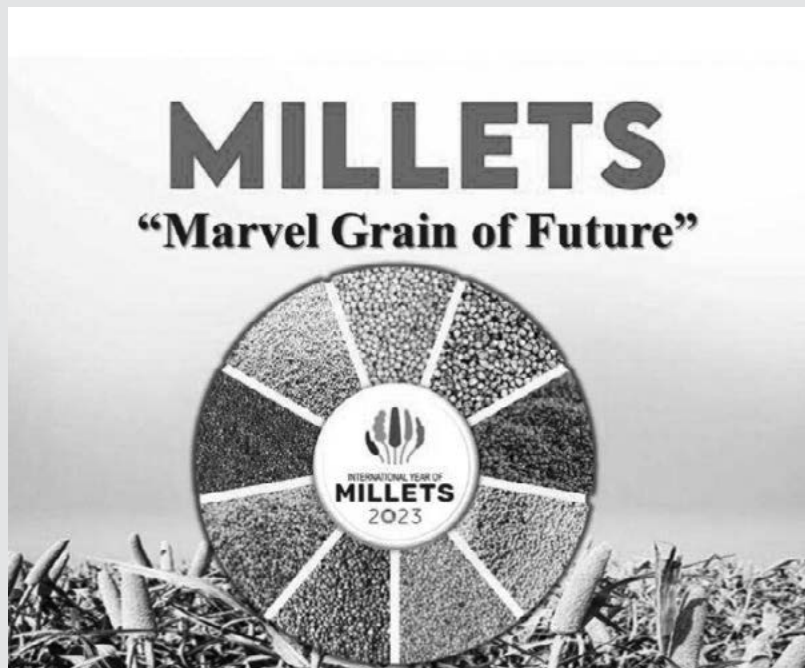

Millets for Food Security and Agricultural Sustainability

Millets are one of the major sources of food and fodder crops in the semi-arid tropic of Asia and Africa. Millets provide essential nutrients and energy to humans. They are resilient to harsh climates and rich in nutritional properties in comparison to major cereals like rice and wheat and ensure future food and nutritional security. These nutri-cereals abound vitamins, minerals, essential fatty acids, phytochemicals and antioxidants that can help to eradicate the plethora of nutritional deficiency diseases. The United Nations General Assembly recognises the importance of millets as a key crop for achieving global food security, improving nutrition, and supporting rural livelihood, and has designated 2023 as the International Year of Millets to promote their production and consumption.

Besides all these important contributions, the production, consumption and promotion of millets have added advantages in achieving other Sustainable Development Goals (SDGs). For instance, due to their inexpensive production-consumption, Millets can help ensure the economic growth of the farmers and society, which is the target of SDG 8 (Decent work and economic growth). Further, since they are directly associated with biodiversity and ecological aspects, they can help achieve the targets of SDG 15 (Life on Land). Importantly, large-scale

public awareness campaigns, as being carried out by the Govt of India, can forge constructive partnerships between farmers, agro-businesses, consumers and allied stakeholders. These partnerships satisfy the targets of none other than SDG 17, which specifies actions to formulate partnerships for achieving all the remaining SDGs.

Overall, Millets are a highly nutritious, climate-resilient and environmentally sustainable food source that can play a vital role in achieving sustainable development goals. They are a low-cost, highly nutritious food that can help reduce poverty and improve food security, especially in developing countries. They are a good source of essential vitamins and minerals that can help prevent chronic diseases and promote good health and well-being. Finally, because millets require fewer resources to grow than other crops, they can help reduce greenhouse gas emissions and combat climate change. By promoting the incorporation of millet in daily diets, the strengthening of sustainable food systems is being done by the Government of India.

Contributing to this initiation, Millets Food Stall was set up on the College campus on March 07, 2023, on the occasion of International Women's Day. Apart from this, to sensitise the faculty and students, a one-day workshop on the theme of “Nutritional Health and Benefits of Millets” was held on April 18, 2023. Dr Poonam Khanna, Assistant Professor and Dr Rachna Srivastva, Program Officer from PGIMER were invited as Guest Speakers to address the session on the health, nutritional benefits and significance of millets. Chef Vikas Chawla, who has been appointed as ambassador to promote the consumption of millets by the Indian Institute of Millets Research, Hyderabad was invited for a cooking demonstration. In the same context, our College has been actively engaging in disseminating information and creating awareness through various activities among faculty and students.

Dr Jyoti Rani

Assistant Professor

PG Department of Sociology

The Preservation of Indigenous Customs and the Environment

Nature conservation is a very old tradition in India, so old that its roots can be traced back to the pre-agricultural, hunting-gathering stage of society. If we look at the livelihood patterns of many hunter-gatherer societies, particularly the Jarawa tribe of Andaman Island, we can see that nature is inextricably linked to their lives; whatever hunt they collect from the forest is used sustainably. Thus, protecting nature and natural resources is critical to their society. Since ancient times, India has used taboos, totems and sacred places to protect and preserve the environment. According to the preceding reviews of studies by various authors, most societies have some kind of mechanism that directly or indirectly helps to preserve or conserve the existing environment in which people live.

It has also been observed that tribal societies have some customs that help to conserve the environment, either directly or indirectly. In totemism, they do not kill totemic objects, whether living or non-living, to demonstrate their respect for the environment. Furthermore, many sacred groves are protected by their respective communities for religious or economic reasons. This practice also helps to protect the environment in some way. The practice of sacred groves is now under threat as a result of rapid industrialisation, urbanisation, development activities, over-exploitation of resources, and an increase in the human population. In this regard, some examples are quoted.

The sacred groves of the Oraons in Rajasthan's Shekhala village are deteriorating due to a shift in people's attitudes towards biodiversity conservation, the introduction of exotic species, and a desire for more income (Singh et al. 1998). Similarly, uncontrolled grazing has degraded sacred groves in the state's Peepasar and Khejarli villages (Jha et al. 1998:263). Increasing biodiversity threats necessitate new conservation approaches that emphasise the hidden values of conservation to local communities and a positive local attitude towards national and global conservation goals.

Traditional resource management methods are becoming obsolete as a result of the direct conflict between an ever-increasing human population and limited natural resources. Under this threatening situation of environmental degradation, perhaps there is a need to restore the traditional indigenous practices that promote the conservation of the environment. It is critical to uphold traditions and beliefs to protect and conserve these unique forest patches that represent the area's relic vegetation. The traditional local system for managing sacred groves and sacred sites is now being challenged by several economic and social issues, rendering traditional methods less effective. As a result, ecological services provided by sacred groves must be highlighted, and people must be made aware of the importance of grove conservation.

Ms Rehiana

Assistant Professor

PG Department of Sociology

Reflections on Environmental Sociology and Eco-Minimalism

Environmental Sociologists have time and again cautioned against climate change and environmental degradation. William Robert Catton, Jr., was an American Sociologist whose contribution to environmental sociology and studies of human ecology has been significant. Catton's pathbreaking book, *Overshoot: The Ecological Basis of Revolutionary Change*, was first published in 1980 by the University of Illinois Press. The book often becomes a basis of research for several environmental sociologists and climate change activists. We are overpowered by the technological tsunami of Artificial Intelligence, but at the same time, we are also facing consequences that threaten our natural environments (Elliott, 2018). In my personal opinion, the biggest socio-ecological dilemma that we have been confronting is that of the environmental crisis caused by haphazard unsustainable development.

Catton in *Overshoot* emphasised that during the evolutionary process, humanity witnessed the transition of man from being a homo sapien to an evolved homo colossus – because its technology that enabled a homo colossus man to take advantage of natural resources of planet earth, i.e., mineral resources and fossil fuels. According to Catton, the knowledge bestowed by technology has helped in flourishing the species of homo-sapiens but at the same time also pushed the homo-sapiens towards an age of exuberance leading to environmental degradation (Catton, 1980: 170).

Anthony Giddens (1990), in his book *The Consequences of Modernity*, argued that capitalism and industrialisation have perpetuated environmental degradation. He substantiated that the environmental crisis is an overshoot of modernity, the consequences of which cannot be ignored. Ulrich Beck (1992), through his book *Risk Society: Towards a New Modernity*, gave a startling revelation about the risk to humanity, a risk that is being posed by the environmental crisis, pollution, and hazards that threaten the very existence of human beings.

Irrespective, of what we are fortunate to learn from the environmental sociologists, the questions that continue to haunt humanity in contemporary times are – Where do we go from here? What do we do now that we know where we are heading to? Can we prevent the impending calamity?

We can reduce the negative impact on the environment by adhering to the following principles of eco-minimalism (Wright, 2022): Buying less and simplifying our lifestyle; Making wise choices, for e.g., choosing a vegetarian diet that leaves less impact on the environment than meat; Avoiding and preventing wastage of food; Using appliances that consume less energy; Not falling trap to fishy marketing strategies known as “greenwashing” that deceptively make consumers think that a product with an eco-friendly label might be good for the environment ; and Reduce, Reuse, and Recycle.

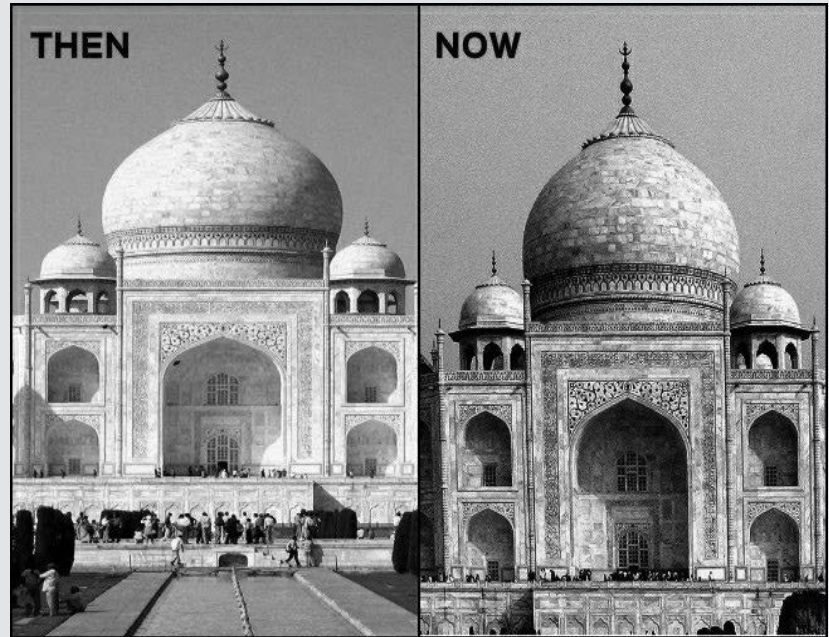
Dr Sai Anchal

Assistant Professor

PG Department of Sociology

The Threat of Climate Change on the Taj Mahal : A Heritage Site in Peril

The Taj Mahal is one of the most iconic and beloved structures in the world. It was built in the 17th century by the Mughal Emperor Shah Jahan as a mausoleum for his beloved wife Mumtaz Mahal and it stands as a testament to love and the artistry of human hands. However, the Taj Mahal is facing a growing threat from climate change, which is endangering its very existence. The Taj Mahal is located in the city of Agra, in the Indian state of Uttar Pradesh. The region is known for its extreme temperatures, with hot summers and cold winters.

In recent years, the climate has become increasingly unpredictable, with rising temperatures, shifting rainfall patterns and more frequent extreme weather events. One of the most significant impacts of climate change on the Taj Mahal is air pollution. The city of Agra is home to a significant amount of industry, and the resulting pollution has been damaging the marble structure. Acid rain caused by air pollution can cause the marble to erode, resulting in discoloration and loss of detail. Additionally, the increased humidity caused by pollution can lead to the growth of mould and other microorganisms that can further damage the marble. Another impact of climate change on the Taj Mahal is the increased risk of flooding. Agra is located on the banks of the Yamuna River, which has been prone to flooding in recent years. This poses a threat to the Taj Mahal, as the foundation of the structure could be weakened by flooding. Furthermore, rising sea levels caused by climate change could eventually result in flooding of the region, which would pose an even greater threat. Finally, the increased temperatures caused by climate change can have an impact on the Taj Mahal. The heat can cause the marble to expand and contract, which can lead to cracks and other damage. Additionally, increased temperatures can exacerbate air pollution, leading to even greater damage to the marble. The Taj Mahal is not just a beautiful structure - it is a cultural and historical treasure that belongs to all of humanity. We must take steps to protect it from the impacts of climate change. This includes reducing air pollution, improving flood control measures, and taking steps to mitigate the effects of rising temperatures.

The Taj Mahal is a site of incredible beauty and historical significance, but it is also under threat from the impacts of climate change. It is up to all of us to take action to protect this beloved treasure for future generations.

Vivek
BCom III

Wrath of Climate Change : Jeopardy to Our Heritage

India is among those countries that take immense pride in its culture, history and biodiversity. India's heritage sites stand testimony to some of the most captivating chapters in Earth's history. Several such sites in India have even been recognised as UNESCO World Heritage Sites, but time is ticking, and climate change may put a full stop to these chapters altogether by erasing the last few traces of this glorious past. Despite the protection, the sites face severe risks linked to climate change and may soon disintegrate entirely. In 1987, UNESCO designated the Sundarbans National Park as a World Heritage Site. But the world's largest Mangrove Forest—home to the Royal Bengal Tiger and ecologically unique biodiversity—has now succumbed to climate upheavals and unabated human greed, leaving the World Heritage Site gasping for life. India's most romantic architectural landmark Taj Mahal has also been facing environmental threats to its integrity for years. Despite regulations placing limits on nearby factories, severe air pollution has tinted the white marble yellow, and water pollution from the Yamuna River has turned the marble green, thereby staining the monument's beauty. India's Supreme Court has been active over the past thirty years in attempting to mitigate and reverse the damage to the Taj Mahal, but alas, the efforts have been unsuccessful.

Unfortunately, the Archaeological Survey of India (ASI), which is supposed to protect them, seems to turn a blind eye to the gradual but visible degradation of the spectacular caves. So, why wait for the government, why rely on them, when we can take the initiative to make our place, our country and our world a better to live in?

As responsible citizens of India, we have a multitude of avenues through which we can contribute to environmental preservation. By dedicating ourselves to the utilisation, consumption, and operation of environmentally friendly products, we can make a substantial impact. Additionally, actively engaging in tree plantation endeavours across our localities, streets, districts or states will significantly augment the green cover. This concerted effort will not only mitigate the effects of global warming but also help mitigate the temperature rise.

Rajkaran Singh
BCom I

Air Pollution : A Silent Assassin of Cultural Heritage

Air pollution is a menacing force that silently erodes our cultural heritage, leaving behind irreversible damage and loss. Its detrimental impact on historical buildings, monuments, artworks, and archaeological sites cannot be underestimated. Take, for instance, the iconic Taj Mahal in India, a symbol of love and an architectural marvel. The delicate white marble of this monument has been gradually corroded and discoloured by acid rain, a consequence of air pollution. Similarly, the cathedrals and palaces of Europe, such as Notre-Dame Cathedral in Paris and the Doge's Palace in Venice, have fallen victim to the corrosive effects of air pollutants, with their intricate stonework and facades slowly crumbling away.

Artworks, too, bear the brunt of air pollution. In urban areas, outdoor sculptures and murals are particularly vulnerable. The vibrant colours of street art fade over time as airborne particles settle on their surfaces, obscuring the original beauty and intention of the artists. Even delicate paintings housed in museums are not immune. Fine particulate matter, consisting of dust and soot, infiltrates these sacred spaces, settling on canvases and causing irreversible damage to masterpieces. The Sistine Chapel in Vatican City, adorned with Michelangelo's renowned frescoes, has suffered from the discoloration and soiling effects of air pollution, necessitating painstaking restoration efforts.

The impact of air pollution extends to metal artifacts as well. The Statue of Liberty in New York, a symbol of freedom and democracy, has faced the relentless assault of air pollutants. The oxidising agents present in polluted air, such as sulfur compounds and ozone, have accelerated the corrosion process, leading to the formation of rust and the degradation of this iconic monument.

Even underground treasures are not spared from the grasp of air pollution. Archaeological sites, with their delicate artifacts and historical stratigraphy, are at risk. Airborne pollutants can penetrate the soil, altering its chemical composition and destabilising buried relics. This not only jeopardises our understanding of the past but also erases valuable historical information that these sites hold.

The impact of air pollution on cultural heritage goes beyond the tangible damage inflicted on these treasures. It also has profound implications for human health and the economy. Pollutants, such as fine particulate matter and toxic gases, contribute to respiratory and cardiovascular problems, affecting the well-being of individuals visiting or working in polluted areas. Additionally, cultural heritage sites often serve as magnets for tourism, providing economic opportunities for local communities. However, the visual degradation caused by air pollution can deter tourists, leading to economic losses for regions reliant on cultural tourism.

To combat this silent assassin, proactive measures are essential. Stricter emission controls, the adoption of cleaner technologies, and public awareness campaigns can help mitigate air pollution and safeguard our cultural heritage. By taking action, we ensure the preservation of our past, the continued appreciation of our shared history and the economic vitality of future generations.

Ram Ashish
BA II

The Environmental Impact of Heritage Tourism : Challenges and Solutions

Heritage tourism has gained immense popularity in recent years, as travellers seek to explore and experience the rich cultural and historical sites our world has to offer. However, this surge in tourism can have significant environmental consequences, posing challenges to the preservation of our valuable heritage sites. The article delves into the environmental impact of heritage tourism, identifies the challenges it presents and explores potential solutions to mitigate these effects.

Overcrowding and Degradation: One of the primary challenges of heritage tourism is the issue of overcrowding. Popular heritage sites often face an overwhelming influx of visitors, resulting in congestion, wear and tear on infrastructure and degradation of natural surroundings. Excessive foot traffic can erode fragile ecosystems, damage flora and fauna and disturb the delicate balance of these environments.

Solution: To tackle overcrowding, authorities can implement visitor management strategies such as limiting the number of daily visitors, establishing time slots for entry and creating designated walking paths. Additionally, educational initiatives can be employed to raise awareness among tourists about the importance of responsible behaviour and the preservation of the natural environment.

Carbon Footprint: The environmental impact of heritage tourism extends beyond the immediate site. Travel to these destinations contributes to greenhouse gas emissions, primarily through air and road transportation. Increased carbon emissions can exacerbate climate change, leading to adverse effects on ecosystems, biodiversity and local communities.

Solution: Encouraging sustainable transportation options can help reduce the carbon footprint of heritage tourism. Promoting public transportation, organising shared shuttle services and advocating for responsible travel practices, such as offsetting carbon emissions, can make a significant difference. Furthermore, investing in local infrastructure, including electric vehicle charging stations and bicycle rental facilities can provide alternative transportation choices for visitors.

Waste Generation and Management: Heritage sites often struggle with waste management, as the influx of tourists leads to increased litter and waste generation. Inadequate waste disposal facilities and improper waste management practices can harm the local environment, water bodies and wildlife.

Solution: Implementing effective waste management systems is crucial to mitigate the environmental impact of heritage tourism. This includes providing clearly labelled recycling bins, promoting responsible waste disposal practices through signage and education and engaging local communities in clean-up initiatives. Collaborating with local businesses to reduce single-use plastic and packaging can also contribute to waste reduction efforts.

Cultural Erosion and Commercialisation: While heritage tourism aims to celebrate and preserve cultural heritage, there is a risk of cultural erosion and commoditisation. Over-commercialisation can lead to the loss of authenticity, disruption of local traditions and displacement of indigenous communities. This cultural erosion can also have indirect

environmental consequences, as traditional practices and knowledge of sustainable resource management are often intertwined with cultural heritage.

Solution: Sustainable heritage tourism should prioritise community involvement and empowerment. Engaging local communities in the decision-making process, promoting sustainable livelihood opportunities and supporting cultural preservation efforts can help maintain the integrity and authenticity of heritage sites. Additionally, creating platforms for local artisans and craftspeople to showcase their traditional practices can foster a deeper appreciation for cultural heritage.

As the popularity of heritage tourism continues to rise, addressing its environmental impact becomes imperative. By recognising the challenges posed by overcrowding, carbon emissions, waste generation, and cultural erosion, we can implement sustainable solutions to preserve our precious heritage sites for generations to come. Responsible visitor management, promoting sustainable transportation, improving waste management practices and empowering local communities are essential steps in ensuring that heritage tourism remains a positive force for both cultural appreciation and environmental conservation. Together, we can strike a balance between preserving our past and protecting our planet.

Nidhi

BCom III

Preserving Cultural Identity and Traditions : Bonding over the Korean Kimchi

The onset of winter announces the time to prepare for the long, icy-cold season i.e. it is time to prepare Kimchi. Kimchi - the Republic of Korea's staple food is a side dish of salted and fermented vegetables that is served at every meal. It's not just the country's emblematic dish, its preparation (Kimjang) is a community event. The tradition of making Kimchi among Koreans started around 4000 years ago as a necessity of storing and preserving vegetables during the long harsh cold winters as many people died of starvation. Women folk of the house monitored weather forecasts to determine the most favourable date and temperature for preparing Kimchi. Entire families, friends and neighbours would come together to prepare it. The process of preparing Kimchi is laborious and requires many people to process large quantities of vegetables which are needed to last throughout the winter months. They all work together, exchange tips and build relationships through Kimjang (the traditional process of preparation and preservation of Kimchi). Families take turns for preparing Kimchi so that the Kimjang culture is preserved for the next generations and they do imbibe it as their tradition. Since 2013, Kimjang has been included in UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity as an important part of Korean culture- embodying the country's cooperation and sharing team spirit. Kimjang is a vital cultural asset of a community and worth preserving and celebrating for the rest of humanity. Even though there may be regional differences in the preparation of Kimchi, it transcends class, regional and even national borders.

Bharat Banwala

MA Economics I

Heritage Conservation Practices in Chandigarh : Preserving the Architectural Legacy

Chandigarh, as a city with rich architectural and cultural heritage recognises the importance of preserving and maintaining its heritage sites. Some of the key aspects of heritage maintenance in Chandigarh are as follows:

Legal Framework:

The administration has enacted laws and regulations to protect heritage structures and sites in Chandigarh. The Chandigarh Heritage Conservation Committee (CHCC) is responsible for granting permissions for any changes or renovations to heritage buildings.

Heritage Inventory:

Chandigarh maintains an inventory of its heritage sites and buildings, including important landmarks designed by Le Corbusier and other renowned architects.

Restoration and Maintenance:

The Chandigarh administration allocates resources for the restoration and maintenance of heritage structures. It collaborates with experts, architects, and heritage conservation organisations to ensure appropriate restoration techniques are employed.

Public Awareness and Education:

The administration organises awareness campaigns, seminars, workshops and exhibitions to educate the public about the importance of heritage preservation and the significance of Chandigarh's architectural legacy.

Local schools and colleges actively participate in heritage preservation programs, promoting a sense of pride and responsibility among the younger generation.

Tourism and Promotion:

Chandigarh actively promotes heritage tourism by organizing guided tours, heritage walks, and cultural events around its significant landmarks. This not only generates interest but also helps generate funds for ongoing maintenance efforts.

Collaboration with tourism boards, travel agencies, and cultural organisations facilitates the promotion of Chandigarh's heritage globally.

Collaboration and Partnerships:

The Chandigarh administration collaborates with heritage conservation organisations, architectural institutions, and experts in the field to exchange knowledge, best practices, and technical expertise for the preservation of heritage.

By adopting a multi-faceted approach encompassing legal protection, restoration, public awareness, tourism promotion, and collaborations, Chandigarh strives to maintain its heritage.

Ram Singh
BA III

Greening Our Heritage : Sustainable Practices for Preserving Cultural Identity and Natural Resources

Heritage preservation and Environmental Sustainability are two vital aspects of ensuring a sustainable future for our planet. As we strive to protect our cultural identity and preserve the treasures of the past, it is equally important to consider the environmental impact of our actions.

The Value of Cultural Identity:

Our traditions, customs, and historical landmarks provide a foundation for our collective identity, connecting us to our roots and shaping our future. By incorporating sustainable practices in heritage preservation, we can conserve our cultural legacy while ensuring a sustainable environment for generations to come.

Sustainable Approaches in Heritage Conservation:

This includes utilizing energy-efficient technologies for lighting, heating, and cooling systems in historic buildings, implementing green building materials, and promoting responsible waste management. Additionally, renewable energy sources such as solar panels can be employed to power cultural institutions, minimizing their carbon footprint.

Conservation and Restoration with Nature in Mind:

When undertaking conservation and restoration projects, it is crucial to consider the natural environment. Incorporating native vegetation, creating green spaces and implementing water management strategies are essential for preserving biodiversity and supporting local ecosystems.

Education and Awareness:

Promoting sustainability in heritage preservation requires education and raising awareness among communities, visitors, and policymakers. By organising workshops, seminars, and cultural events that emphasise the importance of sustainable practices, we can foster a greater understanding of the interconnectedness between cultural heritage and the environment.

Collaboration and Partnerships:

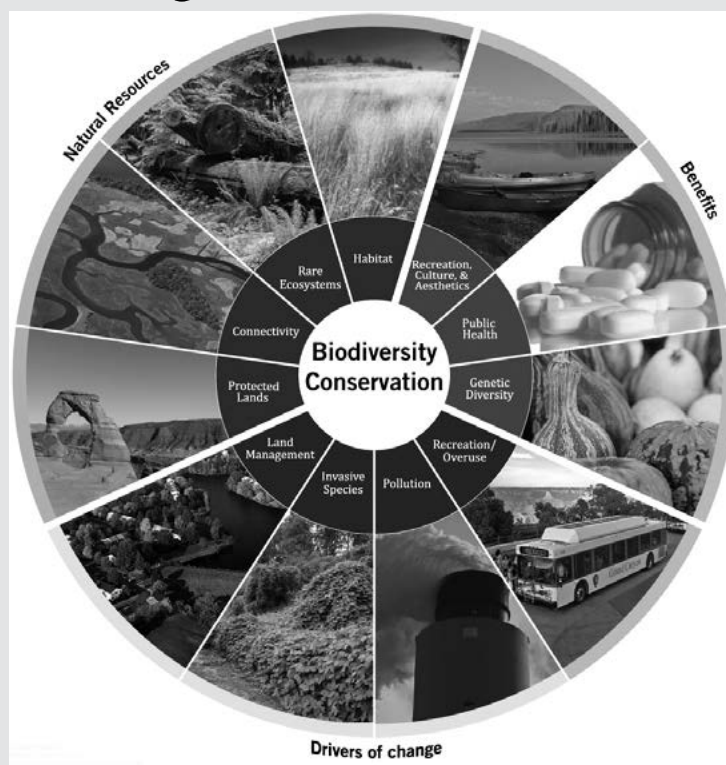
Achieving sustainable heritage preservation requires collaboration between various stakeholders, including governments, heritage organisations, local communities and environmental agencies. Sharing best practices, resources and expertise can lead to innovative solutions and a more holistic approach to heritage conservation.

By implementing sustainable practices in heritage preservation, we can strike a balance between preserving our cultural identity and protecting the natural resources that sustain us. Greening our heritage not only enhances the value of our cultural legacy but also contributes to the global effort of building a sustainable and resilient future.

Veer Partap
BCom I

Biodiversity Conservation Strategies for Cultural Heritage Sites

Cultural heritage sites hold immense historical, archaeological and architectural significance. They are not only a testament to human civilisation but also often co-exist with unique ecosystems and biodiversity. However, the conservation of cultural heritage sites should not be limited to preserving man-made structures alone; it must also encompass the protection and enhancement of the surrounding natural environment and biodiversity. The article attempts to explore the importance of integrating biodiversity conservation strategies within the management and preservation of cultural heritage sites.

Understanding the Biodiversity-Cultural Heritage Nexus:

Cultural heritage sites often possess rich biodiversity due to their location, historical land use practices and long-term human interactions with the natural environment. These sites may encompass diverse ecosystems, including forests, wetlands, coastal areas and agricultural landscapes. Recognising and understanding the interdependencies between biodiversity and cultural heritage is crucial for designing effective conservation strategies.

Assessing Biodiversity Values and Threats: Conducting biodiversity assessments within cultural heritage sites helps to identify the existing flora, fauna and ecosystems. This assessment provides insights into the ecological significance of the site and helps in recognising potential threats to biodiversity, such as habitat degradation, invasive species, pollution and climate change impacts. Understanding these threats allows for the formulation of targeted conservation measures.

Integrating Biodiversity Conservation in Site Management Plans: Incorporating biodiversity conservation goals into the management plans of cultural heritage sites is essential. This integration involves establishing protected areas, buffer zones and wildlife corridors to maintain ecological connectivity. It also includes sustainable land and resource management practices, such as reforestation, habitat restoration and the promotion of organic agriculture. Balancing cultural and natural values in management plans ensures the long-term sustainability of both elements.

Engaging Local Communities and Stakeholders: Conservation efforts for cultural heritage sites should actively involve local communities and stakeholders. Collaborative approaches that engage indigenous peoples, local residents and relevant organisations

foster a sense of ownership and responsibility towards biodiversity conservation. Encouraging community-based initiatives, traditional knowledge sharing and sustainable livelihood practices further strengthen the link between cultural heritage and biodiversity conservation.

Education, Awareness, and Tourism: Educational programs and awareness campaigns play a vital role in promoting the importance of biodiversity conservation within cultural heritage sites. Interpretation centres, guided tours and signage can highlight the ecological significance of the site and the need to preserve biodiversity. Furthermore, sustainable tourism practices, such as responsible visitor behaviour, low-impact infrastructure development and revenue-sharing mechanisms with local communities ensure that tourism activities contribute positively to both cultural heritage and biodiversity conservation.

Monitoring and Adaptive Management: Regular monitoring of biodiversity within cultural heritage sites helps to assess the effectiveness of conservation strategies and detect any emerging threats. Implementing adaptive management approaches allows for timely adjustments and improvements in conservation practices. Integration of technology, citizen science initiatives and partnerships with research institutions can enhance the monitoring and knowledge base for effective management decisions.

Biodiversity conservation strategies for cultural heritage sites are essential to ensure the long-term preservation and sustainability of these valuable assets. By recognising the inherent link between cultural heritage and biodiversity, implementing integrated management plans, engaging local communities and promoting sustainable tourism practices, we can successfully protect both the tangible and intangible aspects of these sites. Such efforts will not only safeguard biodiversity but also maintain the authenticity, integrity and cultural value of these extraordinary places for future generations to appreciate and learn from.

Mehak Vaidya

BA 1

Form IV Rule (8)

Statement about ownership and other particulars about the newspaper (Journal) *Agammi Jyot* (Registration No. 16162/68 under-rule of the Registration of news papers (Central) rule 1956.

Place of Publication	- Chandigarh
Periodicity of Publication	- Yearly
Printer's and Publisher's Name	- Principal Dr Navjot Kaur
Nationality	- Indian
Address	- Sri Guru Gobind Singh College, Sector 26, Chandigarh
Name and Address of the Individual who owns the news paper and partner or Share holder, holding more than one percent of the total capital.	- Principal Sri Guru Gobind Singh College, Sector 26, Chandigarh

I Dr Navjot Kaur, the publisher of *Agammi Jyot*, hereby declare that the particulars given above are correct to the best of my knowledge and belief.

Sd/-
Dr Navjot Kaur

Sri Guru Gobind Singh College

Sector 26, Chandigarh

NAAC RE-ACCREDITED GRADE 'A'

An Institution of the Sikh Educational Society

A POSTGRADUATE CO-EDUCATIONAL INSTITUTE AFFILIATED TO PANJAB UNIVERSITY, CHANDIGARH

E-mail: principal.sggsc26@gmail.com | Website: www.sggsccollege.ac.in

/sggsc26Chd

/sggsc26Chd

/sggsc26Chd

@sggsc26Chd

Designed & Printed at RELIANT ADVERTISING +91 9815000234

